

Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím

Metodika je jedním z výstupů projektu
„Stop domácímu násilí u osob jiných etnik – zavedení nových metod
a postupů v rámci spolupráce se zeměmi EU.“

Projekt je financován z operačního programu
Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.

GG 5.1. Mezinárodní spolupráce.

Číslo projektu: CZ.1.04/5.1.01/12.00046

evropský
sociální
fond v ČR

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

**Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice,
kteří jsou ohroženi domácím násilím**

Vydavatel: SPONDEA při ČČK Brno, o. p. s., Sýpka 25, Brno
vydání první, Brno, 2010, 168 stran

Autorské zpracování: Mgr. Jana Levová (ed), kolektiv autorů

Odborná korektura: Mgr. Anna Grušová

Jazyková korektura: Bc. Kateřina H. Hanzlíková

Grafická úprava: Ing. Petr Přenosil

ISBN: 978-80-254-8499-9

Na myšlenku zahájení tohoto projektu nás přivedlo několik zkušeností při řešení případů domácího násilí v rodinách, kde jeden nebo více aktérů byli cizinci. Přestože si uvědomujeme, že samotná koncepce pomoci osobám ohroženým domácím násilím je v České republice nová a nelze prozatím hovořit o zavedené, bezproblémově fungující praxi, máme k dispozici legislativní nástroje, jejichž účelem je ochrana osob ohrožených domácím násilím. Bylo pro nás – pomáhající pracovníky – těžké vidět, že v některých případech tyto nástroje pomoci k ochraně ohrožených osob nevedou. Takovými případy byly i cizinky nebo Češky ve vztahu s cizincem, které se na nás obrátily a které se staly obětí těžkého násilí ze strany svých partnerů. V naší organizaci se zabýváme pomocí všem osobám ohroženým domácím násilím bez ohledu na pohlaví, věk, národnost atd. Nechceme, aby tento text vyzněl tak, že domácím násilím jsou ohroženy pouze cizinky, ale v představených kazuistikách vycházíme z naší dosavadní zkušenosti, kdy se na nás zatím obrátily pouze ženy. Také bychom nechtěli, aby tento text byl chápán tak, že jiný sociokulturní kontext je rizikem – naopak v celospolečenském měřítku vnímáme multikulturní společnost jako velký přínos. V této publikaci se zabýváme domácím násilím a zvýšené riziko jiného sociokulturního zázemí máme na mysli pouze v tomto kontextu.

Příběh paní T:

Paní T. pochází z Ukrajiny, v České republice požádala o mezinárodní ochranu a nějakou dobu strávila v pobytovém středisku Ministerstva vnitra ČR, kde se seznámila se svým krajanem a stali se z nich partneři. Již v době společného pobytu ve středisku ji občas fyzicky napadl, sociální pracovníci ji po těchto incidentech vidali s černými brýlemi na očích a modřinami. Nabídnutou pomoc odmítla, věřila, že za vše může alkohol a omlouvala svého druha tím, že když nepije, je na ni hodný. Žádost o mezinárodní ochranu (azyl) byla paní T. zamítnuta a pobyt na českém území se jí nadále nepodařilo zajistit legálně. Násilí ze strany partnera paní T. pokračovalo a stále se zhoršovalo. Následkem jednoho incidentu byla hospitalizace paní T. v úrazové nemocnici, po které následovalo vykázání násilného druha ze společného bydliště. V této chvíli jsme kontaktovali paní s nabídkou pomoci a sociální pracovnice, která dříve pracovala v pobytovém středisku Ministerstva vnitra ČR,

se s klientkou setkala znovu, tentokrát v Intervenčním centru Brno. Paní T. o nabídnutou pomoc projevila zájem, ale než jsme mohli spolupráci rozvinout tak, abychom jí pomohli zajistit ochranu před násilným partnerem, spolupráci ukončila. Čelila mnoha dalším existenčním problémům, obávala se dalšího kontaktu s policií, který by mohl vést k jejímu vyhoštění z České republiky. Při dalších pokusech o telefonické kontaktování naší klientky jsme narazili jen na oznámení o zrušeném telefonním čísle. . .

Příběh paní D:

Paní D. byla násilí ze strany druhá vystavena prakticky od začátku vztahu po dobu asi dvou let. Zpravidla jednou měsíčně ji fyzicky napadl, ale v posledních 3 měsících se jeho agresivita stupňovala. Byl násilný i vůči synovi z prvního manželství naší klientky. Druh paní D. fackoval, vytrhával jí vlasy, bil ji pěstí, sprostě jí nadával. Vynucoval si pro ni nepříjemné sexuální praktiky a vyhrožoval jí zabitím. Často zmiňoval, že jí ukáže, jak se v Sýrii nakládá s neposlušnými ženami. K jednomu z incidentů sousedé přivolali policii, která násilného druhá vykázala ze společného bytu.

Poté jsme paní D. kontaktovali s nabídkou pomoci, na domluvenou právní konzultaci přišla s několikahodinovým zpožděním. Ve městě potkala vykázaného přítele, který ji zdržoval. Přinutil ji s ním jít na kávu, u toho jí sebral kabelku, musela zasahovat policie. Partner porušoval vykázaní, dobýval se do bytu. Paní D. jej pouštěla dovnitř a komunikovala s ním. Na jednu stranu jí ho bylo líto, na druhou se ho velmi bála. Klientka byla s partnerem v osobním kontaktu i v době, kdy to bylo partnerovi úředně zakázáno.

Paní D. měla velký strach, že se násilí ze strany partnera zhorší a uvědomovala si, že sama nedodržuje nařízení policie. To jí bránilo informovat policii o tom, že partner vykázaní porušuje. Policie ČR při jedné z kontrol dodržování vykázaní zadržela násilného partnera v bytě klientky a umístila ho do vazby, ze které byl po 48 hodinách propuštěn. Vztek a pocit zneuctění ho vedl přímo do bytu paní D., kde ji zavraždil. Násilný partner naší klientky měl za dobu svého pobytu na území ČR na svědomí řadu násilných incidentů, jeho žádost o azyl byla zamítnuta, ale legální pobyt mu byl přesto stále prodlužován. Nebezpečnost tohoto agresora byla opakovaně podceněna ze strany cizinecké i státní policie.

OBSAH

Předmluva	3
Úvod	8
1. Základní informace o domácím násilí	26
1.1 Pojem domácí násilí	26
1.2 Znaky a formy domácího násilí	27
1.3 Příčiny domácího násilí	28
1.4 Dynamika domácího násilí	30
1.4.1 Syndrom naučené bezmoci	32
1.4.2 Eskalace domácího násilí	33
1.5 Aktéři domácího násilí	34
1.5.1 Pachatelé domácího násilí	34
1.5.2 Ohrožené osoby	36
1.6 Děti jako svědci nebo oběti domácího násilí	41
1.6.1 Dítě jako oběť domácího násilí	42
1.6.2 Dítě jako svědek domácího násilí	43
1.6.3 Násilí mezi adolescenty	44
1.7 Dopady domácího násilí na ohrožené osoby	45
1.7.1 Fyzické následky domácího násilí	45
1.7.2 Psychické následky domácího násilí	45
1.7.3 Syndrom týrané ženy, Stockholmský syndrom	47
2. Možnosti pomoci ohroženým osobám v České republice	52
2.1 Komplexní přístup k řešení případů domácího násilí	52
2.2 Legislativa a přístup k řešení domácího násilí	54
2.2.1 Institut vykázání	54
2.2.2 Právní normy upravující problematiku domácího násilí v ČR	56
2.2.3 Další trestné činy vyskytující se společně s domácím násilím	57
2.2.4 Právní aspekty domácího násilí v dalších právních odvětvích	58
3. Legislativní rámec pobytu cizinců v ČR	60
3.1 Cizinci	60
3.2 Instituce zabývající se otázkami pobytu cizinců v ČR	61
3.3 Legislativa	63
3.4 Legislativní opatření Ministerstva vnitra ČR na podporu integrace cizinců	65
3.5 Legalizace pobytu nelegálně pobývajících cizince	67
3.6 Jednací jazyk	69

4. Specifika práce s cizinci ohroženými domácím násilím v ČR	72
4.1 Specifické situace ohrožení	72
4.1.1 Cizinka ve vztahu s občanem ČR	72
4.1.2 Češka ve vztahu s cizincem	75
4.1.3 Oba partneři cizinci	77
4.1.4 Žadatelé o mezinárodní ochranu	80
4.2 Obecné předpoklady a doporučení pro práci s ohroženou osobou z jiného sociokulturního prostředí	81
4.2.1 Doporučení pro odborné pracovníky	83
4.3 Děti v rodinách z jiného sociokulturního prostředí, které jsou ohroženy domácím násilím	85
4.3.1 Specifika dětí z cílové skupiny a doporučení pro práci s nimi	85
4.3.2 Podporující faktory pro zvládnutí krizových situací u dětí migrantů	89
5. Role zainteresovaných profesí při práci s cizinci ohroženými domácím násilím v ČR	92
5.1 Sociální pracovníci	92
5.1.1 Konkrétní postupy při sestavování bezpečnostního plánu a následné formy pomoci, prvokontakt	100
5.2 Psychologové	105
5.2.1 Hlavní cíle psychologických konzultací při práci s ohroženou osobou	105
5.2.2 Znalost dané kultury	106
5.2.3 Psychologické aspekty migrace	107
5.2.4 Jazyková bariéra	108
5.2.5 Konfrontace s rasismem a xenofobií	109
5.2.6 Nebezpečí většího navázání klienta na službu	110
5.3 Právníci	111
5.3.1 Dostupnost právních služeb v ČR	111
5.3.2 Právní poradenství v Intervenčním centru Brno	112
5.3.3 Doporučení pro komunikaci s ohroženými osobami	113
5.4 Policisté	113
5.4.1 Policisté a ochrana osob ohrožených domácím násilím	113
5.4.2 Doporučení pro komunikaci s ohroženými osobami	116
5.5 Pracovníci ve zdravotnictví	117
5.6 Pracovníci ve školství	126
5.6.1 Škola a děti z rodin z jiného sociokulturního prostředí	126
5.6.2 Škola a problematika domácího násilí	129
5.6.3 Doporučení pro práci s dětmi z cílové skupiny	130
6. Přílohy	136
6.1 Příloha č. 1 – kazuistiky	136
6.2 Příloha č. 2 – zajímavosti k zemím původu osob cílové skupiny projektu	150
6.2.1 Počet cizinců v České republice	150
6.2.2 Charakteristika zemí původu a přístup k otázce domácího násilí	150
Závěr	164

ÚVOD

Představení projektu a projektového záměru

Projekt **Stop domácímu násilí u osob jiných etnik – zavedení nových metod a postupů v rámci spolupráce se zeměmi EU** reaguje na zkušenosti z práce Intervenčního centra Brno a na změny ve společnosti, mezi které patří rozvoj multikulturního prostředí a stále se zvyšující počet národnostních menšin v celé České republice (dále ČR).

Hlavní cílovou skupinou projektu jsou rodiny cizinců žijících na území ČR ohrožené domácím násilím, včetně dětí jako svědků domácího násilí. Nejpočetnější skupinu cizinců v České republice tvoří občané Ukrajiny (128 636 osob, 30 %) a Slovenska (71 392 osob, 17 %). Dále následují občané Vietnamu (60 931 osob, 14 %), Ruska (31 037 osob, 7 %) a Polska (18 572 osob, 4 %) (http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001, cit. 20. 6. 2010).

Kromě těchto osob by z realizace projektu měly mít užitek spolupracující organizace a jejich pracovníci. Jedním ze záměrů projektu je zvýšit propojenost a informovanost odborníků, kteří se při své práci s jevem domácího násilí u cizinců setkávají nebo mohou setkat. Již nyní můžeme na základě zahraniční zkušenosti konstatovat, že dobře fungující síť spolupracujících organizací a institucí je jedním z předpokladů efektivního přístupu k tomuto problému.

Při vytváření projektu jsme vycházeli z předpokladu, že rodinám cizinců žijících v ČR se problematika domácího násilí nevyhýbá. V praxi jsme se však setkali jen s malým počtem lidí, kteří vyhledali naši pomoc. Často šlo o případy již velmi ohrožujícího násilí. To nás vedlo k myšlence, že informovanost o možnostech pomoci lidem ohroženým domácím násilím je v komunitách cizinců v ČR nízká, či z nějakých jiných důvodů je pro ně služba hůře dosažitelná.

Dalším podnětem vzniku projektu bylo zjištění, že stávající praxe řešící problematiku domácího násilí je obtížně aplikovatelná na cílovou skupinu projektu. V současné době lze konstatovat, že klasické nástroje pomoci osobám jiných etnik ohroženým domácím násilím nefungují ideálně. Je potřeba vytvořit přístup respektující kulturní odlišnosti, který současně poskytne ochranu ohroženým osobám způsobem kompatibil-

ním s legislativou ČR. Záměrem uzavřených mezinárodních partnerství, spolupráce s tuzemskými organizacemi pracujícími s cizinci, a také spolupráce se zástupci komunit cizinců žijících v ČR, bylo zlepšení poskytování služby těmto skupinám osob.

Pro přiblížení problematiky uvádíme některé faktory, které dle naší zkušenosti při práci s cizinci mohou lidem z cílové skupiny komplikovat přístup ke službě nejen intervenčního centra. Patří mezi ně např.:

- strach z policie, který může být způsobený např. špatnými zkušenostmi ze země původu, či nelegálním pobytem,
- neznalost nebo malá znalost jazyka,
- náboženství a tradice přenesené ze země původu,
- ekonomická závislost, limitovaný přístup k dávkám sociální pomoci,
- zvýšená závislost na partnerovi.

Tyto faktory mohou vést např. k následujícím jevům:

- komunity a etnika cizinců domácí násilí nehlásí, oběti nevyhledávají pomoc,
- ohrožené osoby neví, kde hledat pomoc, v případě illegality mají strach z propojenosti sociálních služeb s Policií ČR,
- násilná osoba z jiné kultury nerespektuje zažitě vzorce sociální kontroly, např. vykázaní může považovat za zneuctění, které může vyvolat potřebu pomsty,
- mohou existovat další osoby v komunitě, které roli násilné osoby převzou,
- souhlas (tichý nebo veřejný) s fyzickými tresty pro ženy (za nevěru, zneužívání alkoholu, zesměšnění partnera, rodiny atd.).

Cílem projektu je:

- přenos dobré praxe ze zemí EU, kde systém pomoci cizincům ohroženým domácím násilím již funguje, dále pojmenování oblastí, které je třeba zlepšit, zvýšení povědomí odborné veřejnosti o vážnosti této problematiky a o způsobech jejího řešení, přenos demokratických hodnot jako je rovný přístup a rovné zacházení v komunitách imigrantů žijících na území ČR, navázání spolupráce s organizacemi, které s cizinci pracují a mohou detekovat ohroženou osobu, rozšíře-

ní znalostí pracovníků organizace o dovednost tzv. „multikulturní empatie“, rozšíření znalostí a dovedností sociálních pracovníků pomáhajících cizincům o metody práce s osobami ohroženými domácím násilím,

- vytvoření metodiky práce s cizinci ohroženými domácím násilím,
- implementace metodiky do systému práce s ohroženými osobami,
- konkrétní psychologická a sociálně-právní pomoc osobám cílové skupiny.

Představení účelu metodiky

Vytvoření metodického materiálu, který předkládáme, předcházelo několik zkušeností s cizinkami, které se na nás obrátily při řešení domácího násilí ve své rodině. V těchto několika případech, které jsme v Intervenčním centru Brno řešili, jsme nabízeli našim klientkám standardní postupy a zároveň jsme museli hledat nové cesty z násilného vztahu, které by odpovídaly jejich specifickým potřebám. Při hledání efektivních způsobů pomoci zajištění bezpečí jsme narazili na rozdíly při vnímání institucí a pomáhajících organizací i na limity pomoci z důvodu nelegality pobytu v ČR. Hledali jsme propojení mezi organizacemi, které pomáhají cizincům a uprchlíkům s řešením problematiky domácího násilí.

Při této spolupráci jsme se vydali několika cestami, které vedly k pomoci, a několika cestami, které se ukázaly jako slepé. Prostřednictvím této publikace bychom se rádi podělili o naše zkušenosti s ostatními kolegy, kteří se mohou při své práci setkat s cizinci ohroženými domácím násilím.

Když jsme se začali zabývat myšlenkou vytvoření tohoto materiálu, hledali jsme partnery, kteří by se tak jako my zabývali potřebou nastavení specializované pomoci osobám ohroženým domácím násilím, které žijí v odlišném sociokulturním prostředí, neznají jazyk, nebo jsou jiným způsobem ohroženy vyloučením z pomoci, která je členům majoritní společnosti běžně dostupná. Partnery, kteří byli ochotni se s námi podělit o svoji dobrou praxi, jsme našli v Německu, Portugalsku, Holandsku, Itálii a Rakousku, tedy v zemích, které mají mnohem delší zkušenost s imigranty než Česká Republika jakožto postkomunistická země. Také

o informace, získané ze spolupráce se zahraničními partnery, bychom se prostřednictvím tohoto materiálu rádi podělili.

V první části metodiky uvádíme základní informace o domácím násilí. Uvědomujeme si, že se jedná o poměrně stručný úvod do problematiky, i to, že v mnohých jiných materiálech lze najít informace směřující více do hloubky, ale účelem této publikace je především představení práce s jednou specifickou skupinou ohrožených osob. První kapitola slouží k základní orientaci pomáhajících pracovníků v problematice domácího násilí, aby se jim lépe dařilo domácí násilí rozpoznat a odlišit od jiných negativních jevů v rodinách. V neposlední řadě se zaměřujeme také na téma dětí, které vyrůstají v rodinách, kde probíhá násilí.

V další části představujeme specifika práce s cílovou skupinou včetně nástinu legislativy upravující pobyt cizinců na území ČR a popisu legislativního zakotvení pomoci obětem domácího násilí. Zabýváme se také rolemi profesí, jejichž zástupci jsou důležití při řešení případů domácího násilí. Stejně jako část této publikace je věnována souhrnu informací, zkušeností a příkladů dobré praxe, které jsme získali od našich zahraničních partnerů. Příklady dobré praxe a naše postřehy ze stáží u zahraničních partnerů představujeme čtenářům přímo v textu, v rámci jednotlivých kapitol a pasáží. Obdobně představujeme také vybrané kazuistiky jednotlivých případů řešených Intervenčním centrem Brno.

Tento text jsme tvořili motivováni tím, aby byl užitečný i ostatním pracovníkům pomáhajícím osobám ohroženým domácím násilím, za které v tomto textu považujeme pracovníky v přímé péči působící v gesci zákona o sociálních službách, pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, úředníky státní správy, dále pak zdravotníky, pedagogy a v neposlední řadě policisty.

Přestavení nositele projektu

SPONDEA při ČČK Brno, o. p. s. (dále jen Spondea) (<http://www.spondea.cz>) je obecně prospěšná společnost, jejímž posláním je zlepšování kvality života dětí, mladých lidí a jejich blízkých, dále osob ohrožených domácím násilím, s cílem podpořit je ve schopnosti řešit jejich obtížné životní situace a opětovně se začlenit do společnosti.

Již od svého založení v roce **1998** se organizace věnuje problematice týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí a od roku 2006 i osobám ohroženým domácím násilím.

Spondea má **pověření pro výkon sociálně-právní ochrany dětí, je zařazena mezi nestátní zdravotnická zařízení** a je poskytovatelem sociální služby krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a intervenční centrum. Uvedené služby poskytuje v rámci dvou vzájemně propojených pracovišť – Krizového centra pro děti a mládež a Intervenčního centra Brno pro osoby ohrožené domácím násilím.

Intervenční centrum Brno zahájilo provoz k 1. lednu 2007 v návaznosti na zákon O sociálních službách. Krajský úřad Jihomoravského kraje pověřil organizaci Spondea jako jedinou ve svém regionu poskytováním dané sociální služby pro osoby ohrožené domácím násilím na celém území Jihomoravského kraje. Pověření předcházela projekt DONA Centrum Brno, který byl realizován v roce 2006 na základě interdisciplinárního přístupu k problematice domácího násilí ve městě Brně.

Provoz Intervenčního centra Brno je nepřetržitý na telefonické lince a na krizovém lůžku. Součástí nabídky ambulantních služeb je psychologické, sociální a právní poradenství, v případě potřeby vyjíždíme za klienty do místa jejich bydliště, např. jedná-li se o seniory, osoby, které mají potíže s pohybem, nebo osoby, které jsou po násilném incidentu zraněny. V rámci dané služby rovněž provozujeme čtyři detašovaná pracoviště – v Břeclavi, v Hustopečích, ve Veselí nad Moravou a ve Znojmě. V Intervenčním centru Brno můžeme nabídnout také psychologické konzultace v ruském jazyce.

Osoby ohrožené domácím násilím často přicházejí do zařízení i se svými nezletilými dětmi, které stejně tak jako ohrožený rodič zůstávají v dlouhodobé péči psychologů, přičemž je současně kombinována individuální a rodinná terapie či mediace.

Všechny služby, kromě pobytu na krizovém lůžku, poskytujeme na přání klientů i anonymně. Diskrétní a anonymní možnost konzultace s pracovníkem Intervenčního centra Brno je možná také prostřednictvím e-mailu a prostřednictvím služby on-line chatového poradenství.

Cílem aktivit Intervenčního centra Brno zaměřených na širokou veřejnost je osvěta a propojení spolupráce institucí, které se podílejí na řešení

případů domácího násilí v rámci Jihomoravského kraje. Interdisciplinární spolupráce umožňuje pomoc osobám ohroženým domácím násilím také vytvořením systému preventivních řešení této problematiky na regionální úrovni.

Samotné děti mnohdy vyhledávají pomoc a útočiště v Krizovém centru Spondea, které má nepřetržitý provoz na telefonické lince a krizovém lůžku. Jedná se zejména o děti týrané a zneužívané, kterým je kromě okamžité odborné pomoci nabídnuto i krizové lůžko. S dětmi následně dlouhodobě pracují psychologové, sociální pracovníci a speciální pedagogové.

V Krizovém centru Spondea nabízíme odbornou pomoc nejen dětem, ale také jejich rodičům a dalším příbuzným, kteří se na výchově dětí podílejí. Klademe důraz na práci s celou rodinou, neboť problém dítěte nelze izolovat od jeho rodinného prostředí. Stále častěji vyhledávají naši pomoc rodiče, kteří již vyzkoušeli z jejich pohledu všechny výchovné postupy a jsou ve svých rodičovských kompetencích bezradní. Z tohoto důvodu jsme naše služby rozšířili o rodinnou terapii a rodinnou mediaci.

Poskytujeme také psychologické a sociálně-právní poradenství rodičům, které se ocitly v nepříznivé životní situaci nebo se u nich vyskytuje domácí násilí, zneužívání, týrání či zanedbávání dětí.

Hojně využívanou službou jsou asistované kontakty rodičů s dětmi v rámci řešení rozvodových a porozvodových sporů rodičů, či asistovaná předávání dítěte mezi rodiči. Asistované kontakty jsou jednou z možností, jak zprostředkovat rodičům, kteří s dětmi nežijí, setkávání s nimi v neutrálním prostředí za přítomnosti odborného pracovníka. Cílem je podporování a volné rozvíjení vzájemných vztahů mezi dítětem a rodičem, u kterého dítě nežije, a navrácení společných setkání do přirozeného prostředí dítěte i rodiče. Na asistované kontakty mohou navazovat asistovaná předávání dítěte mezi rodiči v prostorách Krizového centra Spondea. Asistované předávání může být i samostatnou službou v případě, kdy dítě s rodičem dokáže trávit čas o samotě, ale je pro něj obtížné odcházet od druhého rodiče, nebo v případě, kdy se rodiče nedohodnou na způsobu a místě předávání dítěte.

V rámci dalších aktivit pravidelně realizujeme přednášky a besedy pro žáky základních a středních škol na témata, která se nejčastěji objevují

při řešení jednotlivých případů našich klientů, např. rodinné problémy, vztahové problémy, přítomnost domácího násilí nebo týrání.

Pracovníci organizace se pravidelně angažují na odborných konferencích a seminářích prostřednictvím vystoupení s příspěvkem. Spolu s dalšími subjekty se podílíme na vzdělávání sociálních pracovníků, pracovníků ve školství či ve zdravotnictví a na vzdělávání policistů.

Intervenční centrum Brno je jedním ze zakládajících členů Asociace pracovníků intervenčních center. Ředitelka společnosti je členkou Výboru pro prevenci domácího násilí při Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, a aktivně se tak podílela na přípravě Národního akčního plánu boje proti domácímu násilí.

V neposlední řadě se Spondea angažuje jako školicí pracoviště pro studenty vyšších odborných a vysokých škol.

Charakterem poskytovaných služeb je Spondea ojedinělým pracovištěm svého druhu na území Jihomoravského kraje. Je jediným pracovištěm, kde jsou komplexní služby ohroženým rodinám i jejich dětem poskytovány nonstop pod jednou střechou. Intervenční centrum Brno je pracovištěm, kde existuje přímá návaznost péče o děti rodičů, kteří jsou ohroženi domácím násilím. Problematika domácího násilí tak může být řešena komplexně, bez zbytečných viktimizací obětí i jejich dětí, které jsou zatěžovány opakovanými výslechy a dotazováním na mnoha jiných pracovištích.

Partneři projektu

V první fázi projektu bylo osloveno mnoho organizací zabývajících se problematikou domácího násilí po celé Evropě. Na nabídku spolupráce reagovaly organizace z Itálie, Německa, Rakouska, Portugalska a Holandska (viz níže). V současné době je ještě rozjednána mezinárodní spolupráce se zástupci Švédska. Setkání s kolegy rozličných profesí přinesla mnoho zajímavostí o poskytování sociálních služeb i o přístupu k domácímu násilí v dané zemi.

HOLANDSKO

Posledním partnerem projektu je organizace **TIYE International** z Utrechtu. Jedná se o nevládní organizaci, která spojuje 21 národních organizací zabývajících se pomocí ženám z řad uprchlíků žijících v Holandsku. Hlavní náplní je řešení problematiky domácího násilí v komunitách imigrantů. Více informací na <http://www.tiye-international.org>.

ITÁLIE

Partnerem projektu je **SPAZIO Famiglia**, poradenské zařízení, jehož zřizovatelem je obecní úřad Arezzo. Zařízení poskytuje odborné sociální poradenství a psychologickou pomoc dětem trpícím syndromem CAN, rodinnou terapii a mediaci, zajišťuje přechodnou adopci dětí do náhradních rodin z důvodu obtížných situací v rodině. V centru řeší také problematiku domácího násilí a provozují linku důvěry pro děti. Kontakt: spaziofamiglia@inwind.it.

NĚMECKO

Partnerem projektu je **FIM Frankfurt am Main**, která se již 25 let věnuje problematice žen imigrantek a problémům s tím spojeným. Organizace je zapojená do sítě evropských institucí pracujících s imigranty. Přispívá k boji proti násilí na ženách a k podpoře multikulturní integrační politiky. Více informací na <http://www.fim-frauenrecht.de>.

PORTUGALSKO

Portugalským partnerem je **APAV Lisabon**, portugalská asociace pro podporu obětem domácího násilí. Jedná se o neziskovou organizaci, která poskytuje bezplatné služby pro oběti násilí. V rámci národní sítě má 15 pracovišť, která jsou podporována 250ti dobrovolníky. APAV vytvořila příručku, jak postupovat v oblasti podpory obětem domácího násilí, sexuálního násilí, násilí na dětech a seniorech. Více informací na <http://www.apav.pt>.

RAKOUSKO

Rakouským partnerem projektu je **Interventionsstelle Wien**, vídeňské intervenční centrum, které je průkopníkem v řešení problematiky domácího násilí v Rakousku a následně i spolutvůrcem zákona na řešení problematiky domácího násilí. Rakouský model byl v roce 2004–6 implementován do ČR.

Více informací na <http://www.interventionsstelle-wien.at>.

Další spolupracující organizace řešící problematiku DN u cizinců v zemích partnerů projektu

V průběhu realizace mezinárodní spolupráce vznikla další partnerství s organizacemi, s jejich zástupci jsme se setkali při návštěvách našich smluvních partnerů, nebo jsme je oslovili dodatečně až po zahájení projektu. Jedná se o partnery meziresortní spolupráce, která v různých podobách probíhá ve všech zemích, kde působí naši zahraniční partneři. Tato spolupráce je shodně považována za způsob vedoucí k efektivní pomoci osobám ohroženým domácím násilím. Nabízíme stručnou charakteristiku organizací, s jejichž zástupci jsme v zahraničí navázali spolupráci.

ITÁLIE

Centro pari oportunita v provincii Arezzo (Toskánsko) je nestátní poradenské zařízení pro oběti trestných činů zejména domácího násilí, které provozuje také azylový dům s utajenou adresou pro oběti domácího násilí – pomáhá ženám, matkám s dětmi i ohroženým mužům.

Nabízené služby jsou psychologická podpora, sociální a právní poradenství, u zvláštních případů chráněné bydlení. Podle zkušeností pracovníků se velmi často stává, že násilníci utajenou adresu vypátrají přes děti, které musí chodit do školy, z tohoto důvodu rozmisťují ohrožené osoby po celé Itálii, kde mají v rámci projektu Stop násilí vlastní domy. Matkám s nezletilými dětmi je ubytování poskytnuto na 6 měsíců až 1,5 roku. Tomuto dlouhodobějšímu pobytu předchází krizové bydlení, které je na max. 3–4 měsíce.

Sociální pracovníci po celou dobu pobytu klientky v azylovém domě pomáhají s veškerou problematikou, k případu přistupují komplexně, jednotliví pracovníci navzájem velmi úzce spolupracují. Pomáhají matkám najít práci, další bydlení, poskytují podporu. Po ukončení pobytu v azylovém domě pomáhají klientkám edukátoři, ale není jim již poskytována finanční ani bytová podpora. Více informací na <http://www.didonne.it>.

Univerzita Roma Tre v Římě je místem vzdělávání edukátorů. Byla založena v roce 1992, studuje zde více než 40 000 studentů v 76 studijních oborech. Na výuce a výzkumné činnosti se podílí cca 800 odborníků. Univerzita Roma Tre je aktivním účastníkem Evropské unie, zaměřuje se na výměnné programy studentů. Na univerzitě je možné studovat na fakultách: architektury, ekonomiky, vzdělání, inženýrství, práva, filozofie, politologie, přírodních věd, včetně matematiky, fyziky, biologie a geologie.

V rámci stáže jsme navštívili katedru filozofie, kde jsme se seznámili se systémem vzdělávání edukátorů v rámci oborů sociální práce a speciální pedagogiky a jejich možnostmi uplatnění v praxi. Již v době studia si edukátoři volí oblast, ve které budou v praxi působit – specializaci, kterou je mimo jiné i oblast domácího násilí. Na katedře se vzdělávají také psychologové, vyučující profesor je psychoterapeut, který dlouhodobě pracuje s oběťmi domácího násilí. Více informací na <http://www.uniroma3.it>.

RAKOUSKO

Ve Vídni jsme rovněž navštívili neziskovou organizaci **Austrian Women's Shelter network (Verein Autonome Österreichische Frauenhäuser/AÖF)**, která byla založena v roce 1988. Jejím hlavním posláním je sbírat a dále rozšiřovat informace o problematice domácího násilí a dále agitovat za ženské azylové domy v Rakousku. V současnosti organizace zajišťuje čtyři dlouhodobé projekty:

- **Informační centrum proti násilí**, zaměřené zejména na prevenci domácího násilí vůči ženám a dětem. Více informací na <http://www.a oef.at/start.htm>.

- **WAVE Women Against Violence Europe**, Evropská síť Wave, založená roku 1996 jako součást Austrian Women's Shelters Network. Více informací na <http://www.wave-network.org>.
- **Ženská linka proti mužskému násilí, bezplatná poradenství poskytující** telefonní linka, na které se lze v určitých hodinách domluvit v různých národních jazycích, informace jsou tedy velmi dobře přístupné i pro ty, kdo nehovoří německy. Více informací na <http://www.frauenhelpline.at>.

NĚMECKO

Seznámili jsme se také s projektem „**LAIF**“ – **žít a pracovat ve Frankfurtu**. Hlavním cílem je pomoci lidem, kteří se dostali do Frankfurtu z jiné země, ale život v Německu je pro ně z různých důvodů obtížný (např. pro nedostatečnou kvalifikaci, neznalost jazyka, nedostatek informací atd.). Propagace projektu probíhá v podobě letáků, které jsou distribuovány prostřednictvím právníků, center pro cizince a cizinecké policie. Pracovníci projektu bývají přítomni také na pracovištích spolupracujících subjektů. Více informací na <http://www.laif-frankfurt.de/index.php?p=1>.

Dále jsme navštívili **azylový dům pro ženy a matky s dětmi s utajenou adresou**. Pracovnice azylového domu samy často pocházely z jiné země, což jim usnadňovalo komunikaci s klientkami. Za důležité považují dobře fungující síť kontaktů, např. jako tlumočnice využívají často bývalé klientky. Spolupracují s policií, s právníky či s různými nízkoprahovými zařízeními.

Během stáže ve Frankfurtu jsme se také setkali s ředitelkou odboru pro azylovou politiku, hovořili jsme s policisty policejního prezidia zabývajícími se problematikou domácího násilí a s právníčkou, která osoby ohrožené domácím násilím zastupuje.

PORTUGALSKO

Během stáže v Lisabonu jsme navázali spolupráci i s dalšími odbornými organizacemi: **JRS** je katolická mezinárodní organizace, která pracuje s migranty od roku 2000. V organizaci pracují právník, psycholog, sociální pracovník a dva lékaři jako dobrovolníci. Všechny služby jsou bezplatné. Právní služby jsou z velké části poskytovány nelegálním mig-

rantům. Organizace není přímo zaměřena na domácí násilí, pokud pracovník má na toto podezření, upozorňuje klienta, jaká jsou jeho práva a učí jej rozpoznat, kdy se u něj v rodině může o domácí násilí jednat.

Důležitá část práce JRS je výzkum. Odborníci z jejich řad zkoumají, jak se liší praxe od legálního právního řádu. Piší články o chybějící ochraně obětí domácího násilí. Upozorňují např. na sekundární viktimizaci obětí domácího násilí, které se rozhodnou vyhledat pomoc a poté zjistí, že jim z důvodu nějaké právní bariéry, která znevýhodňuje cizince, není možné pomoci. Problém je například při prozrazení nelegálního pobytu. Více informací na <http://www.jrsportugal.pt>.

Další organizací je **UMAR**, organizace bojující za práva žen. Pomáhá obětem trestných činů včetně obchodu s lidmi. Poskytuje krizovou pomoc a dlouhodobou pomoc často zaměřenou na získání povolení k pobytu. Více informací na <http://www.umarfeminismos.org>.

Součástí stáže byla i návštěva azylového domu se skrytou adresou, kde nám jeho ředitelka vysvětlila, jakým způsobem s klientkami a jejich dětmi pracují. Zajímavá byla informace, že náplň denního programu i témata, kterým se při skupinové práci věnují, přizpůsobují aktuálnímu složení klientek v domě.

ACIDI (Alto Comissariado para a Imigração e Diálogo Intercultural)

Bylo nám také umožněno si podrobně prohlédnout veřejnou vládní instituci, která poskytuje kompletní sociální a právní servis pro migranty. Hlavní zásadou je „poskytování služeb pod jednou střechou“. Lidé si zde mohou vyřídit všechny náležitosti související s jejich příchodem a pobytem v cizí zemi. Více informací na <http://www.acidi.gov.pt>.

HOLANDSKO

V Utrechtu jsme také navštívili místní **policii (Politie Utrecht)** a organizaci **Vije ja**. V Holandsku existují centra, jako je např. již zmiňovaná Vije ja, kde mají jednotliví pracovníci na starost koordinaci konkrétních případů domácího násilí. Tento koordinátor podle povahy případu zvolí, jaká intervence a který odborník bude v dané situaci nejúčinnější, a dále případ sleduje. Každý týden se setkává tým odborníků z řad psychologů, sociálních pracovníků a policie, který projednává jednotlivé případy. Všechny organizace zabývající se touto problematikou sídlí pod jednou

střechou v tzv. *House of Safety*. Kolegové z Utrechtu kladli důraz především na spolupráci mezi organizacemi a také vládou, bez jejíž podpory by účinná pomoc vůbec nebyla možná. Další zajímavostí zde bylo, že vykázání je v kompetenci starosty, který v doprovodu policie navštíví přímo domácnost, kde násilí probíhá a podle strukturovaného dotazníku celou situaci vyhodnotí. Více informací na <http://www.vieja-utrecht.nl>.

ŠVÉDSKO

Další destinací, kterou jsme navštívili, bylo švédské město Malmö. Od roku 2008 se zde realizuje s **projekt Karin**, který je založen na spolupráci mezi policií, univerzitní nemocnicí v Malmö a dobrovolnickými organizacemi pro ženy a jejich děti, které jsou vystaveny násilí. Ohrožené osoby se zde mohou v bezpečném prostředí pod jednou střechou setkat se zástupci policie, sociálními pracovníky, lékaři (gynekology) a právními experty, kteří společně vytváří přesnou intervenci podle potřeby klienta. Jedním z důležitých úkolů projektu Karin je také informovat o domácím násilí širokou veřejnost a vytvářet nové metody ve spolupráci s univerzitou v Malmö a Lundu. Z rozhovorů s koordinátorkou projektu jsme se dozvěděli, že 30 % obyvatel Malmö jsou cizinci a 60 % dětských klientů jsou děti imigrantů. Každé druhé dítě v tomto městě má alespoň jednoho rodiče cizince. Projekt je podporován švédskou vládou a hlavní myšlenkou je rozšířit tento model po celé zemi.

Součástí projektu je i práce s násilnými osobami. Násilným osobám je policií nabízena možnost hledání nenásilných řešení konfliktních situací v rodině. K tomu slouží odborné konzultace v Krizovém centru pro muže.¹ Konzultace mohou být individuální i skupinové. Ohrožená osoba je rámcově informována o průběhu konzultací s násilnou osobou a v případě, že by násilí doma pokračovalo, může o tom pracovníky informovat.

Tento projekt je ve Švédsku zatím ojedinělý, jeho členové však doufají, že se tento model postupně rozšíří i do dalších měst. Webové stránky projektu: <http://www.projektkarin.se>.

1 V Krizovém centru pro muže se zabývají nejen terapií násilných osob, ale mohou se na odborné pracovníky obrátit muži s jakýmkoli partnerskými problémy. Mohou se zde setkat jak s násilníky, tak s muži ohroženými.

NÁRODNÍ CENTRUM OŠETŘOVATELSTVÍ A NELÉKAŘSKÝCH ZDRAVOTNICKÝCH OBORŮ V BRNĚ (NCO NZO)

NCO NZO je držitelem certifikátu ISO 9001: 2008, jeho zřizovatelem je Ministerstvo zdravotnictví České republiky.

Je centrem pro podporu regulačních procesů, odbornou institucí pro realizaci a rozvoj celoživotního vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, akreditovaným zařízením s celorepublikovou působností, které poskytuje širokou nabídku vzdělávacích programů specializačního vzdělávání, kvalifikačních a certifikovaných kurzů včetně dalších forem celoživotního vzdělávání zdravotnickým pracovníkům i široké veřejnosti, koordinačním, poradenským a informačním centrem pro řešení otázek odborného vzdělávání a regulace nelékařských zdravotnických povolání.

Ve spolupráci s Intervenčním centrem Brno realizuje NCO NZO několik kurzů pro zdravotníky, v rámci kterých je představována i práce s cizinci ohroženými domácím násilím. Účastníci těchto kurzů se podíleli na našem projektu účastí v dotazníkovém šetření, které se stalo podkladem pro zpracování kapitoly určené zdravotníkům jako zainteresovaným profesím při práci s cizinci ohroženými domácím násilím. Více informací na <http://www.nconzo.cz>.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH VĚD ÚSTAV TEORIE A PRAXE OŠETŘOVATELSTVÍ

V letech 2002–2003 realizoval Ústav teorie a praxe ošetrovatelství FZV UPOL projekt *Překonávání kulturních a komunikačních bariér při péči o pacienty odlišných etnik a kultur*. Zadavatelem projektu bylo MV ČR v rámci Programu na podporu integrace cizinců.

V rámci řešení projektu byla navázána spolupráce s nemocnicí Schwabing v Mnichově, která za svoji práci s imigranty získala ocenění vlády SRN.

Hlavním výstupem projektu je elektronická podoba materiálů pro lůžková zdravotnická zařízení se základními informacemi, s doporučenými metodami péče o pacienty-cizince. Poskytuje přeložené základní informační a edukační materiály do 6ti jazyků pro použití v praxi, možnosti

alternativních způsobů komunikování atd. Dalším výstupem je doporučení variant a možností implementace metodiky výuky kulturně shodné péče do ošetrovatelských studijních programů zdravotnických škol i příp. univerzit. Tato publikace se stala významným inspirativním zdrojem pro vytváření metodiky jako výstupu projektu naší organizace.

Pro následující etapu projektu, ve které půjde o praktické využití získaných poznatků při poskytování přímé služby klientům, je velmi užitečná zejména ta část publikace, která se věnuje zlepšení možnosti dorozumívání s pacientem/klientem.

Pro situace, kdy cizinec nehovoří ani jedním z jazyků, v němž jsme schopni mu informace poskytnout, a pokud není k dispozici tlumočník, vytvořil řešitelský tým projektu Překonávání kulturních a komunikačních bariér při péči o pacienty odlišných etnik a kultur ukázkovou sadu tzv. komunikačních karet, které by usnadnily komunikaci pacienta/cizince (ale i např. pacienta neslyšícího) se zdravotníky.

Navázali jsme spolupráci s kolegyněmi z Ústavu teorie a praxe ošetrovatelství založenou na utváření, rozvíjení a uvádění různých pomůcek pro usnadnění komunikace s cizinci do praxe. Více informací na <http://nuada.fzvad.upol.cz/utpo/index.php?stranka=mpece>.

ORGANIZACE NA POMOC UPRCHLÍKŮM (OPU) BRNO

OPU je nevládní neziskovou organizací, která se od svého založení v roce 1991 zabývá právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR.

Sídlo organizace je v Praze, další pobočky působí v Plzni, Českých Budějovicích a v Brně. Ještě před započítím projektu jsme spolupracovali s kolegyněmi z brněnské kanceláře organizace OPU při řešení případů domácího násilí v rodinách cizinců, a to především v otázkách, které podmiňují možnost vystoupení z kruhu násilí pro cizince, a k jejichž komplexnímu řešení jsme se sami necítili kompetentní.

Výborná spolupráce a fakt, že společnost OPU deklaruje zvýšenou pozornost zvláště zranitelným skupinám mezi cizinci, nás vedla k navázání užší spolupráce při realizaci projektového záměru. Konzultace k navrhovaným aktivitám v souvislosti s cílovou skupinou projektu s kolegyněmi z OPU byly pro nás velmi cenné.

Ve všech fázích projektu jsme byli dále ve spojení a domlouváme další spolupráci při vyhledávání a oslovování cílové skupiny mezi klienty OPU. Více informací na <http://www.opu.cz>.

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY (SUZ MVČR) PŘIJÍMACÍ STŘEDISKO ZASTÁVKA U BRNA

Jedná se o pobytové zařízení pro cizince, kteří po příchodu do České republiky žádají o mezinárodní ochranu (dříve azyl). Z tohoto typu azylového zařízení nemohou klienti volně odcházet, zůstávají zde do ukončení zákonem stanovených přijímacích procedur. Do roku 2010 bylo v Zastávce u Brna provozováno Pobytové středisko pro žadatele o mezinárodní ochranu, které mohli ubytovaní cizinci volně opouštět. V roce 2007 se zástupci SUZ MVČR stali partnery interdisciplinární spolupráce Jihomoravského kraje, jejíž zástupci se angažují v boji proti domácímu násilí.² V této době jsme spolupracovali při řešení jednotlivých případů domácího násilí, které byly v Pobytovém středisku Zastávka detekovány.

V současné době, kdy se změnil statut pobytového střediska na přijímací, se obracíme na SUZ MVČR – našeho partnera interdisciplinární spolupráce jako na důležitý článek v distribuci osvěty. Přijímacím střediskem projdou všichni nově příchozí žadatelé o mezinárodní ochranu, proto je z hlediska našeho projektu klíčovým místem pro distribuci osvětových materiálů týkajících se domácího násilí a možností ochrany, kterou ohroženým osobám nabízí legislativa ČR.

JIHOMORAVSKÉ REGIONÁLNÍ CENTRUM NA PODPORU INTEGRACE CIZINCŮ

Projekt **Jihomoravské regionální centrum na podporu integrace cizinců** je financován z Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a rozpočtu Jihomoravského kraje, vychází z vládního dokumentu „Koncepce integrace cizinců“, která definuje hlavní cíle integrační politiky. Brněnské centrum sdružuje organizace v regionu, které se zabývají pomocí cizincům v různých oblastech každodenního živo-

2 Více je o interdisciplinární spolupráci uvedeno v kapitole 2.1 Možnosti pomoci osobám ohroženým domácím násilím v ČR.

ta. Prostory Centra slouží jako místo setkávání krajanů při osvětových aktivitách, výuce českého jazyka, cizinci zde mohou získat informace z regionu, mají k dispozici cizojazyčnou literaturu a tisk nebo bezplatné připojení k internetu.

Prostřednictvím krajské koordinátorky jsme navázali spolupráci s pracovníci Centra, jejichž zkušenosti a znalost sociálních sítí jednotlivých minorit na území Jihomoravského kraje jsou pro nás velmi cenné. Prostřednictvím komunitních setkání konaných v Centru můžeme zjišťovat názory na problematiku domácího násilí přímo od příslušníků národností jednotlivých cílových skupin a osvětový materiál pak zacílit specificky na jejich potřeby. Více informací na <http://www.cizincijmk.cz>.

1. Základní informace o domácím násilí

Pojem domácí násilí je fenomén, který se do povědomí veřejnosti dostával pomalu. Pro domácí násilí je charakteristické nejen to, že se odehrává mezi dvěma lidmi, kteří spolu sdílejí společnou domácnost, ale především to, že se ho vůči sobě dopouští osoby, mezi nimiž je blízký vztah. Ať už v této souvislosti mluvíme o násilí partnerském nebo mezigeneračním, důsledky násilného chování bývají z psychologického hlediska pro ohroženou osobu závažnější než v případě násilí spáchaného cizím člověkem.

1.1 Pojem domácí násilí

Problematika domácího násilí (dále také DN) byla v naší společnosti dlouho tabu, až v 60. a 70. letech dvacátého století se o tento jev začalo zajímat feministické hnutí. Feministické teorie viděly historický podklad vzniku, tolerance a existence domácího násilí v patriarchálním uspořádání společnosti. Trestání „neposlušných“ žen bylo mnoho staletí tolerováno ve většině kultur a partnerské násilí bylo vždy, kromě zcela extrémních případů, považováno za soukromou záležitost, do které nelze zasahovat. Doposud zůstává v některých zemích mužské mocenské jednání spolu s násilím tolerováno.

V současném pojetí není domácí násilí chápáno jako jev podmíněný rodově, tzn., že násilnou osobou může být žena i muž. Stejně tak v roli ohrožené osoby mohou být zastoupeny osoby obou pohlaví.

Přesná definice zákonného ustanovení **Domácí násilí** v České republice však v současné době neexistuje. Při definování lze vycházet z trestního zákona, ve kterém byl poprvé v roce 2004 zpracován pojem „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě nebo osoby blízké“ (zákon č. 91/2004 Sb.).

Snahy o definování DN se ubírají dvěma hlavními směry. Jeden teoretický proud považuje domácí násilí za takové násilí mezi partnery, které se odehrává v soukromí, je opakované a má stoupající tendenci. Druhé pojetí překračuje hranice partnerského vztahu a předpokládá, že oběti se může stát kdokoli v rodině. Jako domácí násilí v tomto kontextu

tedy můžeme chápat veškeré násilí, které probíhá za zavřenými dveřmi domova. Týká se to jak násilí mezi partnery, manželi, tak i násilí vůči starým lidem, dětem, všude tam, kde je nerovnováha moci, to znamená, kdy jeden z partnerů používá prostředky své moci k dosažení svého cíle (Čírtková, 2006).

Za obecnou definici můžeme považovat následující: **domácí násilí je fyzické, psychické, sexuální či ekonomické násilí mezi blízkými osobami žijícími společně v jedné domácnosti**. Je pro něj charakteristické opakování, dlouhodobost a zvyšující se intenzita jednotlivých incidentů (<http://www.domacinasili.cz>). K tomuto vymezení je třeba dodat, že při domácím násilí se role násilné a ohrožené osoby nemění.

1.2 Znaky a formy domácího násilí

Specifickým znakem domácího násilí je to, že se jednotlivé incidenty opakují a obvykle mají stupňující se tendenci (Marvánová-Vargová, Pokorná, Toufarová, 2008). Odborníci se shodují na tom, že mezi hlavní rysy domácího násilí lze řadit následující skutečnosti (Bednářová 2006; Marvánová-Vargová, Pokorná, Toufarová, 2008; také na <http://www.domacinasili.cz>):

- domácí násilí je pácháno v soukromí „za zavřenými dveřmi“ blízkou osobou,
- role násilníka a oběti se nemění,
- nejedná se o jednorázovou epizodu, násilí trvá nějakou dobu, má svoji historii,
- násilí eskaluje, každý další útok je nebezpečnější.

Výše uvedení odborníci se dále shodují v tom, že k formám domácího násilí patří:

- **Fyzické násilí**, ke kterému řadíme bití, facky, kopance, bodání, škracení, rány pěstí, popálení, či jiné fyzické útoky, ohrožování zbraňmi, apod. Násilí může být namířeno přímo proti týrané osobě nebo proti osobám jí blízkým, ale také např. vůči jejímu zvířeti či oblíbeným věcem.
- **Psychické násilí** spočívá v nadávkách, obviňování, pokořování a ponižování, zesměšňování ve společnosti, vyhrožování fyzickým

násilím, zastrašování, odepírání spánku či potravy, v různých zákazech omezujících svobodné rozhodování, ve znevažování a podceňování, v zesměšňování, v citovém vydírání (např. sebevraždou).

- **Sexuální násilí** zahrnuje znásilnění, sexuální zneužití, nucení k sexuálním praktikám, které druhý partner odmítá, a to násilím nebo výhrůzkami, nebo odmítání sexu spolu s ponižujícími komentáři ke vzhledu partnera.
- **Sociální násilí** znamená bránění v návštěvách rodiny či přátel, sledování telefonátů, pronásledování, nečekané „kontrolní“ návštěvy či telefonáty.
- **Ekonomické násilí** je vyjadřováno omezováním přístupu k financím, neposkytováním peněz na provoz domácnosti, snahou zakázat partnerovi chodit do práce.
- **Nebezpečné pronásledování** (stalking) je označováno za pokračující formu domácího násilí tehdy, když mezi násilnou a ohroženou osobou byl v minulosti násilný vztah, ale v současnosti již spolu nesdílí společné obydlí. Cílem násilné osoby je vyvolání strachu, obavy o vlastní život nebo o život blízkých, ztráty pocitu soukromí u ohrožené osoby. Jedná se o dlouhodobé, opakující se a stupňující se sledování a obtěžování, které výrazně zasahuje do osobního života ohrožené osoby i do života jejího okolí. Může mít podobu neustálého telefonování, posílání textových zpráv, postávání před domem, před školou, před pracovištěm. Může zahrnovat vyhrožování týkající se různých oblastí – ublížení na zdraví, odebrání dětí, šíření pomluv na pracovišti...³

1.3 Příčiny domácího násilí

Z dnešního pohledu vidíme fenomén domácího násilí podmíněný mnoha faktory. Odborníci se shodují, že jednotlivé případy výskytu domácího násilí se od sebe velmi liší a ani u konkrétní kauzy většinou nelze jednoznačně stanovit konkrétní příčinu, jedná se o souhrn více vlivů.

3 1. ledna 2010 vešla v platnost novela trestního zákona, zákon č.40/2009, která zahrnuje také § 354 nebezpečné pronásledování jako trestný čin.

Přesto se v minulosti střídavě prosazovaly specifické teorie, které se snažily objevit hlavní příčinu vzniku domácího násilí. Např. tzv. teorie sociálního učení považují agresivitu za vlastnost získanou a naučenou. Zdůrazňují tak vliv výchovy, princip odměn a trestů v socializaci jedince. A. Bandura v 60. letech 20. století přidává teorii zástupného učení – tzn. lidé se učí též pozorováním výsledků jednání druhých. Pozorují a napodobují atraktivní a konzistentní sociální modely (Goldman in Baštecká, 2001).

Gender teorie vidí příčinu domácího násilí v sociálně strukturované nerovnoprávnosti, v kulturních postojích a normách ovlivňujících rodinné vztahy. Dle této teorie je vznik domácího násilí způsoben nerovnoprávností mužů a žen v rodinných vztazích (Čírtková, 2006).

V současnosti řadíme mezi faktory podílející se na vzniku a udržování domácího násilí tyto:

- tolerantní postoj společnosti vůči domácímu násilí,
- patriarchální náhled na rodinu,
- tabuizace domácího násilí a lhostejnost okolí,
- transgenerační přenos násilných vzorců jednání či identifikaci s agresivními vzory chování,
- osobnostní specifika či zátěže u násilné osoby (zvýšená agresivita, závislost na návykových látkách, psychiatrická onemocnění...),
- osobnostní specifika či zátěže u ohrožené osoby (zvýšená submisivita, snížené sebehodnocení, přítomnost násilí v primární rodině...),
- náročné životní situace vyvolávající stresovou reakci (ztráta či nemožnost najít zaměstnání, sociální izolace, finanční problémy).

Zastřešující pojetí všech výše zmiňovaných příčin nabízí tzv. **multifaktorové modely**. Mezi nejznámější patří kauzální model D. G. Duttona, který pracuje se čtyřmi strukturálními rovinami zdrojů a příčin domácího násilí (Čechová, 2006; Čírtková, 2006):

- **makrosystém** – předpoklad, že domácí násilí je ve společnosti podporováno a udržováno převládající patriarchální hierarchií hodnot, která je založena na nadvládě a dominanci mužů,
- **exosystém** – zahrnuje zdroje vzniku domácího násilí v životním a sociálním okolí jedinců, které je ovlivňuje. Jde o působení formálních a neformálních struktur a životních situací, se kterými se kon-

krétní osoba setkává na své životní cestě. Konkrétní faktory, které přispívají ke vzniku násilí uvnitř rodiny, jsou např. nezaměstnanost, nízký příjem, nízká vzdělanost, nedostupnost sociální sítě. Faktory exosystému tak mohou podporovat nebo tlumit vznik domácího násilí,

- **mikrosystém** – je reprezentován rodinou a riziky plynoucími z rodinného života, jako jsou soukromí rodiny a mechanismy sociální kontroly, předepsané role v rodině, způsob ovlivňování členů rodiny. Partneri znají svá bolavá místa, vědí, jak se navzájem zranit i utěšit, znají své reakce a chování v zátěžových situacích. Privátnost komplikuje uplatnění mechanismů sociální kontroly,
- **ontogenetická rovina** – přihlíží především k individuálním charakteristikám násilné a ohrožené osoby a jejich vzájemné interakci. Předpokladem je, že pachatel domácího násilí prošel specifickým ontogenetickým vývojem, pravděpodobně se naučil díky mechanismům sociálního učení řešit stresující a omezující situace agresivním chováním.

1.4 Dynamika domácího násilí

Domácí násilí není jednorázovým aktem, mívá nejen svoji historii, ale i cyklicky se opakující etapy. Ačkoli z praxe víme, že jednotlivé případy domácího násilí jsou ve svém průběhu odlišné (např. ne vždy jsou všechny etapy přítomny a ne vždy se cyklicky opakují), existují jisté znaky, které jsou v mnoha případech domácího násilí podobné.

První projevy násilí bývají nenápadné a většina ohrožených osob nedokáže přesně určit, kdy se poprvé násilí ve vztahu objevilo. Počáteční nadměrná pozornost, vyzvedávání z práce, touha společného trávení veškerého volného času, může nejprve imponovat, než přeroste v nadměrnou kontrolu jednoho z partnerů. Po nějaké době však ohrožená osoba zjišťuje, že nemá žádné přátele ani funkční sociální vazby, nenavštěvuje svoje příbuzné, je úplně izolována. Zde se otevírá volné pole působnosti pro násilí a úplné ovládnutí partnera/partnerky (Bednářová, 2003).

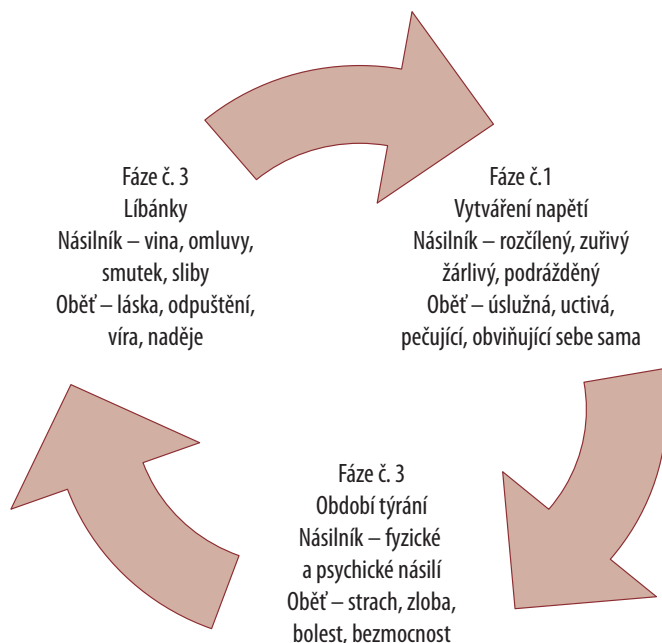
Dynamika domácího násilí je jedinečná, někteří autoři však identifikují určité fáze, které se opakují a které shodně popisuje také většina ohrože-

ných osob (Bednářová, 2006; Marvánová-Vargová, Pokorná, Toufarová, 2008; <http://www.domacinasili.cz>). Tato období jsou díky svému cyklickému opakování označována jako „**kruh domácího násilí**“.

Domácí násilí prochází dle uvedených autorů třemi fázemi:

- **Fáze vytváření napětí** bezprostředně předchází období týrání, násilný partner bývá rozčilený, žárlivý, impulzivní a ohroženou osobu kritizuje. Ohrožená osoba se v této fázi snaží násilné osobě vyhovět, obviňuje sama sebe, že partnera vyprovokovala, snaží se vyhnout konfliktu.
- **V období týrání** nad sebou násilná osoba ztrácí kontrolu, propuká konflikt, ať už jde o napadení nebo psychický teror. Ohrožená osoba je v této fázi bezmocná, má strach a často se nedokáže násilí bránit.
- **Období usmiřování** bývá nazýváno také fází lásky nebo líbánek. Násilná osoba se za své chování omlouvá, cítí vinu za svůj útok a slibuje, že už se nebude opakovat. Ujišťuje ohroženou osobu o svých citech, ohrožená osoba znovu uvěří a odpouští, kruh se uzavírá, aby mohl začít běžet znovu.

Průběh jednotlivých fází lze znázornit graficky:

Obr. č. 1 – Kruh násilí

Fáze domácího násilí se opakují, mění se intenzita týrání a poměr délky trvání jednotlivých fází. V rozvinutém domácím násilí již zcela chybí fáze usmírování, prodlužuje se fáze vytváření napětí a útoky bývají častější a nebezpečnější.

1.4.1 Syndrom naučené bezmoci

Pro pochopení průběhu domácího násilí a často těžko pochopitelných reakcí ohrožených osob může pomoci pojem naučené bezmoci. Autorem teorie o naučené bezmoci je americký psycholog Martin Seligman, který v roce 1975, po předchozím výzkumu klasického podmiňování, poprvé popsal tento fenomén (Helus, 2004). V jednoduchosti můžeme syndrom naučené bezmoci popsat jako chování, při kterém člověk nevyužívá možnosti úniku ze zátěžové situace, i když mu v tom objektivně nic

nebrání. Reaguje tak na základě předchozí zkušenosti, kdy se uniknout pokoušel, ale bylo mu to znemožněno – přesvědčil se, že nic nezmuže, a přestal se snažit. Jakoby ztratil schopnost a motivaci naučit se na zátěžové podněty účinně reagovat.

Postupně se teorie rozvíjela a doplňovala, neboť se ukazovalo, že neplatí vždy (původní výzkumy byly prováděny na myších a výsledek přenosu na lidi nebyl zdaleka jednoznačný). Vznikla tak *teorie atribučních stylů* – zabývá se tím, jak si lidé vysvětlují chování svoje a ostatních, a *teorie beznaděje*, která popisuje vliv negativního očekávání, že moje snažení dopadne špatně (Baštecká, Goldman, 2001).

1.4.2 Eskalace domácího násilí

Domácí násilí obvykle začíná skrytě formou psychického nátlaku na budoucí ohroženou osobu. Ve většině případů se po různě dlouhé době přidává také násilí fyzické. Útoky bývají nejprve vedeny proti lidské důstojnosti, posléze proti zdraví a nakonec mohou vyústit v útoky proti lidskému životu.

Útoky proti lidské důstojnosti mají za cíl oběť sociálně izolovat a minimalizovat její sebevědomí. Tyto útoky lze na počátku vztahu snadno zaměnit za projevy lásky, většina ohrožených osob sděluje naprosto stejné indicie z tohoto období. Partner je neustále doprovázel, nechtěl je pouštět za přáteli do společnosti, chtěl, aby spolu byli doma a povídali si, byl přehnaně starostlivý a pozorný. Později se přidaly rady ohledně domácnosti a požadavky, kterým se snažila ohrožená osoba vyhovět. Postupně se ze slušně formulovaných žádostí stávaly povely, příkazy a nadávky, jejichž neuposlechnutí bylo sankcionováno.

Na pravidlech soužití se násilná osoba nedomlouvá, sama je určuje a vyžaduje jejich striktní dodržování. Již na počátku vztahu bývá přítomna žárlivost, která v kombinaci s užitím alkoholu či jiné návykové látky zvyšuje riziko útoku. V tomto stadiu násilná osoba svoji oběť opakovaně hrubě uráží, ponižuje, zesměšňuje a omezuje.

Útoky proti zdraví jsou charakteristické tím, že po jisté době již násilné osobě nestačí k ovládnutí blízké osoby příkazy a urážky a začne používat fyzické násilí. Nemusí to být ovšem pravidlem, v některých vztazích

se fyzické násilí neobjeví nikdy (Bednářová, 2003). Pokud se vyskytne, tak při prvním fyzickém útoku (nejčastěji úder otevřenou dlaní, úder pěstí, sražení na zem, kopání, tahání za vlasy) je většina ohrožených osob bezradná, neboť tuto podobu násilí nečekala, nemá ještě žádnou zkušenost, neví jak reagovat, co říct.

Bodem zlomu je první opakovaný fyzický útok, ohrožená osoba již tuto situaci jednou zažila, nejde tedy o prvotní šok a útočník čeká, jaká bude reakce. Pokud ohrožená osoba nezareaguje, není pro násilnou osobu rozdíl mezi třetím, čtvrtým nebo desátým útokem. Kolo násilí se roztáhne, hranice násilí se posunuje. Pokud ohrožená osoba ze vztahu v tuto dobu neodejde, bývá její strategií pro přežití přizpůsobit se, podříditi se náladám násilné osoby, plnit její požadavky, snažit se předejít násilí absolutní poslušností.

Pokud není domácí násilí řešeno, může trvale oscilovat na hranici nebezpečných útoků, jejichž následkem bývá zranění ohrožené osoby. Může se však nečekaně proměnit v **útok proti životu**. V tom je dlouhodobě skrývané domácí násilí tolik nebezpečné.

V některých vztazích může zůstat domácí násilí po celou dobu na úrovni útoků proti lidské důstojnosti, jen občas dojde k útoku proti zdraví. Nebezpečná je prudká eskalace a rychlý vývoj, který může skončit až zabitím ohrožené osoby.

Fáze průběhu domácího násilí a eskalace jsou navzájem propojeny. V každém stupni eskalace se mohou opakovat jednotlivé fáze domácího násilí.

1.5 Aktéři domácího násilí

Aktéry domácího násilí jsou násilné osoby, ohrožené osoby, ale často také svědci násilí, kterými mohou být děti nebo další členové společné domácnosti.

1.5.1 Pachatelé domácího násilí

Neexistuje typický profil pachatele domácího násilí. Násilné osoby se navzájem liší strukturou osobnosti, intelektovými schopnostmi, věkem

i socioekonomickým statutem. Přestože muži jako pachatelé násilí jednoznačně vedou kriminalistické statistiky, je dobré vědět, že násilného chování vůči blízkým osobám se dopouštějí i ženy. Typické projevy násilného chování žen jsou poněkud odlišné, více než fyzické násilí používají násilí psychické. Většina žen vysvětluje své násilné chování potřebou uvolnit se, svým vztekem nebo potřebou ublížit partnerovi. Jen asi 15 % žen, které použily násilí vůči svému partnerovi, udává jako důvod sebeobranu.

Z hlediska osobnostních charakteristik se u velké části násilných osob dá vysledovat určitá „rozdvojenost“ osobnosti, která se projevuje diametrálně odlišným chováním vůči blízkým osobám a vůči ostatním lidem ve společenském kontaktu. Násilné osoby tak bývají nazývány jako „lidé dvou tváří“, kteří navenek vystupují jako ochotní, sympatičtí, komunikativní lidé, kteří se ovšem za zavřenými dveřmi mění a vůči svým blízkým uplatňují nadměrnou moc a kontrolu, která je ohrožující. Násilí se tito lidé dopouštějí především z pocitu, že si to mohou ke svému partnerovi dovolit, podobně jako k věci, která jim patří.

Intervenční programy pro násilné osoby mohou být různé: individuální, skupinové a párové terapie či mediace, při kterých je nutné respektovat individuální potřeby obou aktérů vztahu, kde se vyskytlo domácí násilí. Párovou terapii partnerského násilí lze doporučit spíše v případech, kdy bylo násilí jednorázovou epizodou podmíněnou více situací než povahou násilníka. V případech dlouhodobého závažného násilí může být párová terapie pro ohroženou osobu nebezpečná. Současná situace v realizaci intervenčních programů pro násilné osoby je v České Republice zatím málo přehledná a ustálená. V posledních letech se však objevují snahy zavést do systému péče nabídku pomoci násilným osobám, jedná se však zatím o ojedinělé projekty, které mají omezené pole působení.⁴

4 Pilotní projekt Diakonie ČCE – střediska pomoci v Praze „**Pomoc pachatelům domácího násilí**“, který pokračuje také v roce 2010. Jde o pomoc ke změně chování pachatelů domácího násilí, zlepšení partnerské a rodinné komunikace a osvojení si řešení konfliktů nenásilnou formou. Občanské sdružení ADRA se v projektu „**ADRA – poradna pro oběti násilí a trestné činnosti – práce s agresorem v terapeutickém rámci**“, který realizuje v Královéhradeckém kraji, zaměřilo na práci s násilnými osobami a pachateli domácího násilí v širším sociálním systému rodiny, nebo individuálně s násilnou osobou.

Vzhledem k recidivám násilného chování se odborníci pomáhající ohroženým osobám shodují v tom, že potřeba péče o násilné osoby je stejně důležitá jako pomoc poskytovaná osobám ohroženým (Čírtková, 2008).

1.5.2 Ohrožené osoby

Potenciálně viktimizován⁵ může být kdokoli. Kdokoli se může ocitnout v roli oběti. Mezi skupiny nejvíce zranitelné násilným jednáním patří ženy, děti a staří lidé. Ne jinak je tomu i v případech domácího násilí v rodinách. Výzkumy staršího data ukazovaly, že až v 97 % případů domácího násilí jsou oběti ženy. Novější výzkumy však naznačují, že násilí mezi ženami a muži není jednosměrné, naopak že počet mužů, kteří byli vystaveni násilí ze strany svých partnerek, je téměř stejný jako počet žen ve stejné situaci (Voňková a kol., 2004). Tyto výsledky se jeví jako překvapivé.

ŽENY JAKO OHROŽENÉ OSOBY

Výzkumy do 90. let však shodně potvrzují, že většinovými oběťmi domácího násilí jsou ženy, a to v 92 %–98 % z celkového počtu obětí (Čírtková, 2002). Představa o tom, jak vypadá žena, která je vystavena domácímu násilí, se však proměňuje či spíše rozšiřuje. Zejména po zavedení nové legislativy proti domácímu násilí si pracovníci v přímém kontaktu s ohroženými osobami všimají, že se na ně obracejí osoby, které nelze zařadit do typizované homogenní skupiny. Původní stereotypní představa o hluboce traumatizované a bezmocné oběti vzala za své. Ačkoliv tento typ obětí nikterak nezpochybňujeme, dnes se zdá, že jde o zjednodu-

5 **Viktimologie** = odvozeno od latinského „victima“ = oběť, poměrně mladá vědní disciplína, která je součástí kriminologie a je definována jako nauka o obětech. Zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů. Další újmou může obětem trestných činů nastat při následném procesu vyšetřování tím, že je oběť skutečně označena. Tento proces se pak nazývá **viktimizace**.

Čírtková a Červinka (1994, s. 168) udávají, že... „viktimologii zajímá, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a jakým způsobem se „spolupodílí“ na interakci před a v průběhu trestného činu. Nejde přirozeně o to zatížit oběť určitou spoluvinou, a tím omlouvat a odbřemenit pachatele. Pěstování viktimologie směřuje k vypracování poznatků o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakými preventivními opatřeními lze snížit riziko ohrožení.“

šenou redukci. Vzniká potřeba přesnější diferenciacie podob či variant domácího násilí, se kterými souvisí i reálnější a různorodější představa o ohrožené ženě (Čírtková, 2008a). Aktuální studie usilují o komplexnější přístup a snaží se přitom o postihnutí celistvé podoby jevu.

Například finská autorka Piispa nabízí v praxi hojně používanou klasifikaci ohrožených osob opřenou o empirický výzkum a přihlížející ke způsobu i délce trvání násilí. Rozlišuje čtyři nejčastější varianty:

- epizoda v minulosti – nejméně závažný vzorec, ohrožená osoba nebývá traumatizována a celkem svobodně se rozhoduje pro odchod ze vztahu či pokračování v něm,
- psychické týrání – neohrožuje ohroženou osobu z hlediska fyzického, ale mívá vážné důsledky na její sebehodnocení,
- krátká historie násilí – k násilným incidentům dochází v krátkých obdobích střídaných delším obdobím klidu. Zátěž je kompenzována možností regenerace v klidovém období, ohrožená osoba mívá sklon partnerovo chování omlouvat a upínat se k víře, že „už se to nebude opakovat“,
- partnerský terorismus – nejzávažnější podoba násilí, dlouhodobé, chronické, které vážně ohroženou osobu traumatizuje (Čírtková, 2008).

MUŽI JAKO OHROŽENÉ OSOBY

Podle výzkumných údajů a statistik poradenských center se počet mužských obětí domácího násilí pohybuje mezi 2 %–5 % (Buriánek a kol., 2006).

Stereotypní vnímání muže, jakožto jedince silného pohlaví či hlavy rodiny, může vést k obavám mužů mluvit o tom, že se stali obětí domácího násilí ze strany své partnerky. Proto je pravděpodobné, že mužských obětí domácího násilí je více, než popisují uváděné výzkumy.

Za všechny výzkumné studie můžeme jmenovat studii Van Dijka a jeho týmu publikovanou v roce 1998 (in Čírtková, 2002). Výzkum byl proveden v roce 1997 na přibližně tisícovce náhodně vybraných obyvatelích Holandska, z nichž bylo 516 mužů a 489 žen. Z celkového počtu se jako oběť fyzického domácího násilí cítilo 35 % mužů a 34 % žen. Zatímco u fyzického násilí je poměr obou pohlaví velmi těsný, psychické týrání přiznalo více žen (30 %) než mužů (26 %). Otázkou ovšem zůstává, zda

tato procenta odpovídají skutečnosti, neboť výzkumy dále prokázaly, že muži psychické i fyzické týrání tají častěji než ženy.

Podobná data o psychickém násilí dokladují i poměrně vysoká procenta týraných mužů v českém výzkumu „Bezpečnostní rizika 1999“ (Buriánek a kol., 2006), který mapoval násilí v rodině a v partnerských vztazích. Výzkum poukázal na to, že se soustavným srážením sebedůvěry nebo slovním ponižováním (ze strany partnera nebo partnerky) se setkala 22 % mužů a 25 % žen.

Pokud se stanou obětí domácího násilí muži, musí překonávat celou řadu stereotypů, od těch, že jsou společností vnímáni jako jedinci silnějšího pohlaví a jako hlavy rodiny, až po ty, že muž je ze své přirozenosti spíše agresorem než obětí.

Charakteristika mužů jako ohrožených osob je v mnohém stejná jako u skupiny žen – ohrožení muži také doufají, že se vše urovná, chtějí zachovat rodinu, bojí se, že přijdou o děti, jsou fixováni na násilnou osobu (partnerku či partnera, potomka, rodiče...) a jejich chování omlouvají, spíše hledají vinu v sobě. I když jsou fyzicky zdatní a mohli by se bránit, použijí síly jen zřídka (Badinterová, 2004).

V České republice zatím není téma domácího násilí páchaného na mužích dostatečně zpracováno. Výzkum věnovaný přímo mužům jako obětím domácího násilí realizoval v roce 2004 kolektiv pracovníků v čele s J. Buriánkem (Buriánek a kol., 2006). Jedná se o první výzkum (pilotní sondu) v České republice, zaměřený výhradně na násilí partnerek vůči partnerům. Výzkum byl proveden v Jihočeském kraji na souboru populace mužů starších 18 let. Z celkem 458 respondentů 30 % zažilo ve vztahu slovní agrese typu nadávek, 4 % mužů uvedla vyústění partnerské hádky ve fyzické napadení.

SENIORŮ JAKO OHROŽENÉ OSOBY

Další skupinou ohrožených osob jsou senioři. Jak uvádí Kalvach a kol. (2004), problematice týrání seniorů je věnováno desetkrát méně publikací než je tomu u dětí s totožným problémem. Pokud jde o případy, kdy se obětí domácího násilí stává starý člověk, nastává problém nejen legislativní, ale také etický a morální. Jeho složitost spočívá hlavně v obtížnosti rozpoznání násilí, neboť u seniorů bývá běžné, že několik dní

nevycházejí ven z bytu nebo domu. Proto nikdo z okolí často netuší, že se v rodině starého člověka něco děje.

Rizikovou skupinou mezi seniory z hlediska týrání jsou podle Kalvacha (2004) zejména ženy (často vdovy) ve věku 70–80 let, senioři s nižším než středoškolským vzděláním, důchodci na hranici chudoby, ale i dostatečně majetní. Oběťmi se také častěji stávají senioři s fyzickým či mentálním postižením a ti, kteří žijí ve společné domácnosti s dalšími příbuznými.

Páchání násilí na seniorech nahrává anonymita velkých měst, ztráta osobních vztahů a převaha ekonomických zájmů v sociálním prostředí. Dalším specifickým zdrojem agresivity mohou být špatné rodinné vztahy (Buriánek a kol., 2006).

Mezi faktory zvyšující ohroženost seniorů podle Múhlpachra (2004) patří:

- celkově špatný zdravotní stav, špatný funkční stav, ztráta soběstačnosti,
- poruchy kognitivních a komunikačních schopností (syndrom demence),
- sociální izolace,
- soužití s agresorem a závislost na něm.

Senioři mohou být oběťmi agrese svých dětí, vnoučat a jejich partnerů, pokud s nimi sdílí společnou domácnost. I v tomto případě bývá domácí násilí skrývané. Jako některé z důvodů jsou popisovány pocity vlastní viny, fyzická i psychická závislost na násilné osobě, strach, stud, zvýšená nedůvěra, úzkost, emoční nevyrovnanost, vysoká míra sugestibility apod., jako důsledek změn psychiky ve stáří. Násilí se snadno použije na člověka, který pro svůj věk nemá možnost se bránit a snaží se vždy ve všem vyhovět. V praxi se u mnoha těchto ohrožených osob setkááme s tvrzením, že je jim jedno, jak se k nim ostatní chovají, protože už dlouho žít nebudou. Senioři bývají k násilné osobě citově připoutáni a omluví mu prakticky cokoliv. Velmi významným faktorem je také strach seniorů, že jsou v mladé domácnosti na obtíž, a tudíž mají snahu se co nejvíce přizpůsobit stávajícím podmínkám. Tím snadno přijímají

roli oběti, která je jim v rodině přisouzena (<http://www.rodina.cz/clanek6023.htm>).

Senioři často nechťejí problém s násilím nikde ohlásit, stydí se za to, že se na nich dopouští násilí vlastní příbuzní. Existují případy, kdy senioři zapírají přítomnost násilí, neboť u nich převažuje obava ze ztráty blízké osoby, byť jsou jí týráni. Přidávají se také pocity zahanbení, že vychovali dítě, které je k nim nyní agresivní. V neposlední řadě jde také o přesvědčení, že i když se svěří, nikdo jim nedokáže pomoci.

HENDIKEPOVANÍ JAKO OHROŽENÉ OSOBY

Osoby s fyzickou, smyslovou či mentální indispozicí jsou velmi snadnou obětí z několika důvodů:

- Prvním důvodem je **snížená schopnost či možnost obrany** před agresí. Schopností obrany rozumíme fyzickou schopnost útok odrazit, bránit se, uniknout do bezpečí a podobně. Možností obrany rozumíme faktickou možnost dovolat se ochrany svých práv a pomoci ve společnosti. Osoby, které jsou omezeny v pohybu, upoutány na invalidní vozík nebo mají pro svou mentální indispozici sníženou schopnost komunikace, jsou totiž ohroženy sociální izolací, a proto je jejich možnost dovolat se ochrany a pomoci velmi ztížena, ne-li přímo vyloučena.
- Druhým důvodem bývá často **vysoký stupeň závislosti** zdravotně postižené osoby na násilné osobě. Tím nerozumíme pouze ekonomickou a citovou závislost, jako je tomu u ostatních ohrožených osob, ale také závislost doslova existenční. Pro hendikepované osoby je často jejich rodina či blízký člověk jediným spojovacím článkem s okolím, jejich jediná společnost.
- Další důležitou skutečností je v mnoha případech **ztížená schopnost komunikace s okolním prostředím**, a to na základě smyslového nebo mentálního postižení. Taková ohrožená osoba například neumí nebo není schopna podat popis pachatele a události, nerozezná nebezpečnost situace apod.
- U obětí s mentálním postižením navíc existuje **faktor zvýšené suggestibility** a nezkušenosti v lidských vztazích, menší svědecká věrohodnost a snadná ovlivnitelnost, dezorientovanost v běžném

životě, snížená schopnost předvídat nebo druhým sdělit, co se stalo. (<http://www.rodina.cz/clanek6023.htm>).

Za velmi závažné považujeme situace, kdy je týrající osoba zároveň primárním pečovatelem. Oběť tak často nemá možnost kontaktovat advokáta či policii, protože to nedokáže bez pomoci. Pokud se přece jen odhodlá vyhledat bezpečí v nějakém azylovém zařízení, naráží na problém s přepravou či nalezením zařízení, které je bezbariérové.

Vedle „klasických“ forem domácího násilí, jakými jsou fyzické, psychické, sexuální a další, se u hendikepovaných osob objevují i specifické formy týrání, jako **zanedbávání druhou osobou**, kdy se jedná o nedostatečnou péči ze strany pečovatele, a **vlastní zanedbání**, kdy je postižená osoba ponechána bez pomoci a péče.

OSOBY Z JINÉHO SOCIOKULTURNÍHO PROSTŘEDÍ

Domácí násilí páchané v rodinách osob z jiného sociokulturního prostředí má svá specifika. Jelikož se jedná o ústřední problematiku, které se v tomto textu hodláme věnovat v dalších kapitolách, nyní zmíníme pouze tři základní situace, ze kterých může fenomén domácího násilí vyvstávat:

- násilnou osobou ve vztahu je cizinec, ohroženou občan ČR,
- ohroženou osobou je cizinec, násilnou osobou občan ČR,
- domácí násilí ve vztahu, kde oba jsou cizinci.

Od tohoto základního rozlišení se odvíjejí specifické příčiny vzniku a udržování domácího násilí v rodinách a společenstvích, kde je důležitým prvkem jiné sociokulturní prostředí, ze kterého pochází nebo ve kterém žije alespoň jeden z partnerů.

1.6 Děti jako svědci nebo oběti domácího násilí

Děti reagují svým chováním a prožíváním na prostředí, ve kterém žijí. Snaží se mu přizpůsobit tak, aby byly co nejméně zasaženy. Vzhledem k tomu, že celá situace kolem domácího násilí je patologická, nalézají děti obtížně zdravý postoj, který by jim situaci umožnil bezproblémově zvládat. Děti se musí nějakým způsobem vyrovnat s ambivalencí, kdy mají násilnou osobu rády jako rodiče, zároveň ji však nenávidí jako na-

rušitele a ubližujícího. Musejí se vyrovnat se smutkem nad svou situací, se vztekem, pocity viny, strachem z dalšího ubližování, strachem z budoucnosti. Psychické následky, se kterými se u dětí z rodin s domácím násilím nejčastěji setkáváme, jsou následující:

- regrese – návrat do nižších vývojových stadií a zařazení strategií, které tehdy přinášely uspokojení – např. rytmické pohyby, sací reflex,
- deprese – vyjádření osamělosti, ztráty radosti ze života, ztráty naděje,
- apatie – stažení se z nebezpečného světa, aby již nemohl ubližovat,
- problémy v chování – hyperaktivita, agresivita – pro získávání pozornosti a neschopnosti získat věci jinou cestou,
- poruchy příjmu potravy – anorexie, bulimie, přejídání jako náhradní uspokojování afektivních potřeb,
- psychosomatické problémy – manifestace psychických problémů v tělesné oblasti,
- problémy se spánkem – noční můry, strach z toho, co se stane během spánku, nespavost,
- disociativní amnézie – částečná ztráta paměti na psychicky příliš zatěžující události,
- enuréza, enkopréza, balbuties.

(srov. Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím. Rosa, 2007)

1.6.1 Dítě jako oběť domácího násilí

V rodině s výskytem domácího násilí může být dítě jeho přímou obětí ve dvou případech:

- Dítě se stává obětí násilí tehdy, když zasahuje do sporů mezi rodiči – např. fyzicky brání oběť při napadení násilníkem.
- Dítě je obětí násilí programově, ať již jako prostředek k vydírání dospělé ohrožené osoby násilníkem, nebo je obětí přímé agrese.

V užším slova smyslu jde o děti, na které jsou násilným rodičem či jiným členem domácnosti vedeny přímé útoky v některé z kategorií definujících domácí násilí. Dle statistické sondy organizace ROSA je přímou

obětí fyzického násilí v rodinách s problematikou domácího násilí v ČR 48 % dětí, hrubě psychicky týráno je 39 % dětí (<http://www.rosa-os.cz>).

Rodiče, kteří týrají své děti, mají v zásadě dva extrémní přístupy: buď jsou silně autoritářští, necitliví vůči schopnostem a potřebám dětí, zneužívají své moci a uchylují se k tvrdým metodám, nebo jsou necitliví k potřebám svých dětí, nevšímají si jich a nekladou na ně žádné nároky (Bentovim, 1998).

1.6.2 Dítě jako svědek domácího násilí

Mluvíme o situaci, kdy je dítě přítomno domácímu násilí, ale na jeho osobu nejsou vedeny přímé fyzické či verbální útoky. Nicméně z předchozího textu vyplývá, že i takové dítě je obětí. U dětí žijících v rodinách s problematikou domácího násilí bývají v různé míře narušeny všechny potřeby, jejichž naplnění je nutné ke zdravému vývoji. Tam, kde jsou rodiče v zajetí kruhu domácího násilí, většinou nemá žádný z nich dostatečnou kapacitu na to, aby mohl citlivě vnímat a naplňovat potřeby dětí. Efektivní pomoc dětem by měla směřovat nejen k nim, ale k rodině jako celku.

Z naší zkušenosti s prací s dětmi plyne, že děti žijící v násilí si tvoří představu o světě na základě těchto situací:

- Dítě ztrácí možnost cítit se bezpečně. V ohrožené osobě nemůže vidět svého ochránce, neboť ta není schopná ochránit sama sebe. *Z toho plyne, že svět není bezpečný, nelze mít bezpečný domov.*
- Dítě většinou neví, kdy dojde k další agresi, strach a napětí jsou přítomny stále. *Z toho plyne, že svět je nepředvídatelný.*
- Dítě svým chováním nemá možnost násilí v rodině změnit, zastavit. *Z toho plyne, že svět se nedá ovlivnit, změnit.*
- Násilná osoba jako ochránce může fungovat, ale jen tehdy, když přijmu její vidění světa. *Z toho plyne, že chce-li být dítě v bezpečí, musí se samo chovat agresivně.*
- Domácí násilí je většinou před okolním světem tajeno a tento požadavek se přenáší i na dítě, je mu zakazováno o tom mluvit, někdy je přímo nuceno lhát. *Z toho plyne, že nikdy není možné dovolat se pomoci, je-li pomoc nabízena, musí se odmítnout. Lhát je povoleno.*

- Dítě si potřebuje vysvětlit **proč**. Ale také si potřebuje uchovat představu o tom, že jeho rodiče jsou oba dva dobrými lidmi. *Z toho plyne, že za násilí v rodině mohou asi děti.*

Při osvojení si těchto postojů se dá předpokládat, že mnoho dětí, jejichž dětství bylo formováno zážitky spojenými s domácím násilím, si v dospělosti bude velmi těžko budovat důvěrný, otevřený vztah s partnerem a dalšími lidmi. Nastavení ke světu pak bude pravděpodobně přenášet na své vlastní děti.

1.6.3 Násilí mezi adolescenty

V poslední době se pozornost začíná věnovat také násilí, které se vyskytuje mezi adolescentními partnery – tzv. *dating violence*. Bílý kruh bezpečí ve své studii věnované domácímu násilí uvádí 30 % až 40 % takto postižených vztahů v populaci (<http://www.domacinasili.cz>). Mezi hlavní charakteristické rysy patří snaha o naprostou kontrolu všech sociálních vazeb, které ohrožená osoba má, nejlépe zákaz všech kontaktů s jejími vrstevníky. Postupně se ve vztahu objevují nadávky, ponižování, pomlvy, fyzické útoky. Násilná osoba většinou zachovává typický vzorec chování odpovídající domácímu násilí, kdy po útoku následují omluvy, vynahrazování. V těchto situacích se však násilné osoby většinou staví do role obětí – ať už jako oběť příliš velké lásky a žárlivosti, či oběť přílišného tlaku ve škole, v rodině, případně přímo napadené osoby. Na ohroženou osobu se tak vyvíjí další nátlak, vnucuje se jí představa, že jen ona může násilníkovi pomoci z jeho psychických problémů.

Násilí mezi adolescenty se velmi často vyvíjí na základě jejich vlastní zkušenosti s domácím násilím, kdy většinou chlapci přijímají násilí vůči partnerce jako fungující model, který jim dovolí získat alespoň nějakou kontrolu nad vztahem. Komplementárně dívky v těchto vztazích často opakují svůj rodinný model, kdy je matka v roli ohrožené osoby naučená fungovat v takovém vztahovém uspořádání, kde je sama silně kontrolována a vyhledání pomoci je zakázáno.

1.7 Dopady domácího násilí na ohrožené osoby

Rozpoznat osobu ohroženou domácím násilím není jednoduché, pokud ona sama nevyhledá pomoc. Většina ohrožených osob se za násilí, které probíhá v rodině, stydí, popírá ho a uvádí obvykle jiné příčiny svých potíží. Určitým vodítkem je kromě fyzických následků také chování ohrožených osob, které vykazuje některé společné charakteristiky (Bednářová, 2006).

1.7.1 Fyzické následky domácího násilí

Jedním z druhů domácího násilí je fyzické násilí, při kterém vzniká fyzická újma. Fyzickou újmou rozumíme narušení fyzické integrity počínaje lehčími zraněními a konče těžkým ublížením na zdraví, v krajním případě i usmrcením (Čírtková, Červinka, 1994). Může jít o velmi různorodé a rafinované fyzické útoky od strkání, fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, pálení, kopání, smýkání, ohrožování zbraní nebo nožem, házení předmětů, znehybňování oběti např. přivazováním, zatlačováním do kouta. Následky takových útoků jsou pak zřejmé, od modřin, oděrek a obraženin až po zlomeniny, otřesy mozku a jiná vážná zranění, kdy je nutná hospitalizace. V praxi jsou popsány i případy, kdy násilné osoby ubližují ohroženým osobám tak, aby vzniklé zranění nebylo na první pohled viditelné.

1.7.2 Psychické následky domácího násilí

Násilí páchané na ohrožených osobách s sebou vždy nese psychické následky. Čírtková a Červinka (1994, s. 172) ve své publikaci uvádějí, že... „tyto rány emocionální povahy jsou těžko objektivně postižitelné, protože se odvíjí v prožívání oběti a souvisejí s jejím osobnostním založením, mohou být značně ničivé a obtížně odstranitelné, mohou mít rozmanitou podobu např. nespavost, úzkostné stavy, fobie, sníženou pracovní výkonnost apod.“

Domácí násilí mívá mnoho forem. Přes tuto různorodost můžeme definovat tři společné aspekty, které zážitky násilí mají:

- subjektivně vnímané ohrožení života nebo ohrožení psychické a fyzické integrity sebe nebo jiných osob,
- intenzivní pocity strachu, bezmoci a hrůzy,
- mimořádnou úroveň fyzického a psychického stresu.

Všechny tři výše uvedené aspekty jsou charakteristikami **traumatu**, které může vyústit až v **posttraumatickou stresovou poruchu**. Pravděpodobnost, že se rozvine posttraumatická stresová porucha, je tím vyšší, čím větší pocit bezmoci ohrožené osoby zažívají a čím menší sociální podpory se jim dostane.

Přestože se reakce jedinců na týrání liší, lze vymezit základní oblasti psychiky, ve kterých se změny v důsledku traumatizace domácím násilím projevují:

- Jedná se o **změny v emocionálních reakcích** projevovaných např. pocity studu, viny, strachu, smutku, zablokování vlastních negativních emocí, extrémní laskavost, apod.
- Dále o **změny v postojích a hodnocení vlastní osoby, ostatních lidí, světa**, kdy se objevuje sebeobviňování, ztráta sebedůvěry a víry ve vlastní schopnosti, generalizovaná představa, že svět je nebezpečné místo, naučená bezmocnost, apod.
- V neposlední řadě se jedná o **symptomy, značící dysfunkci psychických procesů** jako např. deprese, úzkostné poruchy, flashbacky, poruchy spánku, snížená imunita, disociativní poruchy, apod.

Mezi další typické chování osob, které žijí v domácím násilí, patří **minimalizace následků násilí**, kdy týraná osoba bagatelizuje svá zranění a zlehčuje nebezpečnost útoků, dále **snížená akceschopnost**, která se projevuje popíráním možnosti záchrany a neefektivními pokusy o ukončení domácího násilí. Týraná osoba má z násilníka extrémní strach, který ochromuje její spolupráci s krizovými centry i policií. Dále se mohou objevit suicidální myšlenky, sklon ke zneužívání léků, alkoholu, či již zmíněné somatické potíže.

1.7.3 Syndrom týrané ženy, Stockholmský syndrom

V současnosti považujeme za nefunkční vnášet do problematiky domácího násilí genderové rozlišení. Nicméně literatura, která je pro tuto oblast zásadní, velmi dlouho pracovala s termínem „syndrom týrané ženy“. Dosud nabyté poznatky je tedy nyní třeba chápat v rozšířeném, genderově neutrálním světle.

Čírtková (2008a, s. 26) ve své publikaci uvádí, že... „důsledky domácího násilí na oběť mají specifickou povahu. Viktimizace v podobě domácího násilí produkuje totiž příznačný soubor následných mentálních a behaviorálních reakcí obětí. Setkáváme se u nich s jevy, které u obětí jiných kriminálních činů nenalézáme. Markantní je například přetrvávající vazba k agresorovi, setrávání ve vztahu s ním, zatajování závažnosti a příčin zranění, popírání viktimizace. Tyto typické důsledky domácího násilí jsou pro pozorovatele zvenčí málo srozumitelné.“ Souhrnně se pro označení všech těchto specifických příznaků používal pojem **syndrom týrané ženy**.

Je důležité zdůraznit, že výše uvedené reakce nejsou automatickým následkem jakéhokoliv domácího násilí. Nemusí se nutně projevit u každé oběti. Na jeho vzniku se podílí forma domácího násilí, typ previktimní osobnosti (jaký byl člověk před začátkem násilí) a reakce sociálního okolí.

Vznik zmíněného syndromu je spojen s dlouhodobým chronickým domácím násilím, především s typem označovaným jako intimní či partnerský terorismus. Nástup syndromu týrané ženy posilují také nevhodné reakce v sociálním okolí, jako např. přehlížení a bagatelizace problému, nebo neefektivní pokusy o pomoc. Vyšší zranitelnost a předpoklad, že se syndrom rozvine, jsou pravděpodobné také u nezralé osobnosti, které chybí předcházející zkušenosti ze zdravých partnerských vztahů (Čírtková, 2008a).

V souvislosti s problematikou domácího násilí a přesnějšího pochopení situace lidí žijících v násilných vztazích se často v odborné literatuře zmiňuje tzv. **Stockholmský syndrom**. Pomocí tohoto jevu se odborníci snaží vysvětlit chování a jednání, které se velmi často vyskytuje u ohrožených osob. Tím máme na mysli tendenci ohrožených osob setrávat

v násilných vztazích, omlouvat chování násilné osoby a bagatelizovat násilí ve vztahu.⁶

Stockholmský syndrom bývá popisován jako pouto, které vzniká v okamžiku vzájemné závislosti mezi únoscem a zajatcem, jako emoční vazba, která se rozvine, když vás někdo ohrožuje na životě, zvažuje, zda vás zabije, ale nakonec to neudělá (Symonds, 1980).

Aby se Stockholmský syndrom mohl rozvinout, je nutná existence čtyř podmínek:

- Život oběti je v ohrožení.
- Oběť je přesvědčena, že ze stávající situace není úniku.
- Oběť je izolována od lidí.
- Oběť pocituje přechodnou náklonnost k násilníkovi (Voňková, Huňková a kol., 2004).

Ne u každé ohrožené osoby, která se s domácím násilím setkala, se rozvine tento syndrom. Domníváme se, že to, co ohrožené osoby ve vztahu s násilnými partnery hlavně drží, je přirozený strach z násilí a z následků jím způsobených, strach o děti, obava z finančního zajištění sebe i dětí a představovaná budoucnost plná nejistot a samoty. Stockholmský syndrom se nejčastěji rozvine tam, kde život oběti je zcela vydán do rukou násilníka, který rozhoduje o všech aspektech života oběti, a ta se právem obává o svůj život.

Domácí násilí je specifický problém, který vyžaduje specifická řešení. Ohrožená osoba se především neobejde bez pomoci z vnějšku. Stát má právo a povinnost vstoupit do rodiny, kde se vyskytuje násilí. Vzhledem k tomu, že problematika domácího násilí je rozsáhlá, spadá její řešení do působnosti více rezortů: práce a sociálních věcí, zdravotnictví, školství, vnitra, spravedlnosti. V následující kapitole nastíníme legislativní pří-

6 Poprvé si tohoto chování všimnul a popsal ho americký psychiatr Frank Ochberg, který v té době pracoval pro FBI a který provedl hloubkovou studii velmi medializovaného vyloupení Kreditní banky v centru Stockholmu v srpnu 1973. Jan-Erik a Clark Olssonovi se pokusili vyloupit banku a jako rukojmí zadrželi čtyři zaměstnance. Vyjednávání trvalo 130 hodin. Nikdo nebyl zraněn a po propuštění projevovala rukojmí náklonnost vůči pachatelům a nevoli vůči policistům. Čtveřice rukojmích dokonce odmítla svědčit u soudu proti pachatelům a na veřejnosti je obhajovala. Několik měsíců po události se jedna ze zadržovaných bankovních úřednic s J. E. Olssonem zasnoubila (Symonds, 1980).

stup a síť institucí a organizací, které spolupracují při řešení problematiky domácího násilí v České republice.

ZDROJE

- BADINTEROVÁ, E. *Tudy cesta nevede: Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0885-5.
- BAŠTECKÁ, B.; GOLDMAN, P. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-550-4.
- BEDNÁŘOVÁ, Z. a kol. *Domácí násilí: Manuál ke kurzům*. Praha: Acorus, 2003. Nepublikováno.
- BEDNÁŘOVÁ, Z. a kol. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníky OSPD*. Praha: MPSV ČR, 2006. ISBN 80-86878-50-3.
- BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada Publishing, spol. s r. o., 1998. ISBN 80-7169-629-3.
- BURIÁNEK, J. a kol. *Domácí násilí na mužích a seniorech*. Praha/Kroměříž: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.
- ČECHOVÁ, J. a kol. *Pomoc obětem domácího násilí: Příručka určená pomáhajícím profesím. I. díl*. Brno: Liga lidských práv, 2006.
- ČÍRTKOVÁ, L.; ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Praha: SUPPORT, 1994. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. Vybrané výzkumy a teorie domácího násilí. *Policista*. 2002, č. 7, vložená příloha (a).
- ČÍRTKOVÁ, L. Domácí násilí: fakta a paradoxy. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2006, s. 54–67. ISSN 1213-6204.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Typologie násilných osob – nové poznatky*. Příspěvek na konferenci Bílého kruhu bezpečí v Pardubicích, 2008. Nepublikováno.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008a). ISBN 978-80-247-2207-8.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- KALVACH, Z. a kol. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B.; POKORNÁ, D.; TOUFAROVÁ, M. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.
- MÚHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-210-3345-2.
- SYMONDS, M. Victim responses to terror. [online] In *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1980, vol. 347, pp. 129-136. Dostupné na: <http://www3.interscience.wiley.com/user/accessdenied?ID=119588634&Act=2138&Code=4717&Page=/cgi-bin/fulltext/119588634/PDFSTART> [cit. 2010- 04-01].
- Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím*. Rosa, 2007.

VOŇKOVÁ, J.; HUŇKOVÁ, M. a kol. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, o. p. s., 2004. ISBN 80-239-2106-1.

<http://www.domacinasili.cz>.

<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/statistiky/reprezentativni-vyzkum-2006-stem/r93>.

<http://www.rodina.cz/clanek6023.htm>.

<http://www.rosa-os.cz>.

2. Možnosti pomoci ohroženým osobám v České republice

Domácí násilí představuje nejrozšířenější formu agrese mezi lidmi. Konkrétní údaje o výskytu domácího násilí se ale v různých výzkumech liší. Většinou se pohybují v intervalu 10–30 %, některé empirické sondy uvádějí i vyšší míru jeho výskytu. V České republice jsou nejčastěji uváděny výsledky prvního reprezentativního výzkumu realizovaného agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris v roce 2001, který uvádí, že osobní zkušenost s domácím násilím má 16 % populace starší patnácti let (<http://www.domacinasili.cz>). Výsledky výzkumu spolu s medializací několika případů s tragickými důsledky stály na začátku změny postoje české společnosti k fenoménu domácího násilí, které přestávalo být chápáno jako soukromá záležitost. Stejně jako v ostatních evropských státech se otevřela veřejná diskuse o oprávněnosti zásahu institucí do rodin, kde se vyskytuje násilí, za účelem ochrany ohrožených osob. Tato veřejná diskuse stála na počátku procesu vedoucího k legislativním změnám a ke komplexnímu přístupu při řešení případů domácího násilí.

2.1 Komplexní přístup k řešení případů domácího násilí

Komplexní přístup k řešení případů domácího násilí předpokládá zapojení institucí, které mohou být místem prvního kontaktu s ohroženou osobou. V komplexním přístupu je důležité, aby do systému pomoci ohroženým osobám nebyly zapojeny pouze organizace přímo pomáhající, ale všechny, které se na místní úrovni mohou s ohroženými osobami setkat, domácí násilí detekovat a navrhnout ohrožené osobě řešení, které povede k vystoupení z kruhu násilí v rodině.

Od roku 2007 jsou v platnosti dva důležité zákony, jejichž přijetím se Česká republika přihlásila k řešení domácího násilí a přijala závazek ochrany ohrožených osob. Prvním je **zákon č. 135/2006 Sb.**, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím a který mimo jiné dává Policii ČR možnost vykázat násilnou osobu ze společného bydliště. Druhým je **zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách**, který upravuje podmínky poskytování pomoci osobám v nepříznivé sociální situaci, z nichž jednu skupinu tvoří osoby ohrožené domácím

násilím. Sociální služby jsou velmi důležitou složkou v systému pomoci ohroženým osobám, jedná se především o intervenční centra, organizace poskytující odborné poradenství obětem násilí a azylové domy s utajenou adresou.

Intervenční centra přímo pracují s osobami ohroženými domácím násilím a navíc do jejich hlavní činnosti spadá koordinace spolupráce subjektů v rámci jednotlivých krajů, které mohou působit na poli prevence proti domácímu násilí. V praxi to znamená, že v zájmu účinného řešení případů domácího násilí může intervenční centrum zprostředkovat komunikaci mezi jednotlivými zainteresovanými subjekty, nebo např. jednotlivým odborníkům poskytnout radu, jak v daném případě postupovat.

Státní instituce nepostradatelné pro zapojení do boje proti domácímu násilí jsou především Policie ČR a orgány sociálně-právní ochrany dětí, dále pak přestupkové komise a městská policie. Dalšími důležitými zástupci, jejichž role je v pomoci obětem domácího násilí nezastupitelná, jsou pracovníci neziskových organizací, pedagogové, lékaři, zdravotní sestry, pečovatelky. Ti se v mnoha případech stávají jedinými, kteří se mohou k ohrožené osobě či k jejím dětem dostat. Je důležité, aby všichni ti, kteří se při své práci setkávají s problematikou násilí v rodině, dokázali tento jev detekovat a nasměrovat ohroženou osobu či dítě na pomáhající organizace. Intervenční centrum je iniciátorem a koordinátorem setkávání zástupců těchto institucí.

Na území České republiky v současné době působí 17 intervenčních center, v každém kraji alespoň jedno. V rámci města Brna funguje interdisciplinární spolupráce od roku 2006 a je koordinována Odborem zdraví Magistrátu města Brna. V ostatních regionech Jihomoravského kraje pak působí dalších šest interdisciplinárních týmů, vždy na úrovni bývalých okresů, jejichž vznik a koordinaci zabezpečuje Intervenční centrum Brno.⁷

7 Více informací včetně výčtu zástupců jednotlivých týmů lze najít na stránkách www.ic-brno.cz/interdisciplinari-tym.

2.2 Legislativa a přístup k řešení domácího násilí

Právní ochranu jednotlivce před násilím upravují právní normy nejvyšší právní síly i specificky zaměřené zákony v rámci zvláštní úpravy.

Domácí násilí, vnímané zejména jako násilí mezi partnerskými páry a jinými blízkými osobami, ať již v manželském, družském či jiném poměru, bylo však do nedávné minulosti státními orgány vnímáno jako vnitřní záležitost osob v rodině či jiném svazku bez ohledu na společenské, sociální, ekonomické a psychologické dopady jednotlivých případů. Hranice násilného chování mezi blízkými osobami v soukromí „za zavřenými dveřmi“ trpěného či tolerovaného státem jako „privátní záležitost, do které nezasahuje“ mohla být prolomena pouze spácháním jiného trestného činu či přestupku. Trestní norma postihující domácí násilí jako samostatná specifická skutková podstata trestného činu nebyla v zákoně zakotvena.

Průlomem tohoto stavu bylo přiřazení nové skutkové podstaty trestného činu „týrání osoby žijící ve společně obývaném domě nebo bytě“ (jinak domácí násilí) jako samostatného trestného činu podle § 215a do trestního zákona v roce 2004 (v novém trestním zákoníku s účinností od 1. 1. 2010 je toto trestný čin pod § 199 „týrání osoby žijící ve společném obydlí“). Aplikace tohoto ustanovení však byla mizivá a její posílení si vyžádalo další právní ošetření zejména institutem „vykázání ze společného obydlí“, účinného od ledna 2007.

2.2.1 Institut vykázání

Dne 14. března 2006 přijal parlament ČR **zákon č. 135/2006 Sb.**, známý jako **Zákon na ochranu před domácím násilím**, který nově vymezil v našem právním řádu institut „vykázání ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj“ účinný od 1. 1. 2007.

Současně si tato právní úprava vyžádala změny, úpravy, doplnění dalších zákonů a zřízení nových institucí, aby mohla být tato právní opatření uvedena v život. V návaznosti na vydání tohoto zákona došlo zejména k úpravě **zákona č. 283/1991 Sb. O policii ČR** vložním § 21a–21d. Policii nově opravňoval nařídit násilné osobě opustit na dobu 10 dnů

obydlí a jeho bezprostřední okolí a nevstupovat do něj. Průlomem do stávající právní úpravy vztahující se k trestnému jednání vůči osobě blízké bylo, že souhlas ohrožené osoby není třeba vyžadovat. S účinností od 1. 1. 2009 tento institut v lehce pozměněné podobě upravuje nový **zákon č. 273/2008 Sb. O policii ČR** v § 44–47, který uvádí: „Lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn vykázat tuto osobu z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou (dále jen společné obydlí), jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí.“⁸ Policista je oprávněn tuto osobu vykázat dokonce i v její nepřítomnosti.

Praktické provedení této legislativní úpravy stojí na třech pilířích, které při součinnosti mohou zajistit komplexní pomoc a služby osobám ohroženým domácím násilím:

- Policie ČR,
- sociální služby (intervenční centra),
- justice.

Policie ČR zajišťuje teritoriální ochranu prostřednictvím policejního zásahu, jehož cílem je v prvé řadě ochrana života a zdraví ohrožených osob a zastavení aktuálního násilí v rodině či společném obydlí formou vykázání násilné osoby. Státní policie je oprávněna vykázat násilnou osobu ze společného obydlí na dobu deseti dnů. Do 24 hodin od vstupu policisty do společného obydlí je policista povinen zaslat kopii úředního záznamu o vykázání násilné osoby příslušnému intervenčnímu centru. Další kopii úředního záznamu o vykázání násilné osoby policie zasílá soudu, který je příslušný k rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu. Pokud ve společném obydlí žije nezletilá osoba, zašle policie kopii úředního záznamu o vykázání v této lhůtě i příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Druhým pilířem je pak **intervenční centrum**, které dále nabízí ohrožené osobě pomoc ve formě právního, psychologického a sociálního poraden-

8 § 44 zákona č. 273/2008 Sb., O policii ČR.

ství. Ohrožená osoba je kontaktována nejpozději do 48 hodin od chvíle, kdy je intervenčnímu centru úřední záznam doručen.

Je zřejmé, že samotná desetidenní nepřítomnost násilníka situaci domácího násilí nevyřeší, ve většině případů je třeba dobu vykázání prodloužit, a poskytnout tak ohrožené osobě prostor pro konání ve věci samé. Prodloužit tuto dobu je oprávněn pouze soud.

Třetím pilířem je tedy **justice**, potažmo soud, který je oprávněn zakázat násilné osobě kontakt s ohroženou osobou na dobu nutnou k řešení ve věci samé (např. rozvod manželství, zrušení trvalého bydliště, žaloba na vyklizení bytu apod.). Občanskoprávní řešení situace dává ohrožené osobě možnost obrátit se na soud se žádostí o vydání předběžného opatření. Tuto možnost má osoba ohrožená domácím násilím v případě předchozího vykázání násilné osoby podle zákona o Policii České republiky, ale i bez užití institutu vykázání, návrhem přímo k soudu.

2.2.2 Právní normy upravující problematiku domácího násilí v ČR

Právní úprava jednotlivých aspektů domácího násilí se odvíjí od právních norem nejvyšší právní síly, zejména Ústavy ČR (zákon č. 1/1993Sb.) a Listiny základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.). Dále jsme vázáni mezinárodními smlouvami a směrnicemi Evropské unie.

Samotný obsah pojmu „**domácí násilí**“ úzce souvisí se základními lidskými právy vyjádřenými v Listině základních práv a svobod:

- právo na život (článek 5),
- zákaz mučení a krutého, nelidského či ponižujícího zacházení (článek 7 odst. 2),
- právo na osobní svobodu (článek 8 odst. 1),
- právo na lidskou důstojnost (článek 10 odst. 1).

Další úprava se nachází v předpisech nižší právní síly, tedy v zákonech, prováděcích vyhláškách, věstnících, interních aktech a jiných normativních aktech.

Problematika domácího násilí je obsažena v následujících předpisech:

- trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.),
- trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.),
- zákon o přestupcích (zákon č. 200/1990 Sb.),
- zákon o policii (zákon č. 237/2008 Sb. účinný od 1. 1. 2009),
- zákon na ochranu před domácím násilím (zákon č. 135/2006 Sb.),
- občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.),
- zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.),
- věstníky Ministerstva zdravotnictví České republiky č. 3 a 6 z roku 2008.

2.2.3 Další trestné činy vyskytující se společně s domácím násilím

Jednání podle § 199 trestního zákoníku není jediným trestným činem, pro který může být pachatel domácího násilí postižen, zvláště je-li v rámci domácího násilí spáchán i jiný trestný čin. Potom může být jednání pachatele posuzováno ve vícečinném souběhu s jiným trestným činem a pachatel může být kromě trestného činu podle § 199 trestního zákoníku stíhán např. pro trestný čin ublížení na zdraví (§ 146 trestního zákoníku), znásilnění (§ 185 trestního zákoníku) atd. Pokud absentuje některá ze složek požadovaných striktně pro kvalifikaci trestného jednání podle § 199 trestního zákoníku, může být pachatel postižen jen pro tento jiný trestný čin. Kromě výše uvedených trestných činů ublížení na zdraví a znásilnění to bývá zejména týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), omezování osobní svobody (§ 171 trestního zákoníku), zbavení osobní svobody (§ 170 trestního zákoníku), vydírání (§ 175 trestního zákoníku), útisk (§ 177 trestního zákoníku), pohlavní zneužití (§ 187 trestního zákoníku), vražda (§ 140 trestního zákoníku).

Nově je v trestním zákoníku obsažen v § 345 trestný čin nebezpečné pronásledování, který reaguje na jev zvaný „stalking“.⁹

2.2.4 Právní aspekty domácího násilí v dalších právních odvětvích

V rodinách s výskytem domácího násilí však nežijí pouze přímí dospělí aktéři. V mnoha rodinách žijí také nezletilé děti, které mohou být jak přímými svědky násilí, tak také jeho oběťmi. Proto byla v rámci dalších legislativních opatření tato skutečnost zohledněna.

SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Hlavním cílem sociálně-právní ochrany dítěte je zájem o blaho dítěte. Pod pojmem sociálně-právní ochrana dítěte si můžeme představit rodinnou i institucionální ochranu práv dítěte, a to právo na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu všech oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění. Dále si také můžeme představit institucionální sociálně-právní ochranu působící v oblasti nápravy narušených funkcí rodiny.

Sociálně-právní ochrana dítěte se ze zákona poskytuje všem nezletilým osobám žijícím na našem území bez ohledu na náboženské vyznání, barvu pleti, společenské postavení rodiny apod. Zajišťuje ji především stát, a to na úrovni příslušných oddělení sociálně-právní ochrany dítěte na místních úradech (zákon č. 359/1999 Sb.).

V souvislosti s přijetím nové legislativy v oblasti ochrany před domácím násilím byly do okruhu dětí, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje, výslovně zařazeny děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za jejich výchovu, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami.

Plnění úkolů orgánu sociálně-právní ochrany dítěte vyplývá především ze Zákona o rodině, Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, z Úmluvy o právech dítěte a ze Zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže.

⁹ „stalking“ – nebo-li nebezpečné pronásledování, je jev, kterým v kontextu problematiky domácího násilí chápeme pokračování působení agresora na ohroženou osobu i po ukončení vztahu. V praxi se setkáváme s určitým procentem případů, kdy jeden z partnerů nepřijme fakt ukončení vztahu a zahrnuje svého bývalého partnera nadměrnou nevyžádanou pozorností nebo výhrůzkami.

ZDROJE:

Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, v platném znění.

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.

Zákon č. 273/2008 Sb., o policii České republiky, v platném znění.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

3. Legislativní rámec pobytu cizinců v ČR

3.1 Cizinci

Platný vnitrostátní právní řád ČR rozlišuje tyto kategorie osob:

- občané EU/EHP/CH¹⁰,
- rodinní příslušníci občanů EU/EHP/CH,
- občané třetích zemí,

a následující kategorie cizinců:

- cizinec s **povoleným trvalým pobytem** v ČR,
- cizinec s **povoleným přechodným pobytem** v ČR,
- cizinec, jemuž byla udělena mezinárodní ochrana v ČR (dříve **azylant**),
- cizinec žádající o udělení mezinárodní ochrany v ČR (dříve žadatel o azyl)¹¹.

Nejsložitější je situace pro občany třetích zemí, a proto se budeme věnovat zejména jim. Tyto osoby pobývají na území Schengenu na základě jednoho z dále uvedených pobytů (viz. tabulka).

¹⁰ Evropská unie/Evropský hospodářský prostor/Švýcarsko, tzn. EU, Island, Norsko, Lichtenštejnsko a Švýcarsko.

¹¹ V dalším textu budeme místo termínu mezinárodní ochrana užívat více zažitý termín azyl.

1) Přechodný pobyt	1a) Krátkodobý ¹³	Bez víza ¹⁴
		S vízem ¹⁵ : tzv. Schengenské vízum, typ C letištní vízum, typ A průjezdni vízum, typ B vízum s omezenou územní platností
	1b) Dlouhodobý ¹⁶	Dlouhodobá víza: vízum nad 90 dnů, typ D diplomatické nebo zvláštní vízum
		Povolení k dlouhodobému pobytu
2) Trvalý pobyt	1c) Výjezdni příkaz	
	2a) Povolení k trvalému pobytu	
	2b) Svěření cizince do náhradní výchovy	

zdroj: http://www.cizinci.cz/files/clanky/596/informacni_publicace_cestina.pdf

Kombinací výše uvedeného je možnost pobytu na území ČR na základě zelené a modré karty. Zelená karta opravňuje cizince k pobytu na území a k výkonu zaměstnání po dobu v ní uvedenou. Jde o speciální povolení, které v sobě slučuje pracovní povolení a povolení k pobytu.

Modrá karta umožňuje dlouhodobý pobyt cizincům za účelem výkonu zaměstnání vyžadujícího vysokou kvalifikaci.

3.2 Instituce zabývající se otázkami pobytu cizinců v ČR

MINISTERSTVO VNITRA ČR

V rámci Ministerstva vnitra se problematikou mezinárodní migrace, azylu a integrace cizinců specializovaně zabývá Odbor azylové a migrační politiky a Správa uprchlických zařízení. Ke dni 1. 8. 2009 Ministerstvo vnitra vykonává hlavního koordinátora realizace Koncepce integrace

12 Řídí se vízovým kodexem (nařízení ES č. 810/2009).

13 Součástí nařízení ES č. 539/2001 z března 2001 je stanovení seznamu třetích zemí, jejichž státní příslušníci musí mít při překračování vnějších hranic vízum, včetně seznamu třetích zemí, jejichž státní příslušníci jsou od této povinnosti osvobozeni.

14 dtto

15 Řídí se zák. č. 326/1999 Sb., cizinecký zákon.

cizinců na území České republiky. Jde o program určený azylantům¹⁶ běžící od roku 1999.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR

Ministerstvo zahraničních věcí ČR vykonává státní správu ve věcech povolování pobytu cizinců na území požívajících výsad a imunit podle mezinárodního práva (ambasády). Prostřednictvím zastupitelských úřadů vykonává státní správu ve věcech udělování víz v rozsahu stanoveném Zákonem o pobytu cizinců.

SLUŽBA CIZINECKÉ POLICIE (SCP)

Službu cizinecké policie tvoří: Ředitelství služby cizinecké policie a 7 oblastních ředitelství, při nichž byl vyčleněn odbor specializovaných činností, jehož součástí je oddělení pátrání a skupina dokumentace. Dále do SCP patří 48 inspektorátů cizinecké policie, které jsou rozděleny na skupiny (oddělení) povolování pobytu, skupiny kontrol pobytu a skupiny specialistů. Celkem 5 inspektorátů cizinecké policie je na mezinárodních letištích, a to Praha-Ruzyně, Brno-Tuřany, Ostrava-Mošnov, Pardubice a Karlovy Vary, které jsou začleněny do organizační struktury Ředitelství SCP. Při oblastním ředitelství SCP Praha plní úkoly oddělení doprovodu letadel, jehož činnost je směřována zejména do provádění bezpečnostních doprovodů vybraných linek, realizaci leteckých eskort, zajišťování leteckých provozů a na další bezpečnostní opatření na Letišti Praha-Ruzyně.

ÚŘADY PRÁCE

Úřady práce udělují cizincům povolení k zaměstnání v České republice.

KRAJSKÁ PRACOVIŠTĚ ODBORU AZYLOVÉ A MIGRAČNÍ POLITIKY MINISTERSTVA VNITRA ČR (OAMP MV ČR)

Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR je s účinností od 1. 1. 2009 příslušným správním orgánem k rozhodování o všech typech žádostí o povolení k trvalému pobytu na území ČR. Za tímto účelem jsou zřízena jednotlivá krajská pracoviště OAMP MV ČR, kde mohou cizinci podat žádost o povolení k trvalému pobytu, případně ci-

16 Srov. http://www.mpsv.cz/files/clanky/7172/integrace_cizincu.pdf.

zinci s již uděleným trvalým pobytem splnit svoji ohlašovací povinnost změn podle cizineckého zákona.¹⁷

3.3 Legislativa

Od 21. prosince 2007 ČR plně uplatňuje předpisy tzv. schengenského *acquis*, neboť od tohoto data je ČR součástí schengenského prostoru. Nejdůležitějšími vnitrostátními předpisy jsou bezesporu Zákon o azylu a Zákon o pobytu cizinců. Po přijetí nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 810/2009 (vízový kodex) se vnitrostátními předpisy řídí pouze dlouhodobé pobyty nad 3 měsíce v ČR/Schengenu. Krátkodobé pobyty do 3 měsíců se řídí tímto kodexem v rámci společné vízové politiky. Schengenské spolupráce se účastní všech 22 zemí EU a navíc ještě Norsko, Island a Švýcarsko. Problematicke cizineckého práva se věnují také předpisy EU, a to zejména Směrnice Rady 2003/86/ES – o právu na sloučení rodiny, Směrnice Rady 2003/109/ES – o dlouhodobě pobývajících rezidentech, Směrnice Rady 2009/50/ES – o přijímání cizinců za účelem výkonu zaměstnání vyžadující vysokou kvalifikaci, Návrátová směrnice, tedy směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES, o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí, a další.¹⁸

Dle vyjádření pracovníků SOZE (Sdružení občanů zabývajících se emigranty) je vnitrostátní právo v současné době převážně v souladu se všemi podstatnými směrnici. Výjimku tvoří neimplementovaná Návrátová směrnice. Tato zakotvuje mimo jiné právo na bezplatnou právní pomoc. „Mělo by se zavést společné minimum právní ochrany ve věci rozhodnutí týkajících se navracení, aby se zajistila účinná ochrana zájmů dotčených osob. Osobám, které nemají dostatečné prostředky, by měla být zpřístupněna nezbytná právní pomoc. Členské státy by měly ve svých vnitrostátních právních předpisech stanovit, ve kterých přípa-

17 Podrobnější informace o jednotlivých krajských pracovištích OAMP MV ČR zejména o jejich úředních hodinách je možné nalézt na internetových stránkách Ministerstva vnitra <http://www.mvcr.cz> (► Služby pro veřejnost ► Informace pro cizince ► Trvalý pobyt na území České republiky ► Kontakty).

18 Kompletní přehled k nalezení na <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

dech se právní pomoc považuje za nezbytnou.“ (http://www.unhcr.cz/dokumenty/navratova_smernice_2008.pdf, cit. 1. 7. 2010)

V České republice zajišťují pomoc cizincům převážně nestátní organizace. Ministerstvo vnitra ČR vydalo Informační příručku pro cizince, ve které je vyzývá k využívání služeb Integrovaných center a neziskových organizací zaměřujících se na pomoc při integraci cizinců. Integrovaná centra a nestátní neziskové organizace poskytují svoje služby převážně zdarma.

ZÁKON O POBYTU CIZINCŮ (ZÁK. Č. 326/1999 SB.)

Tento zákon upravuje v návaznosti na přímo použitelný právní předpis Evropských společenství (nařízení ES č. 562/2006 – Schengenský hraniční kodex) podmínky vstupu a pobytu cizince na území České republiky a vycestování cizince z území. Vymezuje také působnost Policie České republiky, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí v této oblasti státní správy.

Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie.

Úprava vstupu, pobytu a vycestování občana Evropské unie se vztahuje i na občana státu, který je vázán mezinárodní smlouvou sjednanou s Evropským společenstvím a na občana státu, který je vázán Smlouvou o Evropském hospodářském prostoru, pokud tato smlouva nestanoví jinak.

ZÁKON O AZYLU (ZÁK. Č. 325/1999 SB.)

Tento zákon upravuje podmínky vstupu a pobytu cizince, který projeví úmysl požádat Českou republiku o mezinárodní ochranu formou azylu nebo doplňkové ochrany na území České republiky a pobyt azyllanta nebo osoby požívající doplňkové ochrany na území.

Žadatelem o udělení mezinárodní ochrany se pro účely tohoto zákona rozumí cizinec, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu, nebo cizinec, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany v jiném členském státě Evropské unie, je-li Česká republika příslušná k jejímu posuzování. Postavení žadatele má cizinec po dobu řízení o udělení mezinárodní ochrany a po dobu soudního řízení o žalobě proti rozhodnutí

Ministerstva vnitra ČR podle zvláštního právního předpisu, má-li tato žaloba odkladný účinek.

Azylantem se rozumí cizinec, kterému byl podle tohoto zákona udělen azyl, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu.

ZÁKON O DOČASNÉ OCHRANĚ CIZINCŮ (ZÁKON Č. 221/2003 SB.)

Dočasná ochrana reaguje v naléhavých případech na příchod skupiny uprchlíků. Osobu, která o ni žádá, označuje zákon za žadatele o dočasnou ochranu. Žadatelé o dočasnou ochranu nemusí prokazovat individuální pronásledování. Pokud cizinec získá tuto dočasnou ochranu, pak se na něj hledí jako na cizince s uděleným trvalým pobytem, a to po celou dobu trvání dočasné ochrany.

3.4 Legislativní opatření Ministerstva vnitra ČR na podporu integrace cizinců

ZNALOST ČESKÉHO JAZYKA

Mezi významné legislativní opatření Ministerstva vnitra ČR na podporu integrace cizinců na území České republiky patří novela zákona o pobytu cizinců, tj. zavedení podmínky, aby cizinec s účinností od 1. ledna 2009 prokázal znalost českého jazyka jako nezbytnou náležitost jeho žádosti o vydání povolení k trvalému pobytu na území České republiky (nevztahuje se na občany EU, jejich rodinné příslušníky a některé další stanovené případy). Dne 14. května 2008 byl schválen Systém výuky českého jazyka a zkoušek pro cizince jako jedné z podmínek pro udělení trvalého pobytu.¹⁹

¹⁹ Podrobné informace ke zkoušce jsou od července 2008 zpřístupněny na speciální webové stránce www.ces-tina-pro-cizince.cz; MŠMT zřídilo bezplatnou telefonní informační linku ke zkoušce (informace jsou poskytovány v češtině, ruštině a angličtině). Tuto zkoušku mohou cizinci vykonat bezplatně na základě poukazu, který cizincům vydávají pracoviště Ministerstva vnitra. Zároveň Ministerstvo vnitra vydalo a distribuovalo informační letáky k povinnosti zkoušky z češtiny v šesti dvojjazyčných mutacích.

ZÁKLADNÍ ZDROJE INFORMACÍ K ÚPRAVĚ OTÁZEK SPOJENÝCH S POBYTEM CIZINCE NA ÚZEMÍ ČR

Základním nástrojem předávání informací jsou internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) <http://www.cizinci.cz>, jejichž obsah je zdrojem informací jak pro úředníky státní správy a samosprávy, nevládní neziskové organizace, akademickou obec, tak i samotné cizince nebo veřejnost. Další informace k integraci cizinců jsou na portálu MPSV <http://portal.mpsv.cz> – sekce Zahraniční zaměstnanost a v sekci Cizinec na Portálu veřejné správy České republiky <http://portal.gov.cz>.

INFORMAČNÍ PŘÍRUČKY PRO CIZINCE

Ministerstvo vnitra ČR vydalo publikaci Informace pro cizince s trvalým pobytem v České republice, která bude cizincům předávána při vydání povolení k trvalému pobytu. Příručka je doplněna o aktualizovaný adresář nestátních neziskových organizací poskytujících poradenství cizincům. Adresář je členěn podle jednotlivých krajů.

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR vydalo informační publikaci Bydlení v ČR seznamující cizince s problematikou bydlení v České republice. Je vyhotovena ve třech jazykových verzích – vietnamštině, ukrajinštině a angličtině. Cílem této publikace je informovat o praktických problémech a právní úpravě vztahující se k bydlení a o kontaktech na příslušné úřady, organizace a profesní komory.²⁰

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR zpracovalo informační materiál pro zahraniční fyzické osoby podnikající podle živnostenského zákona na území České republiky. Tato publikace je určena především cizincům, kteří hodlají v České republice provozovat živnost a je zveřejněna v angličtině, ukrajinštině, vietnamštině, ruštině a němčině (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=572>).

V rámci policejního školství byl předán materiál pro multikulturní výchovu „Dovedu to pochopit?“ na policejní školy MV a Střední policejní školy PČR správ krajů. Pro učitele těchto škol byl realizován seminář „Multikulturní vzdělávání o vietnamské menšině“. V rámci projektu „Jazykové mosty“ byla distribuována výuková CD v ruštině, angličtině a němčině. Tento projekt tematicky připravuje policisty na komunikaci v pěti vybraných situacích policejní praxe (popis cesty další osobě,

20 Příručka ke stažení zde http://www.cizinci.cz/files/clanky/99/Prirucka_bydleni.pdf.

přijetí oznámení o krádeži, dopravní kontrola, dopravní nehoda s prodáváním a zadržení podezřelé osoby). V rámci projektu „Policie pro všechny“ bylo pro školní rok 2009/2010 přijato 18 žáků, mezi nimi i žáci ukrajinské, vietnamské, kubánské, moldavské a kazašské národnosti (<http://www.cizinci.cz/files/clanky/537/usneseni16022009.pdf>).

3.5 Legalizace pobytu nelegálně pobývajících cizince

Současná právní úprava (zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců) v zásadě neumožňuje legalizaci pobytu cizince, který se nachází na našem území bez oprávnění.

Výjimkou může být získání **víza k pobytu nad 90 dnů za účelem strpění pobytu** na území ČR (§ 33), a to zejména v případě, kdy cizinci brání ve vycestování překážka na jeho vůli nezávislá nebo kdy vycestování není možné ve smyslu § 179 citovaného zákona.²¹ Udělení tohoto víza by neměla bránit existence správního vyhoštění. Na udělení víza však není právní nárok a zkušenosti z praxe ukazují, že policie institut strpění pobytu nevyužívá a žádostem o tento druh víza zpravidla nevyhoví. Naopak, taková žádost cizince, který se na našem území nachází nelegálně (a to bez ohledu na délku předchozího pobytu), je pro policii podnětem pro zahájení řízení o správním vyhoštění, pokud cizinci ještě v minulosti nebylo uděleno. Policie při udělování správního vyhoštění zpravidla nebere v úvahu individuální aspekty jednotlivých případů (často nerespektuje dopad do soukromého a rodinného života cizince). Zákon navíc zrušení již uděleného správního vyhoštění váže na splnění fixních podmínek (viz § 122), bez možnosti jejich prominutí v případech hodných zvláštního zřetele. Policie tedy nemá ani teoretickou možnost v odůvodněných případech zrušit správní vyhoštění před uplynutím poloviny doby, na kterou bylo uděleno.

Další cestou může být legalizace pobytu prostřednictvím vstupu do azylového řízení podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, kdy cizinec, jehož pobyt byl doposud nelegální, získá vízum za účelem řízení o udělení azy-

21 Jedná se o případy, kdyby byl život cizince v zemi původu ohrožen z důvodu pronásledování, kdyby mu v jeho zemi hrozil trest smrti, nebezpečí mučení, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu nebo kdyby byl jeho život ohrožen v důsledku válečného konfliktu atp.

lu. To je však omezené trváním azylového řízení. Tato možnost je cizinci často využívána, nicméně neřeší situaci ve svých důsledcích. Jedná se o řešení krátkodobé a jen zdánlivě výhodné. Ve většině případů tito cizinci azyl neobdrží a po ukončeném azylovém řízení se ocitají v obdobné situaci jako před jeho zahájením. Pokud nevystoupí z území ve lhůtě stanovené výjezdním příkazem, ocitají se na území opět nelegálně.

Vzniku výše uvedené situace po ukončení azylového řízení může cizinec za určitých okolností předejít a získat oprávnění k pobytu na území. Jde o případy, kdy cizinec **dovrší nepřetržitý pětiletý pobyt na území** včetně dalších podmínek ve smyslu § 69a cizineckého zákona²², a získá tak oprávnění k trvalému pobytu na území. Nezbytnou podmínkou je však neexistence správního vyhoštění. Můžeme konstatovat, že právě podmínka neexistence správního vyhoštění je pro mnohé cizince nesplnitelná, stejně tak jako nepřetržitá pětiletá doba legálního pobytu na našem území.

Druhou možností legalizace pobytu po ukončeném azylovém řízení, před vypršením lhůty stanovené výjezdním příkazem, je získání trvalého či přechodného pobytu za účelem **sloučení s rodinným příslušníkem**, bez nutnosti podání žádosti o tento pobyt mimo území ČR. Opět se nesmí jednat o cizince s uděleným správním vyhoštěním. Podrobnější podmínky stanoví cizinecký zákon. Problémem, který se v této souvislosti často objevuje, je existence fingovaných sňatků²³, kdy cizinci uzavírají manželství pouze s cílem legalizovat si pobyt na území. Zákon o pobytu cizinců na tyto případy pamatuje, jelikož policie zruší oprávnění k pobytu, pokud zjistí, že cizinec takto postupoval. To však neplatí, pokud se v manželství narodí dítě nebo bylo nezrušitelně osvojeno. (http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/regularizace-nelegalni-migrace-v-cr_20060613143500.pdf).

22 Pobyt na území na základě dlouhodobého víza nebo povolení k dlouhodobému pobytu a v postavení žadatele o azyl nebo o přiznání postavení uprchlíka nebo v postavení obdobně nepřetržitě po dobu nejméně pěti let, občanství země, jež není označena za bezpečnou zemi původu, zajištěné ubytování, bezúhonnost prokazovaná výpisem z evidence Rejstříku trestů ČR, existence cestovního dokladu.

23 Zde upozorňujeme na existenci nově zavedeného trestného činu Napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky (§ 341 trestního zákoníku), podle kterého může být stíhána i osoba, která se podílí na vzniku fingovaných manželství za účelem legalizace pobytu cizince.

3.6 Jednací jazyk

Jednacím jazykem na všech úřadech v ČR je čeština. Všechny dokumenty a písemnosti vyhotovené v cizím jazyce je zapotřebí úřadům předložit v originálním znění a současně v úředně ověřeném překladu do českého jazyka, pokud správní orgán nesdělí, že takový překlad nevyžaduje. Pokud se cizinec domnívá, že nebude při jednání na úřadě všemu rozumět, má právo si přizvat na pomoc tlumočníka zapsaného v seznamu tlumočnicků, kterého si však musí až na výjimky obstarat na své náklady. Výjimkou jsou např. správní řízení, v nichž je účastníkovi řízení ukládána povinnost. (http://www.cizinci.cz/files/clanky/596/informacni_publicace_cestina.pdf).

Podle § 18 Občanského soudního řádu (OSŘ) mají účastníci v občanském soudním řízení rovné postavení. Mají právo jednat před soudem ve své mateřštině. Soud je povinen zajistit jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Účastníkovi, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, soud ustanoví tlumočníka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Totéž platí, jde-li o ustanovení tlumočníka účastníkovi, s nímž se nelze porozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

Právo účastníka řízení jednat před soudem ve svém mateřském jazyce, vyjádřené v § 18 o. s. ř., znamená, že účastník může činit soudu podání ve svém mateřském jazyce, účastník může při jednání používat svůj mateřský jazyk, soud doručuje účastníkovi rozhodnutí, listiny a jiné písemné úkony opatřené překladem do jeho mateřského jazyka, soud přibere do řízení tlumočníka, který účastníkovi bude tlumočit průběh jednání a který bude pořizovat potřebné překlady.

Právo jednat před soudem ve své mateřštině má každý účastník, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk. Není významné, zda je státním občanem ČR nebo cizím státním příslušníkem anebo osobou bez státní příslušnosti (Drápal, Bureš a kol., 2009).

Povinnost přivolat tlumočníka má lékař, pokud se s cizincem není schopen domluvit. V některých případech poskytne tlumočnick na začátku pouze telefonickou konzultaci, teprve potom se dostaví do nemocnice. Nemocnice mají k dispozici stálý seznam nonstop tlumočnicků.

(http://zpravy.idnes.cz/obrazkove-karty-pomohou-cizincum-nemocnicim-usetri-desetisice-pwk-/domaci.asp?c=A100316_163329_domaci_ban), (více v kap. 5.5).

ZDROJE:

DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, v platném znění.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění.

Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, v platném znění.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění.

http://www.cizinci.cz/files/clanky/596/informacni_publicace_cestina.pdf.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7172/integrace_cizincu.pdf.

<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

http://www.unhcr.cz/dokumenty/navratova_smernice_2008.pdf.

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=572>.

<http://www.cizinci.cz/files/clanky/537/usneseni16022009.pdf>.

http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/regularizace-nelegalni-migrace-v-cr_20060613143500.pdf.

http://www.cizinci.cz/files/clanky/596/informacni_publicace_cestina.pdf.

http://zpravy.idnes.cz/obrazkove-karty-pomohou-cizincum-nemocnicim-usetri-desetisice-pwk-/domaci.asp?c=A100316_163329_domaci_ban.

4. Specifika práce s cizinci ohroženými domácím násilím v ČR

4.1 Specifické situace ohrožení

Cizinci v ČR (ale i v jiných zemích) rozhodně nejsou homogenní skupinou. Přicházejí z různých zemí, z různých důvodů a různým způsobem se začleňují do české společnosti. Z hlediska rizika vzniku domácího násilí je pro nás užitečné zabývat se kontextem sociokulturním a v jeho rámci rozlišovat různé podoby partnerských vztahů.

Pro naše potřeby považujeme za partnerský vztah dlouhodobější soužití dvou osob ve společné domácnosti. Může se jednat o nesezdaný pár nebo o manžele. Podíl sňatků, kdy alespoň jeden ze snoubenců nebyl státním příslušníkem ČR, činil v roce 2008 8,4 %. Absolutně bylo uzavřeno 4 394 sňatků osob s cizí státní příslušností, z čehož 2585 připadlo na svazek ženy z ČR a cizince, 1 649 na situaci opačnou a zbylých 160 na sňatek dvou cizích státních příslušníků. Čeští muži se nejčastěji žení s ženami ze Slovenska, Ukrajiny, Ruska a Polska, v minulých letech také se ženami z Vietnamu. Češky si berou za muže občany Slovenska, Velké Británie, Německa a USA, v minulosti taktéž muže z Vietnamu ([www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/\\$File/400709a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB1/$File/400709a2.pdf), cit. 30. 6. 2010).

4.1.1 Cizinka ve vztahu s občanem ČR²⁴

Důvody pro sňatky cizinek a cizinců s českými občany se zabývaly ve své studii z roku 2006 výzkumnice Marie Jelínková a Alice Szczepaniková. Zabývaly se mimo jiné i otázkou tzv. fingovaných sňatků – tj. podle zákona o pobytu cizinců manželství uzavřená tzv. s cílem získat povolení k trvalému pobytu (Jelínková, Szczepaniková, 2007).

Otázku, zda je výběr životního partnera kulturně podmíněn či ovlivněn, si klade A. Stewenson v knize *Cultural Issues in Psychology* (2010). Upozorňuje na různé formy soužití, které vidíme po celém světě (mo-

²⁴ Z naší vlastní zkušenosti i ze zkušeností našich zahraničních partnerů plyne, že domácí násilí se v rodinách, v nichž je alespoň jeden partner cizinec, odehrává v drtivé většině mezi partnery či manželi. Násilnou osobou bývá muž. Z tohoto důvodu se v následujícím rozdělení držíme genderově nevyváženého pojetí (předpokládáme, že násilí se dopouští muž na ženu), ačkoli jsme si plně vědomi možností jiných.

nogamní, polygamní, sňatky z lásky či domlouvané rodiči...) a domnívá se, že na motivy a vůbec vnímání partnerského vztahu či manželství, má kultura značný vliv.

Tento názor dokládá výzkumy – např. při zkoumání tzv. romantické lásky se ukázalo, že tento cit, charakterizovaný vášní a důvěrností, není všude na světě pokládán za stejně důležitý. V Japonsku méně než v Německu či USA (Simmons et al., 1986 in Stewenson, 2010). Obecně respondenti v Asii přirovnávali intimní vztahy více k přátelským než Evropané (Dion, Dion, 1993 in Stewenson, 2010).

Dá se i říci, že lidé žijící v kultuře, která je považována za spíše individualistickou (podporující jedince), vstupují do vztahu více na základě lásky, kdežto u národů, které podporují více kolektivní hodnoty, nevidí lidé lásku jako nutný předpoklad vzniku vztahu. Prostor potom dostávají jiné hodnoty.

Uvedená zjištění nám mohou pomoci ve více otevřeném a komplexnějším pohledu na posuzování „pravosti“ či „účelovosti“ uzavírání manželství cizince s českým občanem.

Stejně tak jako mezi českými občany nebývá jediným důvodem pro uzavření sňatku potřeba emocionálního naplnění (tzv. čistá láska), můžeme vzít v úvahu, že i pro cizince bývá jedním z důvodů výhoda v podobě udělení povolení k trvalému pobytu.

Z odpovědí respondentů výše zmiňovaného českého výzkumu (cizinců a jejich českých partnerů či partnerek) vyplývá, že důvody pro uzavření sňatku jsou různé a zdaleka se nedají zjednodušeně zařadit do kategorií pravé či fingované (účelové).

K tomuto je nutné dodat, že výhoda získání povolení k trvalému pobytu sňatkem s občanem ČR platila bez omezení do roku 2007. Poté byly zákon o pobytu cizinců (326/1999 Sb.) a zákon o azylu (325/1999 Sb.) novelizovány a nyní platí podmínky, které v některých případech mohou znamenat riziko zvýšení závislosti na českém partnerovi.

Zahraniční partneři z Portugalska, Německa a Rakouska nám potvrdili skutečnost, se kterou se v praxi setkávají stejně jako my: cizinka, jejíž povolení k pobytu je závislé na setrvání v manželství, je v případech domácího násilí partnerovi vydána na milost a nemilost.

Z našeho pohledu vidíme v nerovnoměrně rozdělené moci ve vztahu nebezpečí vzniku domácího násilí. Ve smíšených manželstvích či partnerstvích mívá český partner převahu v množství informací, dovednostech potřebných pro daný sociokulturní kontext, nemusí se zabývat problémy spojenými s integrací do jiné společnosti. Často je oproti partnerce zajištěn z hlediska bydlení, zaměstnání. Zde je výčet možných rizik, která mohou vést ke vzniku domácího násilí:

- závislost na muži – finance, informace, kontakty, (v případě žen z tzv. třetích zemí také povolení k trvalému pobytu podmíněné společným soužitím),
- informační nedostatek nebo zkreslené informace v podání muže,
- neznalost jazyka, zvyků, kultury,
- vytržení ze sociálního prostředí,
- ztráta pracovních kompetencí,
- nedůvěra v úřady, policii – často na základě špatné zkušenosti z rodné země či ze země, kterými prošla,
- přesvědčení z rodné země o tom, jak se muž může k ženě chovat – např. být násilný,
- příliš mnoho negativních zážitků – otupělost a tolerance vůči mírnějším formám násilí.

Tato primárně podřazená, závislá a nevýhodná role může být partnerem snadno zneužita. Samozřejmě ve většině párů tomu tak není a oba partneři se dokáží ve svých rolích navzájem doplňovat a v případě zvýšené potřeby pomoci jednoho druhý nezištně pomáhá. Ke vzniku domácího násilí dochází, setkají-li se výše zmiňovaná rizika s riziky na straně osobnosti mocensky zvýhodněného partnera – nevyrovnaná či nezralá struktura osobnosti, nízké sebevědomí, násilný vzorec chování v primární rodině, zneužívání alkoholu či jiných látek, či s riziky z hlediska nepříznivých životních situací (např. ztráta zaměstnání, vážná nemoc, úmrtí dítěte...).

Doporučení:

- základ všech složek systému je podávání informací,
- propojenost systému – schopnost jednoduše informaci sdílet a vysvětlit,

- jasný postoj k tomu, co si může jeden člověk k druhému dovolit – není to kultura, která dovoluje či přikazuje člověku někomu ubližovat, rozhodujeme se sami,
- podpora v co největším počtu složek nefunkčního modelu – např. ekonomická nezávislost, znalost jazyka,
- i když nemůžeme pomoci se vším, důležitou roli hraje i korektivní zkušenost s institucí – ohrožená osoba bude vědět, že jsou lidé, kteří pomáhat chtějí, i když jsou jiné národnosti a placeni státem,
- role muže – terapeuta – může být velkým přínosem, protože představuje příslušníka většinové kultury, a může tak korigovat přesvědčení, že všichni muži jsou násilní nebo násilí na ženách schvalují,
- citlivý přístup při odhalování traumat – jistá necitlivost až otupělost oběti může být velmi užitečná – po určitou dobu funguje jako obranný mechanismus před uvědoměním si závažnosti vlastní situace.

4.1.2 Češka ve vztahu s cizincem

Již bylo zmíněno, že statistiky uvádějí významný rozdíl v tom, za jaké muže (ze kterých zemí) se vdávají české ženy a z jakých zemí pocházejí nevěsty či družky českých mužů.

Dá se předpokládat, že ženy upřednostňují ve svém výběru muže, kteří pochází z ekonomicky výhodnějšího sociokulturního prostředí, zatímco muži si více vybírají partnerky ze zemí ekonomicky slabších než je ČR. Obě tyto volby podporují model, kdy je žena ve vztahu závislejší než muž. O nevýhodách a rizicích nerovnoměrného rozložení moci v partnerském vztahu bylo pojednáno již výše z hlediska ženy cizinky, která žije s českým mužem.

Nyní se budeme více zabývat riziky vzniku domácího násilí ve vztahu české ženy s mužem cizincem. Protože se zabýváme pomocí ohroženým osobám v naší zemi, bude se jednat o páry žijící (trvale nebo přechodně) v ČR.

Mezi nejvýznamnější rizikové faktory řadíme:

- požadavek přijetí či přizpůsobení se neznámému sociokulturnímu prostředí (v případě, že je muž napojen na komunitu cizinců žijících v ČR či má širší rodinu v ČR),

- zneužití odlišného kulturního prostředí k vyhrožování ženě (např. „uvidíš, jak se u nás zachází s neposlušnou ženou“),
- ztrátu postavení muže jako živitele rodiny,
- omezení sociálních kontaktů,
- střet pojetí role ženy a muže v různých kulturách,
- riziko ztráty či únosu dětí,
- strach z větší penalizace muže při prozrazení domácího násilí, např. z vyhoštění z ČR.

Zdálo by se, že žena, která je v České republice doma, nebude nijak ohrožena nerovnováhou moci ve vztahu již z toho důvodu, že ona je ten, který má potřebné informace, umí jazyk, vyzná se ve společenských normách atd. A znovu podotýkáme, že v mnoha párech toto rozložení funguje.

Problém nastává tam, kde muž odmítá (nebo mu to kontext jeho kultury nedovoluje), přijmout roli partnera, který se musí v mnohém spolehnout na pomoc partnerky. A je tedy do jisté míry na ní závislý. Jako obrannou strategii může zvolit úplné převrácení rolí vyplývajících z „výhody domácího prostředí“ a přesto, že fakticky může být na výhodách plynoucích ze vztahu s Češkou velmi závislý, v jiných rovinách vztahu se stává manipulujícím on.

Dalším modelem jsou vztahy, kde je partner cizinec natolik ekonomicky dobře situovaný, že mu nezáleží na získání výhod ze vztahu s Češkou, nepotřebuje se naučit česky, najít zde práci či čerpat výhody sociálního systému. Jedná se často o páry, které žijí trvale či střídavě v zahraničí a v ČR pobývají pouze na přechodné období. O těchto vztazích toho moc nevíme, i když předpokládáme, že riziko vzniku domácího násilí je i zde. Problémem je omezená možnost intervence ze strany pomáhajících organizací a úřadů v ČR.

Doporučení:

- podpora sociální sítě mimo komunitu násilného partnera,
- spolupráce s OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) – základní informace o funkci a podpoře OSPOD může pomoci ohrožené osobě získat reálný pohled na možnost rozdělení rodičovských práv a kompetencí v případě rozchodu či rozvodu,

- odborná práce s dětmi (psychologická, psychoterapie, rodinná terapie),
- hledání zdrojů z minulosti – obnovení způsobů zvládání náročných životních situací,
- směřování k tomu, že násilné chování nezapříčiňuje jiná kultura, ale člověk, který jiné kulturní normy zneužívá.

4.1.3 Oba partneři cizinci

Rodinnou situaci lidí, kteří jsou v naší zemi cizinci, vidíme jako náročnější z mnoha důvodů. Mnoho z nich s domácím násilím nesouvisí či souvisí na první pohled jen okrajově. Mnoho rodin dokáže náročné chvíle zvládnout bez jakéhokoli poškození vztahů, dokonce z celého procesu vyjdou jako rodina i jednotlivci posílení. Nemůžeme si ale myslet, že je to tak u všech. Kromě již zmiňovaných obecných důvodů vzniku a udržování domácího násilí se v rodině cizinců může jako významné projevit právě to, že partneři společně často zažívají náročnou (zátěžovou) životní situaci.

Zátěž (nebo také stres) můžeme chápat jako situaci, kdy na člověka působí podněty a požadavky okolí, které on sám vnímá jako vlastními silami nezvládnutelné. Člověk je nucen se s touto situací vyrovnat, přizpůsobit se, zvládnout ji. Lidé reagují na zátěžové situace různě. Ať už vědomě pomocí copingových strategií (způsobů zvládání) nebo nevědomě, v podobě obranných mechanismů. Tyto reakce mohou být prospěšné (adaptivní) nebo také ne (maladaptivní) (Baštecká, Goldman, 2001).

Když se člověk z důvodů, které mohou být různé, rozhodne opustit rodnou zemi a přistěhuje se do jiné země, s velkou pravděpodobností zažije alespoň po určité období stres.

Představme si, že v krátké době přijdeme o místo, kde jsme byli zvyklí žít, o rodinu, o přátele, o známé, o sousedy, o práci a o spoustu věcí, které si s sebou nevezmeme. Přijedeme někam, kde neznáme nikoho, nerozumíme jazyku, jakým tam lidé mluví, nápisům, pravidlům. Neznáme zvyklosti a zákony té země a ani nemáme moc možností, jak je poznat. Informace získáváme často od lidí, kteří jsou na tom podobně jako my sami. Nemáme práci, v horším případě ani povolení k pobytu.

To všechno působí zátěžově. Jak se s tím člověk vyrovná, záleží na mnoha faktorech.

Vyjmenujme alespoň několik z nich:

- intenzita a délka trvání zátěže – jinak bude vnímat situaci ten, který nemůže najít práci měsíc a jinak ten, co bez úspěchu hledá roky (nejnáročnější na organismus je vystavení přerušovanému působení stresorů – stres je svou povahou chronický, ale nelze se na něj adaptovat),
- reálná naděje na změnu k lepšímu,
- schopnosti jedince – např. znalost jazyka,
- sociální opora, sociální síť,
- další vnější zdroje – přístup k informacím, které pomohou situaci řešit...

Z literatury i ze zkušenosti známe typické reakce lidí, kteří se ocitli v zátěžové situaci – útok, útek, zamrznutí (ustrnutí). Ty nám mohou pomoci pochopit, proč člověk z našeho pohledu jedná v dané situaci iracionálně, nepochopitelně, zvláště.

Můžeme se takto podívat např. na situaci v rodině lidí, kteří se přistěhovali do cizí země, kde jsou všichni dlouhodobě vystaveni stresovým podnětům. V tradiční patriarchální rodině obvykle předpokládáme, že muž častěji používá reakci útoku a vybíjí svoji agresivitu na ženě či dětech a žena reaguje ustrnutím (na stres i na mužovu agresi), děti volí strategii útěku. Neznamená to ale, že tento model reakce na stres bude fungovat vždy stejně. Pro agresivní chování není stres omluvou – může nám však pomoci vidět situaci v rodině jako normální (pochopitelnou) reakci na nenormální situaci.

V Intervenčním centru Brno jsme zaměřeni (toto zaměření je vymezeno zákonem) na pomoc lidem ohroženým domácím násilím – přerosteli tedy v naší modelové situaci mužovo agresivní chování v domácí násilí, nemůže mu být jako násilné osobě služba intervenčního centra poskytnuta. Nabídku pomoci směřujeme k osobě ohrožené a také k dětem, které vyrůstají v násilné rodině. Je třeba, aby i lidé z jiných kultur věděli, že reakce na stres agresi, zejména pokud přerůstá do domácího násilí, je v naší zemi nepřijatelná a neomluvitelná. Ohrožená osoba ne-

musí nést důsledky toho, že na partnera dopadá náročnost jejich situace. V České republice ale existuje jen omezená nabídka práce s agresory.

S dobrou praxí jsme se setkali v Holandsku, kde je pro násilnou osobu po vykázání povinná účast v nápravném programu pro agresory. Míra jejich zapojení a motivace ke změně chování má potom přímý vliv na možné prodloužení vykázání a výši trestu. Podobná praxe je uplatňována i ve Švédsku.

Migrace ovlivňuje také genderové role a vztahy. A to buď v tom smyslu, že upevňuje a prohlubuje tradiční role a nerovnosti, nebo naopak genderové role mění. Příkladem je zvýšená zaměstnanost žen imigrantek v cílových zemích oproti zemi původu. Kritickým bodem je otázka, do jaké míry jde o naplnění skutečné emancipace žen prostřednictvím zapojení na trh práce v podmínkách zaměstnávání cizinců/cizinek. Dalším problémem je přetrvávající „dvojí zátěž“ žen, tedy skutečnost, že péče a výchova dětí a neplacená práce v domácnosti zůstává ve většině případů na starost ženám, které zároveň musí plnit své pracovní povinnosti v zaměstnání.

Nerovnováha v pracovních příležitostech může být dalším rizikovým faktorem pro partnery či pro rodinu – pro ženu je to často první příležitost pracovat ve veřejné sféře a může se stát i živitelkou rodiny, pro muže může migrace naopak znamenat změnu sociálního postavení. To může vést k narušení mocenské pozice v rodině a k negativní reakci ze strany muže ve formě domácího násilí.

Mnohé studie migrantů dlouhodobě žijících v cílových zemích dokonce ukazují, že ženy jsou více nastavené na to zůstat, zatímco muži se častěji upínají k možnosti návratu do rodné země (Szczepaniková, 2009).

V případech, že je vznik domácího násilí podmíněn opravdu zejména zátěžovou či frustrující situací, měla by informace o nepatřičnosti agresivní reakce jít ruku v ruce s informacemi, které mohou rodině pomoci se z této situace dostat nebo její dopad alespoň zmírnit. To je výzva pro většinovou společnost – instituce, organizace a úřady. Ukazuje se totiž, že často je to právě nedostatek informací či zkrácená fakta, která brání cizincům lépe se integrovat do většinové společnosti (Pavlíková, 2008).

4.1.4 Žadatelé o mezinárodní ochranu

Žadatelé o mezinárodní ochranu se dostávají do situace, ve které může vlivem specifických podmínek docházet ke vzniku domácího násilí. Podle sdělení kolegů, kteří pracují v pobytových střediscích pro žadatele o mezinárodní ochranu, víme, že násilí je součástí jejich života. Vzniká vlivem náročných podmínek a okolností, které na lidi žádající o mezinárodní ochranu dopadají. Prožívají nejistotu z budoucnosti, nemají dostatek soukromí a možností k naplňování svých potřeb a prožívají ztrátu svého sociálního statusu.

Pokud se sociální pracovníci pobytových zařízení pro žadatele o mezinárodní ochranu setkají s problematikou domácího násilí, mohou nabídnout ohrožené osobě možnost personální ochrany ve formě odděleného ubytování nebo přemístění agresora do jiného pobytového střediska. Oddělená pobytová část je pod stálým dohledem, není volně přístupná a je určena skupinám osob, které potřebují speciální ochranu. K těmto osobám patří např. samotné ženy, nezletilí bez doprovodu, senioři nebo lidé s handicapem (<http://www.suz.cz/pages/6.html>).

Příchod do nové země je velkou životní změnou. Bývá často spojen s traumatem, které potřebují cizinci zpracovat, aby dále neovlivňovalo jejich život. Proto je důležité, aby odborný pracovník byl vzdělán v krizové intervenci, a pomáhal tak cizincům vyrovnávat se s novou situací. Pokud se cizinci příliš ztotožní s rolí oběti, orientují se jen na prožitá traumata v minulosti, hrozí jim nebezpečí izolace a vyhýbání se odpovědnosti za současné problémy, což narušuje jejich život v nové zemi (kolektiv autorů, 2008).

Specifickou skupinou jsou ženy vystavené domácímu násilí ve své rodné zemi, která jim nebyla schopna poskytnout adekvátní ochranu. Alice Sczepaniková, která se dlouhodobě zabývá postavením žen-migrantek ve společnosti, nás upozornila na případy, o kterých píše americká autorka Nicky Ali Jackson, kdy byl udělen azyl z důvodu domácího násilí v zemi původu. Stalo se tak např. ve Španělsku, Velké Británii, Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandu (Jackson, 2007).

Dle informací sdělených Sczepanikovou, která realizovala výzkum o životě žen uprchlic v ČR, Polsku a Rakousku, občas dostanou ženy-oběti domácího násilí v zemi původu jistou formu ochrany, ale častěji než o standardní azyl se jedná o azyl z humanitárních důvodů či dočasnou ochranu. Jedná se však spíše o výjimky, kdy individuální příběhy žen zapůsobí na úředníky či soudce anebo mají silnou podporu nevládních organizací, jsou medializovány apod. Nejde o systematickou aplikaci domácího násilí jakožto důvodu pro udělení azylu.

4.2 Obecné předpoklady a doporučení pro práci s ohroženou osobou z jiného sociokulturního prostředí

Osoby ohrožené domácím násilím vyžadují ze strany institucí zcela specifický přístup, zvláště potom v případech, pocházejí-li z jiného kulturního prostředí. Při komunikaci na úřadech naráží cizinci na celou řadu bariér – potýkají se s nejistotou a obavami, že jim nikdo nedokáže pomoci, ale také s cizím prostředím, které vyvolává různé předsudky a nedůvěru. Majoritní společnost pro ně může znamenat prostředí, kde jejich představám a životním zásadám nikdo příliš nerozumí a kde se nemožou domluvit mateřským jazykem.

Obecně platí, že ohrožené osoby často vyhledávají pomoc úřadů nebo pomáhajících organizací až v okamžiku, kdy všechny ostatní strategie již selhaly a kdy se dostávají do bludného kruhu. Jsou přesvědčeny, že je nemožné jim pomoci, přicházejí spíše ze zoufalství. Proto velmi záleží na prvním kontaktu, kterým budto získáme ohrožené osoby pro další spolupráci (podstata toho je důvěra v pracovníka i organizaci, pocit bezpečí) nebo potvrdíme jejich přesvědčení, že v dané situaci jim není pomoci (Bednářová, 2006).

Z výzkumu, který byl proveden v ČR v roce 2002, vyplývá, že většina ohrožených osob se se svým zážitkem nejprve svěřuje blízkým osobám z okruhu přátel nebo rodiny. Pomoc institucí vyhledávají většinou až v okamžiku, kdy napadení bylo natolik závažné, že běžné strategie chování již k řešení nastalé situace nestačí. Proto je nutné tento krok a snahu po získání pomoci brát velmi vážně (Bednářová, 2006).

Z výše uvedeného můžeme předpokládat, že ohrožené osoby z řad cizinců často zůstávají s problémem samy, chybí jim funkční sociální síť, přátelé a známí, potýkají se s neznalostí zákonů, často neví, kam se pro pomoc obrátit. Ve většině případů jsou závislé na partnerovi, popřípadě komunitě, která se často uzavírá před majoritní společností, má svá pravidla soužití a drží ohroženou osobu v izolaci. Majoritní společnost nepředstavuje pro cizince prostředí jistoty a bezpečí, cizinci nevěří, že by je mohl někdo ochránit. Velkou roli hraje jazyková bariéra a neznalost zvyků, které jsou obvyklé v kultuře, ze které cizinci pocházejí. Nedůvěra často nemizí ani s využitím tlumočníka.

SPECIFIKA POTŘEB KLIENTŮ Z CÍLOVÉ SKUPINY

Základní potřeby, které bychom měli pomoci klientovi z cílové skupiny naplnit:

- **Potřeba bezpečí a jistoty** bývá označována za nejdůležitější potřebu migrantů. V kontextu poradenství potřebuje klient cítit důvěru vůči pracovníkovi, který se mu věnuje. Potřebuje vidět zájem, vstřícnost, věřit v kompetenci člověka, se kterým mluví. Důležitý je citlivý přístup založený nejen na odbornosti, ale také na hodnotovém systému a postojích odborného pracovníka. Pracovník v pomáhající profesi by měl sdělovat svoje předpoklady co nejcitlivěji. Klient se nesmí cítit ohrožen ze strany instituce či organizace.
- **Potřeba předvídatelnosti událostí** souvisí s výše zmiňovanou potřebou bezpečí a jistoty. Člověk, který neví, co jej čeká, bývá napjatý, nesoustředěný, hůře si zapamatuje poskytnuté informace a doporučení. Klient by měl mít dostatek informací o tom, jak bude poskytnutí dané služby nebo průběh rozhovoru vypadat. Před začátkem konzultace musí být klient seznámen s pravidly využití služby a se svými právy.
- **Potřeba rozumět situaci, ve které se nachází.** Pro to, aby člověk mohl začít spokojeně žít a naplňovat své další potřeby, potřebuje rozumět tomu, v jakém prostředí žije, potřebuje mít dostatek informací o nové zemi, o jejích zákonech, společenských poměrech, o pracovních příležitostech, možnostech bydlení a finanční podpory.

4.2.1 Doporučení pro odborné pracovníky

Abychom mohli reagovat na potřeby klientů, musíme nejdříve zjistit, co potřebují. K tomu nám může pomoci Eganův model práce s klientem, který mapuje tři oblasti (in kolektiv autorů, 2008):

- jaká je klientova situace – pomocí aktivního naslouchání a parafrázování²⁵ se snažíme zorientovat v problému, používáme otevřené otázky,
- kam se chce klient dostat – zjišťujeme, na čem chce klient pracovat, definujeme problém a cíle, stanovíme dohody s klientem,
- jak podpořit klienta v dosažení cíle – nabízíme a vybíráme možné strategie řešení, zvažujeme výhody a nevýhody, vypracováváme plán jednotlivých kroků k dosažení cíle.

Následující seznam doporučení vznikl spoluprací odborných pracovníků Intervenčního centra Brno a zahraničních partnerů projektu „**Stop domácímu násilí u osob jiných etnik – zavedení nových metod a postupů v rámci spolupráce se zeměmi EU**“.

Při práci s lidmi z jiného sociokulturního prostředí doporučujeme:

- uvědomovat si vlastní předpoklady a předsudky, které máme o různých etnických skupinách,
- seznámit se se situací, která člověka vedla k příchodu do ČR a s historií jeho pobytu v zemi,
- být důsledný ve snaze porozumět klientovým přáním a v domlouvání zakázky,
- aktivně naslouchat, zajímat se o příběh člověka, o těžkosti, které jej provázejí – nejen o téma domácího násilí,
- mít dostatečnou síť kontaktů, které můžeme v případě potřeby klientovi poskytnout,
- mít aktuální znalosti a informace o legislativních opatřeních ve vztahu k migračním otázkám,
- pečlivě zvážit výhody a nevýhody přítomnosti tlumočnicka při konzultaci – v první řadě se zeptat klienta, zda si vůbec tlumočnicka přeje – možná že v některé situaci ano a v jiné ne,

25 Parafrázování je jednou z technik aktivního naslouchání užívaných při poskytování krizové intervence.

- v případě, že si klient nepřeje tlumočníka, mít po ruce dostatečné množství neverbálních pomůcek – komunikační karty, panenky, tužku a papíry,
- v průběhu konzultace si častěji ověřovat, zda nám klient rozumí (i pokud je přítomen tlumočník),
- znát potenciální bariéry, které se mohou v komunikaci a v chování objevit (např. odlišné vnímání neverbální komunikace),
- poskytnout cizincům konkrétní a srozumitelné rady a doporučení, jak dosahovat stanovených cílů,
- hovořit o minulosti, současnosti a budoucnosti v souvislosti s tématy bydlení, vzdělání, zaměstnání, zájmy, a o sociálních kontaktech (i v jeho vlasti).

V Portugalsku jsme zaznamenali systémově dobře vyřešené zprostředkování informací imigrantům. Pro představu uvádíme příklad fungování národních center pro podporu imigrantů (CNAI) v Lisabonu, která je postavena na myšlence poskytování služeb a informací „pod jednou střechou“. Imigrant zde najde prakticky vše, co z úředního hlediska potřebuje k začlenění do života v cizí zemi. Dostane informace či konkrétní pomoc v oblastech:

- sloučení rodiny,
- právního poradenství,
- zaměstnání,
- podnikání,
- vzdělání,
- uznání kvalifikace,
- výuky jazyka,
- spotřebitelského servisu,
- sociální podpory,
- ochrany před rasismem a xenofobií,
- podpory pro oběti obchodu s lidmi.

Prakticky vymyšlený systém zkracuje čekací doby žadatelů o službu, předchází frustraci imigrantů z nekonečného odesílání jedním úředníkem k druhému. Navíc již u vstupu do budovy fungují tzv. kulturní mediátoři,

kteří pomáhají návštěvníkům se v systému zorientovat. K dispozici je informační telefonická linka a linka s nabídkou překladu do mnoha jazyků.

Pokud se odborný pracovník setká s cizincem, který je ohrožen domácím násilím, může při vedení rozhovoru využít některých doporučení, kterými se řídíme při práci s našimi klienty v Intervenčním centru Brno (podle Fröschl, E., Löw, S. in Bednářová, 2006):

- pozorně naslouchat, projevit svoji účast na vyprávěném příběhu,
- strach ohrožené osoby brát vážně, věřit tomu, co vypráví,
- nepřipisovat ohrožené osobě žádnou spoluvinu na páchaném násilí,
- snažit se nejprve ohroženou osobu odbřemenit od psychické zátěže a nevystavovat ji tlaku vlastních návrhů či požadavků,
- dávat najevo důvěru ve schopnost ohrožené osoby rozhodovat o vlastním životě, tyto schopnosti podporovat,
- pracovat s ohroženou osobou na postupném uvědomování si jejích vlastních potřeb, na zvyšování sebevědomí,
- vyzdvihovat její silné stránky, oceňovat, vyjadřovat jednoznačně negativní postoj k násilí,
- pokud má odborný pracovník podezření na domácí násilí, ale ohrožená osoba o něm ještě nemluví, vyslovit svůj předpoklad nahlas, dále se ale neptat,
- nabízet konkrétní pomoc, pravidelné rozhovory, seznam zařízení – volbu využití pomoci nechat na ohrožené osobě,
- projevit pochopení pro odmítavou reakci ohrožené osoby.

4.3 Děti v rodinách z jiného sociokulturního prostředí, které jsou ohroženy domácím násilím

4.3.1 Specifika dětí z cílové skupiny a doporučení pro práci s nimi

U dětí a mladistvých, kteří nepatří k majoritní skupině společnosti, zasahují dle našich zkušeností do problematiky domácího násilí následující faktory:

Dítě jako prostředek k manipulaci. Tam, kde chce násilná osoba skutečně ublížit ohrožené osobě, velmi často sahá k zastrašování pomocí dítěte. Dítětem může být manipulováno následnými způsoby:

- Psychicky – dítě je naváděno proti ohrožené osobě nebo je např. traumatizováno záměrným uváděním děsivých informací (je mu třeba vyhrožováno, že násilník jej i ohroženou osobu zabije). Je na něj vyvíjen tlak ohledně sdělení, která má dávat ohrožené osobě.
- Fyzicky – fyzické napadání a týrání dítěte může být prostředkem k tomu, aby ohrožená osoba plnila všechny požadavky násilné osoby.

Časté je vyhrožování tím, že dítě bude ohroženému rodiči trvale odebráno a svěřeno buď do péče násilného rodiče/příbuzného, nebo umístěno do státního zařízení. Tato výhružka je zvláště účinná tam, kde se sociální podmínky ohrožené osoby jeví jako nedostačující, ohrožená osoba má málo informací o řešení těchto otázek v České republice, ale také tam, kde je reálně možné dítě převést do jiné země jako do jeho domoviny, či tam, kde hrozí ohrožené osobě vyhoštění.

Proto by sociální úřady vždy měly velmi podrobně zjišťovat skutečné poměry v rodinách imigrantů, pokud zvažují oddělení dítěte od jeho rodičů.

Obtížné hledání identity. Zejména v adolescenci – tedy mezi 12. a 18. rokem života, se u mladých lidí otevírá otázka hledání identity. Do které kultury vlastně patřím, kdo vlastně jsem? Tradičně zde děti sahají k tvrdému vymezení se vůči rodičům a jejich kultuře. U minoritních skupin se zde otevírá otázka, ke které kulturní skupině vlastně chce dospívající patřit. Děti v tomto období většinou prosazují velmi pevné, až rigidní postoje, nejsou schopny těžit z výhod setkání dvou kultur. Jestli jim je násilí zkresleně podáváno jako součást jejich kultury, mohou to ony samy začít považovat za výraz opozice proti kultuře majoritní a tomuto způsobu přitakat. Nebo se naopak od násilí a celé kultury odvrátit, v tomto případě však také ztratit spojení s velikou částí své osobnosti.

Pokud s dítětem nemáme možnost dlouhodobé spolupráce, je vhodnější nepouštět se do debaty o kulturních rozdílech a o obecných kulturních hodnotách. Racionálnější je mluvit o tom, jaké jsou v České

republike v současnosti zákony a co umožňují, nežli hájit, co je v které kultuře lepší.

Traumatizující zkušenost u politických uprchlíků. Velmi citlivý přístup je nutný u dětí, které přichází do České republiky jako političtí uprchlíci. Tyto děti prožily výraznou ztrátu – opustily svůj domov, širší rodinu a přátele, kulturu. Navíc často utrpěly psychické trauma, kdy byly nějakým způsobem přítomny porušení základních lidských práv, s vědomím, že spravedlnost nebude pravděpodobně nikdy sjednána. Jejich zážitky mohou být spojeny se zločiny proti lidskosti. V takových případech není možné očekávat snadnou práci s rodinným systémem. Prožitá traumata mohou ožívat ve zdánlivě nekonfliktních situacích a vnitřní svět dětí a rodin se může jevit jako naprosto nepochopitelný.

Ze strany pomáhajících pracovníků je zde na místě co nejvíce respektu a stanovování velmi malých cílů.

Nejistota z dalšího vývoje událostí. U rodin z cílové skupiny je většinou narušena základní potřeba zdravého vývoje, a to potřeba předvídatelnosti. Nemohou vědět, zda při splnění určitých kritérií automaticky dosáhnou toho, co potřebují – např. možnost bydlení, práce, určitého sociálního statutu. I proto se jeví pochopitelné, že vůči jakékoli další změně, která by mohla vést k rozpadu rodiny, budou děti naladěny spíše nepřátelsky.

Pracovníci, kteří s dětmi takto zatíženými pracují, by proto měli mít pochopení a neměli by tlačit děti do řešení, která ony samy nechtějí.

Potřeba dítěte, aby byla rodina zachována. Děti z minorit mají v České republice menší zázemí. Nejbližší rodina je pro ně často jediný zdroj jistoty. Společnost, škola, kamarádi si od nich stále drží určitý odstup. Je pro ně tedy mnohem obtížnější vyjádřit své nejistoty ohledně dění v rodině směrem ven, mají větší obavy o to, že by o svou rodinu mohly přijít.

Při komunikaci s dětmi je proto důležité počítat s tím, že situaci nebudou chtít řešit.

Nedůvěra v instituce, rasismus a xenofobie, odpor k autoritě. Rodiny imigrantů často přicházejí ze zemí, kde jsou porušována lidská práva in-

stitucemi. Je tedy pochopitelné, že v jejich vztahu k úřadům, policii, ale také škole přetrvává nedůvěra. Většina imigrantů se opakovaně setkává s rasistickými a xenofobními postoji české společnosti.

U dětí a mladých lidí se tyto zkušenosti mohou projevovat nepřátelským, až agresivním přístupem i k pracovníkům pomáhajících organizací.

Zatížení dětí tam, kde jsou na rozdíl od ohrožené osoby asimilovány. V některých rodinách jsou děti mosty mezi domovskou kulturou a novou zemí, umí se lépe vyjadřovat v češtině. Pro některé ohrožené osoby se pak ony stávají průvodcem na cestě z násilného vztahu, jsou přibíráni jako tlumočníci, jsou na ně nakládány různé organizační záležitosti.

V tomto případě odpovědnost za vývoj rodičovského vztahu bývá věkově nepřiměřená, a pokud je to jen trochu možné, měly by kompetence dospělých zůstat v dospělém světě.

Nejistota pracovníků z dalšího vývoje případu, nebezpečí, když nabízíme absolutní řešení problémů, nutnost rozdělení týmových rolí.

Při práci s dítětem, které patří k minoritní společnosti a v jehož rodině probíhá domácí násilí, se pracovníci ocitají ve veliké nejistotě, kam může osud dítěte směřovat. Můžeme dokonce čelit úvahám, zda se dítě nebude muset vrátit do země, ve které nejsou naše hodnoty akceptovány, ve které dítě nebude mít možnost následné odborné péče. Právě tato nejistota přitom může být jedním z hlavních problémů, na základě kterého dítě potřebuje pomoci.

Domníváme se, že v tomto případě je velmi účelné rozdělení týmových rolí tak, aby veškerá péče o dítě nespádala pouze na jednoho pracovníka. Je-li to organizačně možné, doporučujeme, aby se na řešení případu podílel jak psycholog, tak také sociální pracovník, případně etoped. Je také velmi důležité nedávat dítěti naději na jednoduché a rychlé řešení, po kterých může pracovník sám toužit. Pro dítě bude více pozitivní fakt, že důvěryhodná dospělá osoba je schopna snášet nejistotu budoucnosti dítěte, než že se mu dostane krátkodobé úlevy.

4.3.2 Podporující faktory pro zvládnutí krizových situací u dětí migrantů.

Domníváme se, že ve většině situací není realistické očekávat, že dítě žijící v rodině s problematikou domácího násilí a pocházející z určité minority, bude moci dlouhodobě docházet na psychologická sezení. Ze strany společnosti a odborníků je proto vhodné více zvažovat faktory, které dětem a mladistvým pomáhají rozvíjet jejich psychickou odolnost. Sheila Melzaková (in Horneyová, Lanyadová, 2005, s. 532), která dlouhodobě pracuje s dětmi a dospívajícími – politickými uprchlíky, předkládá následujících pět faktorů:

- „Přináležitost k někomu: mít rodiče nebo náhradu za něj.
- Myšlení: být schopen přemýšlet o vlastních zážitcích, minulých i přítomných, a to jak o těch, kterým je „těžké rozumět“, tak i o těch skutečně zdrcujících.
- Aktivní postoj k řešení problému: po dlouhých zkušenostech bezmoci a neschopnosti být znovu schopen činit reálná rozhodnutí ovlivňující přítomnost i budoucnost a přemýšlet o minulých událostech, kdy nebyl možný jakýkoli aktivní postoj.
- Schopnost využít přirozené uzdravující procesy (například hru, sny, procesy a rituály vlastního společenství) za účelem pochopení složitých pocitů spojených s extrémními událostmi.
- Schopnost využít uzdravující procesy svého společenství: sdílení s druhými, společné vzpomínání, nalézání opory v rodinných příbězích a příbězích svého společenství, v legendách a hodnotách spjatých s altruismem, soucítěním, nadějí a oddaností.“

Tam, kde není možná individuální práce s dítětem, měla by česká společnost nabídnout alespoň prostředí, které bude podporovat přirozený rozvoj výše uvedených ochranných faktorů.

ZDROJE:

- BAŠTECKÁ, B., GOLDMAN, P. *Základy klinické psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-550-4.
- BEDNÁŘOVÁ, Z., a kol. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníce a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí*. Acorus o.s. Praha: MPSV, 2006. ISBN 80-86878-50-3.
- HORNEYOVÁ, A., LANYADOVÁ, M. (eds.). *Psychoterapie dětí a dospívajících – psychoanalytický přístup*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7254-568-X.
- JACKSON, N., A. (ed). *Encyclopedia of Domestic Violence*. New York: Routledge, 2007. ISBN: 978-0-415-96968-0.
- KADLECOVÁ, M., POLANSKÁ, J. (eds.). *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-097-3.
- PAVLÍKOVÁ, E. Jak přežít v neregulární migraci: příklad ukrajinských pracovních migrantů. In *Neregulární pobyt cizinců v ČR: Problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008. s. 28–31. ISBN neuvedeno.
- SCZEPANIKOVÁ, A. Migrace, uprchlictví, gender. In *Život v multikulturní společnosti: konfrontace a výzvy*. Brožura vzniklá na základě cyklu stejnojmenných seminářů NESEHNUTÍ. Brno: Nesehnutí, 2009. s. 22–24. ISBN 978-80-87217-04-7.
- STEVENSON, A. *Cultural Issues in Psychology*. East Sussex: Routledge, 2010. ISBN 978-0-415-42922-1.
- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-69-9.
- <http://www.glasgow.gov.uk/NR/rdonlyres/EF8DAFC2.../0/RighttoChoose.pdf>.
- <http://www.migraceonline.cz/eknihovna/?x=20621342007>.
- <http://www.suz.cz/pages/6.html> cit. 2010-06-30.

5. Role zainteresovaných profesí při práci s cizinci ohroženými domácím násilím v ČR

Stávající koncepce pomoci osobám ohroženým domácím násilím v ČR je založena na principu komplexnosti péče a interdisciplinárního přístupu jednotlivých institucí ke konkrétním případům domácího násilí.²⁶

Tato kapitola přiblíží konkrétní role odborníků působících v oblasti řešení domácího násilí, přičemž je zacílena zejména na pracovníky prvních dvou. S domácím násilím se však nesetkávají pouze pracovníci zmíněných pilířů ochrany (policisté, sociální pracovníci, psychologové a právníci intervenčních center), ale i zaměstnanci jiných systémů a služeb (např. zdravotníci, pracovníci ve školství, sociální pracovníci působící ve státní správě či v rámci jiných typů sociálních služeb). Všichni tito lidé se s problematikou domácího násilí setkávají a mohou hrát významnou roli při jeho řešení.

5.1 Sociální pracovníci

Pohled sociálního pracovníka na možnosti práce s ohroženými osobami. Specifika sociálního poradenství u osob ohrožených domácím násilím.

Role sociálního pracovníka v oblasti řešení domácího násilí spočívá zejména v poskytování sociálního poradenství. Poradenství je zaměřeno na poskytování informací o způsobech řešení, zvládání nebo kompenzace obtížné sociální situace, právech, povinnostech a nárocích vyplývajících ze systému sociálního zabezpečení, právních aspektech krizové situace, navazujících odborných službách apod. (Bednářová a kol., 2006).

Sociální pracovníci bývají často prvními odborníky, kteří se s ohroženými osobami z řad cizinců setkávají, a to zejména při přidělování sociálních dávek, při poskytování azylového ubytování, na odděleních sociálně-právní ochrany dětí, v nemocnicích. Někteří terénní sociální pracovníci se setkávají s ohroženými osobami z řad cizinců přímo v ko-

26 O tomto tématu je podrobněji pojednáno v kapitole 2.

munitách nebo na ulici. Je proto důležité, aby se seznámili s některými specifiky, která práce s ohroženými osobami obnáší.

Při práci s cizinci vycházíme ze zkušeností, které jsme nasbírali při poskytování pomoci ohroženým osobám v Intervenčním centru Brno, narážíme však na některé bariéry, které vyplývají již při prvokontaktu. Získat si důvěru cizinců je velmi obtížné. Zvláště pokud nemluvíme v jejich rodné řeči. I když budeme nabízet dobře míněnou pomoc a rady, mohou mít cizinci pochybnosti o tom, že to s nimi myslíme dobře.

Jak nám potvrdili i zahraniční partneři, cizinci vyhledávají pomoc hlavně v případech, kdy potřebují peníze na základní potřeby a většinou se spokojí se základními informacemi, dále se nesvěřují. Často mají obavy, že neznalost našich zákonů a porušení některých nařízení by je mohla připravit o děti, nevyhledávají proto pomoc sociálních pracovníků na úřadech. Jako nejdůležitější se nám jeví osvěta a bezchybná informovanost cizinců o našich zákonech, naší kultuře a o možnostech pomoci. Proto jsme se u zahraničních partnerů zajímali o to, jakou formou předávají cizincům informace o nabízené pomoci v případě, kdy jsou ohroženi domácím násilím.

Ředitelka ženské organizace WAVE ve Vídni se s námi podělila o jejich zkušenost s osvětou mezi cizinkami. Po zavedení služby telefonického poradenství v mnoha jazycích jim trvalo přibližně pět let, než se podařilo dostat službu do povědomí cílové skupiny tak, že ji ženy začaly pravidelně využívat.

V Itálii funguje praxe předávání informací o možnostech pomoci osobám ohroženým domácím násilím prostřednictvím sociálních úřadů, kam cizinci pravidelně dochází pro dávky hmotné pomoci, a dále prostřednictvím škol, kam jsou povinni denně doprovázet svoje děti.

Ve Frankfurtu n./M, kde polovinu obyvatel tvoří cizinci, funguje osvěta především prostřednictvím ústního předávání informací v rámci komunit a prostřednictvím charity, která nabízí bezplatný právní servis ve věcech pobytu a zaměstnání, o který je velký zájem.

V Intervenčním centru Brno může první kontakt s ohroženou osobou probíhat prostřednictvím telefonu, e-mailu, chatu nebo osobního setká-

ní. Někdy přichází ohrožená osoba přímo bez objednání, jindy využije k prvnímu kontaktu telefonát. Některé telefonické hovory mají charakter telefonické krizové intervence, jedná se o případy, kdy ohrožená osoba telefonuje přímo po útoku nebo v bezprostředním ohrožení. Během rozhovoru se snažíme o zklidnění volajícího, zjišťujeme míru aktuálně hrozícího nebezpečí, následně probereme bezpečnostní plán a možnosti pomoci. Pokud je situace vážná a její řešení překračuje možnosti telefonického rozhovoru nebo internetového či chatového poradenství, doporučujeme osobní setkání.

V naší praxi se setkáváme převážně s český mluvícími ohroženými osobami. Co se týče cizojazyčných konzultací, setkali jsme se zatím pouze s rusky a anglicky hovořícími klienty. Základní poradenství jim poskytli naši pracovníci, nebylo potřeba povolávat tlumočníky. Jednalo se vždy o osobní kontakt.

V Intervenčním centru (IC) ve Vídni jsme zjistili, že právě sociálně-právní poradenství je hlavním těžištěm odborné práce s ohroženými osobami. Psychologickou podporu využívají pouze klienti, kteří přicházejí ve stavu akutní krize, psycholog funguje jako poskytovatel krizové intervence. Následnou psychologickou péči využívá jen málo klientů, v případě zájmu jsou odesíláni ke spolupracujícím psychologům a psychoterapeutům na území Vídně. IC spolupracuje i s cizojazyčně hovořícími psychology, kteří komunikují s klienty v jejich rodném jazyce. Jedná se většinou o cizince druhé generace, kteří již ve Vídni vystudovali a znají svůj rodný jazyk stejně jako němčinu.

V partnerské organizaci FIM ve Frankfurtu n/M. jsme se setkali s podobnou praxí. Odborná práce s ohroženými osobami je postavena na sociálních pracovnících, které jsou různých národností a hovoří s klienty jejich mateřským jazykem. Sociální pracovníce řeší s klientkami mnoho témat, která se týkají jejich sociální situace (pracovní příležitosti, rekvalifikace, otázky bydlení, sociální dávky). Domácí násilí je však jedním z témat, se kterým se mohou cizinci na FIM obrátit. Podle zkušenosti našich kolegů z FIM se klientky s faktem, že jsou obětí domácího násilí, svěří většinou až při šesté konzultaci.

Jedním z hlavních úkolů sociálního pracovníka je mapování situace, ve které se ohrožená osoba momentálně nachází, co bylo hlavním impulsem pro vyhledání odborné pomoci. Během rozhovoru zjišťujeme události, které situaci předcházely, snažíme se co nejpresněji zjistit, z jakého prostředí klienti přichází a co aktuálně potřebují řešit jako první. Od těchto informací se potom odvíjí sestavení bezpečnostního plánu a další kroky pomoci.

Při práci se dále zaměřujeme na zjištění příčin násilí. Zároveň poskytujeme informace o možnostech řešení a usměrňujeme představy klientů o možnostech pomoci a sociální podpory. Ohrožené osoby často mívají nepřesné a nerealizovatelné představy o poskytnutí pomoci, neví, co mají čekat.

Prostřednictvím sociálního poradenství získávají naši klienti dostatek informací, aby se dokázali v dané situaci lépe orientovat, většinou mají na výběr z několika možností a způsobů řešení svých problémů. Předkládáme jim seznam dalších institucí, kde mohou vyhledat odpovídající pomoc a předestíráme možnosti finančního a materiálního zabezpečení. Ke každému klientovi přistupujeme individuálně, i když příběhy se často mohou zdát podobné. Jako sociální pracovníci nesmíme podlehnout předpokladu, že víme lépe než klienti, jak danou situaci řešit a to např. na základě předchozího případu. Musíme mít stále na paměti, že veškeré rady mají pouze váhu doporučení a sama ohrožená osoba se může rozhodnout, zda jich využije nebo ne.

U pracovníků v pomáhajících profesích (nejen u sociálních pracovníků, ale i u psychologů, pedagogů, zdravotníků...), kteří pracují s problematikou domácího násilí, se mohou objevit pocity frustrace z toho, že se ohrožená osoba neřídí jejich dobře míněnými radami a do násilí se opakovaně vrací, čímž vystavuje dalšímu nebezpečí sebe i své děti. Velkou chybou ale je – i když ve snaze ohrožené osobě pomoci – vyhrožování odebráním dětí, pokud jejich pečující osoba z násilí neodejde nebo alespoň nezačne situaci řešit. Je to cesta, která ohroženou osobu spíše odradí od další spolupráce. U cizinců, kteří mají velký strach z postihu za nedodržování předpisů majoritní společnosti, je strach z odebrání dětí ještě větší, proto se raději s násilím v rodině nikomu nesvěří.

V Itálii jsme se dozvěděli, že cizinci využívají ve většině případů pouze hmotnou pomoc – sociální dávky na jídlo a bydlení. Další odbornou pomoc odmítají. Mají totiž strach, že sociální pracovníci zjistí nějaké nesrovnalosti a odeberou rodině děti. V Itálii jsou velmi přísná pravidla péče o děti, které nesmějí zůstat doma samy, rodiče musí děti do věku 10 let doprovázet do školy. Toto cizinci nemohou splnit, většinou chodí do práce na noční směny a děti hlídají nejstarší sourozenci. Pokud by se to pracovníci sociálního odboru dozvěděli, měli by rodiče problémy, a to nechtějí.

I v České republice jsme se setkali s případem, kdy sociální pracovníce hrozila klientce odebráním dětí, pokud neodejde z násilného vztahu s Ukrajincem. Klientka proto se sociálními pracovníci OSPOD přestala spolupracovat a obrátila se na naše zařízení. Byla velmi opatrná a trvalo dlouho, než jsme si získali její důvěru. Opakovaná traumatizace při jednáních na úřadech může vést u klientů k úplnému uzavření se před okolím a k setrvávání v násilném vztahu.

Ohroženým osobám často doporučujeme odejít co nejdříve do bezpečí, což velmi často znamená opustit násilnou osobu a vyhledat vlastní bydlení. Vykázání násilné osoby nemusí být u cizinců vždy vhodným způsobem pomoci. Jedná se o zásah do celé komunity, která má svá pravidla a roli násilné osoby může převzít někdo jiný. Ve většině případů je vykázanou osobou muž, který má v komunitě větší práva než žena a ostatní členové komunity by se mohli za jeho vykázání mstít právě ohrožené osobě. Ta je potom potrestaná hned několikrát. Z násilného vztahu, a tím i z nového domova, tedy musí většinou odejít ohrožená osoba.

Např. v Itálii odchází ohrožená osoba i s dětmi z místa bydliště i v případě, že je její partner vykázán. Pokud nemá příbuzné, kteří by ji u sebe ubytovali, vyhledává ubytování v azylovém domě, kde je jí poskytnuta také pomoc a podpora při hledání zaměstnání, finanční výpomoc s platbou ubytování v azylovém domě. Děti mohou být umístěny do miniškolek a jestli, aby měla ohrožená osoba dostatek času postarat se sama o sebe a získávat jistoty, které během násilného vztahu ztratila. Klientky azylového domu mají možnost psychologických konzultací, kde s nimi psycholožky pracují zejména na získání sebevědomí a podpoře v překonávání počátečních těž-

kostí při osamostatňování se od násilného partnera. Personál azylového domu i pomáhajících profesí tvoří převážně ženy.

Ve Vídni jsou v azylových domech převážně cizinky. Je to z důvodu chybějící sociální sítě, Rakušanky po odchodu od násilného partnera využívají převážně ubytování u svých příbuzných nebo známých. Také ve Vídni je cizinkám umožněn zpočátku bezplatný pobyt v azylovém domě a veškeré právní služby včetně doprovodu k soudu jsou zdarma. Problémy s přeplněností azylových domů ve Vídni jsou minimální, v jiných částech Rakouska se ale dá tato skutečnost předpokládat.

V ČR narážíme hned na několik překážek – přeplněnost azylových domů a nutnost hradit pobyt. Ohrožené osoby jsou velmi často bez finančních prostředků a bez práce. Pobírají jen základní sociální dávky, cizinky nemají často představu, kde se sociální dávky dají vyřídit. Dalším problémem je hledání práce, když se nemá kdo postarat o děti, hlídat je, vyzvedávat ze školy. Další překážkou je jazyková bariéra a málo využívaná služba tlumočnicků.

Při poskytování poradenství cizincům je nutné uvědomit si některé skutečnosti (kolektiv autorů, 2008):

- Cizinci neznají náš systém sociální podpory, funkci sociálního pracovníka a zákonitosti poradenství, je to pro ně nová věc. Mívají strach z policie, neboť mají špatné zkušenosti z vlasti, objevuje se větší nedůvěra v instituce. Imigranti v nové zemi čelí problémům, které způsobuje neznalost kulturních norem a vzorců chování. Zejména sociální pracovník by mohl vysvětlit cizincům, jaké jsou kulturní a sociální normy země, která je přijala. Na začátku kontaktu s klientem sociální pracovník zjistí, jaké vztahy má jeho klient k vlastním sociálním systémům. Potom společně vytváří plán, který pomáhá budovat dobré sociální vztahy.
- Musíme předpokládat, že cizinec bude vyznávat jiné hodnoty než sociální pracovník, bude upřednostňovat a zdůrazňovat jiné věci.
- Cizinci potřebují ke komunikaci s námi tlumočníka. Je také důležité si uvědomit, že verbální i neverbální komunikace vychází z kulturního původu mluvčího. Jiná pravidla pro komunikaci platí u nás, jiná v rodné zemi imigrantů. Je nutné znát kulturní zvyklosti dané

národnosti – někde je vyžadováno dívat se při rozhovoru do očí, jinde je zase dlouhý oční kontakt výrazem neúcty. Pro imigranta je tedy důležité naučit se znát rozdíly, které mohou být původcem nedorozumění při komunikaci v nové zemi. Stejně tak je dobré, aby sociální pracovník znal zvyklosti dané národnosti, s jejímž příslušníkem hovoří.

- Cizinci potřebují doprovázení a podporu.
- Důležitý je otevřený postoj bez předsudků vůči různým kulturám a skupinám. Norský filozof Arne Naess popsal otevřenost jako postoj, v němž má člověk svoje představy, ale je ochoten naslouchat lidem s jinými názory a změnit či přehodnotit svůj postoj, pokud má partner v diskusi lepší argumenty (Naess in kolektiv autorů, 2008).
- Měli bychom se vyvarovat stereotypního myšlení a posuzování nových skutečností. Stereotypní vzorce myšlení způsobují, že v neznámých oblastech přehlízíme i to, co je zřejmé, přitom v oblasti, která je nám známá vnímáme i sebemenší detaily. Když nemáme k dispozici žádné informace, vytváříme si je na podkladě různých fám a neproověřených skutečností, neboť nedostatek informací v nás vyvolává nejistotu, která vede k regresi a lpění na předsudcích. V neposlední řadě máme sklon k tomu, že přijímáme nové poznatky od lidí, se kterými máme blízký vztah, nikoli od lidí neznámých.
- Stejně tak získávání správných (tj. nezkreslených) a srozumitelných informací je nezbytné pro plnohodnotné fungování cizinců v nové společnosti. Zejména v České republice je pro cizince problém s nalezením kontaktů na neziskové organizace, kde mohou najít pomoc. Nezbytné je informovat cizince o jejich právech. Imigranti v České republice by přivítali více informací na multikulturních večerech a více setkávání s ostatními imigranty. Na těchto místech je vhodné umístit i letáky s informacemi a kontakty.
- Měli bychom vědět, že cizinci, kteří přicházejí do naší země, mají zpočátku nerozvětvenou sociální síť – sociální síť je podmínkou zvládnání každodenního života, napomáhá vyrovnávat se se stresem. Sociální pracovník by měl cizincům poradit, jak mohou navazovat kontakty a kde se mohou setkávat s jinými lidmi. Cizinci jsou často vykořenění z rodného prostředí a v novém se jim nedaří najít

vhodné vztahy. Jsou-li součástí komunity, jsou svázáni jejími pravidly a nemají mnoho volnosti. Je důležité naučit klienty aktivně a samostatně vytvářet vhodné a užitečné kontakty. Podívat se na problém očima druhého – kdybych navštívil vaši zemi, jak bych se musel chovat, abych získal přátele? Čeho bych se měl vyvarovat? Osobní kontakty jsou nutné k dosažení individuálních cílů a zbavení se předsudků a strachu z neznámého. Dalším cílem je vyhnout se izolaci minorit.

- U traumatizovaných cizinců, kteří jsou například na útěku před sociální situací v rodné zemi, je nutná sociální léčba, která je charakteristická častějším kontaktem s cizinci, budováním vzájemného blízkého vztahu, který je založen především na důvěře. Sociální pracovník by měl být otevřený k vyprávění o traumatech, a pokud si neví rady, měl by odeslat klienta pro pomoc na specializované pracoviště. Metoda sociální léčby může být využita i při práci s osobami ohroženými domácím násilím z řad cizinců. Je založena na čtyřfázovém modelu, který je vhodný pro identifikaci a omezení některých stresorů tak, aby byla uvolněna energie a využita k aktivnímu způsobu života v nové zemi.

Čtyřfázový model sociální léčby cizinců (Rosenberg a Rosenberg in kolektiv autorů, 2008):

- » Identifikace, třídění a seřazení problémů podle priorit. Základem je objasnění problémů, se kterými se cizinec potýká. Nutné je rozbít katastrofický scénář a řešení problémů rozdělit do malých kroků, které lze postupně plnit.
- » Dospět ke konkrétním podobám řešení toho problému, který má nejvyšší prioritu (např. formou brainstormingu). Tato řešení vychází ze znalostí nové země a možností pomoci při řešení problémů, které cizinec aktivně předkládá.
- » Fáze uvádění návrhů řešení do praxe, kdy jsou některé problémy úspěšně řešeny a jsou předkládány další v pořadí. Odborný pracovník se stahuje do pozadí a tvoří cizincům podpurnou a bezpečnou síť.
- » Zvyšování schopnosti vyrovnat se s tlaky společnosti a se situacemi, které nelze okamžitě řešit (nemoc dítěte, ztráta rodinných

příslušníků). Cizinec musí získat důvěru ve vlastní schopnosti, jak se vyrovnávat se zátěží, atp.

5.1.1 Konkrétní postupy při sestavování bezpečnostního plánu a následné formy pomoci, prvokontakt

V případě, že osoba ohrožená domácím násilím ještě není připravena z násilného vztahu odejít nebo jí to situace neumožňuje, je namístě s ní podrobně probrat bezpečnostní plán, který slouží zejména k minimalizaci rizik a předcházení nebezpečným situacím.

Bezpečnostní plán většinou probíráme při každém prvokontaktu, ať už probíhá po telefonu nebo při osobní konzultaci. Můžeme využít mnoha obecných doporučení, která lze najít také na internetu, vždy je ale lepší upravit bezpečnostní plán s klienty na míru. K sestavování bezpečnostního plánu je vhodnější osobní setkání. Z tohoto důvodu je tento postup podobný u všech klientů. U cizinců ale musíme více dbát na některé faktory zvyšující riziko ohrožení.²⁷

Při první konzultaci (a každé následující) je důležité navodit příjemnou atmosféru a pocit bezpečí. Nejprve se představíme jménem a funkcí, seznámíme klienty se službami, které zařízení nebo instituce nabízí. Respektujeme přání klientů zůstat v anonymitě (pokud vystoupení z anonymity není podmínkou k poskytnutí služby – např. při lékařském ošetření, sepisu návrhu na předběžné opatření nebo na úradech). V případě výrazné psychické nepohody bychom měli klientům poskytnout krizovou intervenci a podle stavu klienta pokračovat v konzultaci nebo si domluvit další termín osobní schůzky. Je známo, že pokud nejsou uspokojeny základní potřeby, člověk se nemůže soustředit na řešení náročné situace.

Při osobním setkání se zaměřujeme na zjištění přání klientů, ze kterých se společně s nimi snažíme zformulovat zakázku a cíle další spolupráce. Klienti by měli mít pocit, že jsou to oni, kdo je aktivní, proto podporujeme jejich schopnosti a nápady, jak situaci řešit.

27 Faktory zvyšující riziko jsou podrobněji popsány v kapitole 4.1 a v kapitole 5.4.

Při **sestavování** bezpečnostního plánu tzv. na míru vycházíme z potřeb klientů a z aktuální situace v násilném vztahu. Mapujeme s klienty jednotlivé situace, které nastávají v soužití s násilnou osobou, pozorně se věnujeme počátkům útoků a momentům, které je vyvolávají. Zdůrazňujeme, jak je důležité uchránit děti před přímým útokem i před sledováním násilí. Pokud ohrožené osoby plánují útěk, je lepší se útokům vyhýbat, aby nedošlo ke zranění, které by útěk znemožnilo, a zbytečně násilníka neprovokovat. Dobře naplánujeme cestu úniku, a to tak, aby ji klienti znali i potmě, je možné, že budou utíkat v noci. Upozorníme klienty, aby se vyhýbali různým zákoutím a místům v domácnosti, kde jsou uloženy nebezpečné předměty, pomocí kterých je může násilná osoba zranit, a znemožnit jim tak útěk.

Důkladně se zaměříme na moment, kdy budou klienti násilné osobě oznamovat, že ze vztahu odchází, popřípadě kde a jak to udělat, aby tato situace byla co nejméně riziková. Detailně probereme odchod od násilné osoby a zmíníme všechna možná rizika, která mohou nastat. Nejde o to klienty vystrašit, ale poskytnou jim nový pohled na nebezpečí, které již zevnitř násilného vztahu nemusí vnímat jako rizikové. Kroky, které chtějí klienti podniknout, je dobré prokonzultovat s odborníky, i když klienti jsou přesvědčeni o správnosti svého postupu. Jiný pohled na situaci může ukázat nová rizika nebo nové možnosti řešení.

Společně s klienty zvažujeme všechna možná rizika, která mohou po odchodu od násilné osoby nastat, zmíníme možnost pronásledování, ale také náročnost počáteční fáze osamostatňování. Naše zkušenosti ukazují, že po zklidnění situace začíná většina klientů pochybovat o svém rozhodnutí a zvažovat návrat k násilné osobě, kde sice prožívají mnoho bolesti, ale pobyt ve známém prostředí jim navozuje pocit jakési jistoty a zázemí. Proto věnujeme hodně pozornosti chvílím, které budou pro klienty po odchodu od násilné osoby těžké a které teď třeba ve vidině lepší budoucnosti nechťejí nebo nemohou vidět. Bývají to ty momenty, kvůli kterým po nějaké době klienti dlouhý boj vzdávají, a i když jsou již na své cestě z násilí hodně daleko, vrací se zpět.

Motivujeme klienty, aby si odchod z násilného prostředí dobře promysleli a nedělali ve spěchu unáhlené závěry, které často vedou zpět do

násilného vztahu. Opakované návraty utvrzují násilníka v jeho způsobech chování a neohroženosti, posilují jeho moc a nadřazenost.

Další důležité body, které nesmíme opomenout při sestavování bezpečnostního plánu:

Před samotným odchodem ze společného bytu je nutné dopodrobna naplánovat únikovou cestu a jednotlivé kroky, které budou po opuštění domácnosti následovat. Pomůžeme klientům sepsat seznam věcí, které je důležité vzít v příručím zavazadle s sebou (průkaz totožnosti, rodný list svůj i dětí, karty od zdravotního pojištění, oddací list, lékařské záznamy, zprávy z policie, doklady od bytu, brýle, léky, oblíbené hračky dětí, základní oblečení, bankovní karty, peníze, důležitá telefonní čísla – známých, příbuzných, lékařů). Důležité je zajistit si přístup k telefonu, popřípadě si smluvit nějaký signál s dětmi nebo se sousedy, kdyby došlo k napadení. Jen tak je možné sehnat účinnou pomoc u známých nebo na policii. Zdůrazníme, aby klienti neodcházeli bez dokladů a důležitých dokumentů, a pokud možno nikdy neopouštěli děti, které lze později jen obtížně získat zpět do péče. Pokud nelze odejít s dětmi, je nutné se pro ně co nejdříve vrátit nejlépe v doprovodu třetí osoby nebo policie.

Pomáháme klientům zmapovat podpůrnou síť, tedy osoby, na které se mohou v případě útěku obrátit. Pokud takové osoby, kterým by klienti důvěřovali, nejsou, naplánujeme cestu do nějakého zařízení v okolí, kam by se mohli ukrýt, předáme adresu a telefonický kontakt zařízení.

Pokud ohrožená osoba odchází s dětmi, upozorníme na nutnost informovat o tomto kroku sociální pracovníky OSPOD, kteří by měli vědět o situaci v rodině, případně mohou pomoci ohrožené osobě podat návrh na svěření dětí do péče a výši výživného. Dále je vhodné domluvit se s pracovníky OSPOD na tom, jak bude násilná osoba v kontaktu s dětmi (pokud bylo násilí páčáno i na dětech, je možné podat k soudu návrh na zákaz kontaktu s otcem). V současné době bývá využívána možnost kontaktu s dětmi za přítomnosti třetí osoby na veřejném místě nebo ve specializovaném zařízení, kde budou děti v bezpečí. Dalším krokem by mělo být oznámení na policii, kde je možné ohlásit páčání domácího násilí i zpětně. Při vyhledání lékařského ošetření by si měli klienti vyžádat lékařskou zprávu, stejně tak na policii požadovat kopii protokolu výpovědi či trestního oznámení. Jedná se o důkazní materiál, který je nutné

přiložit k případnému návrhu předběžného opatření na zákaz kontakto-
vání. Ohrožené osoby by měly dostat informace o využití dávek sociální
pomoci, dávek v hmotné nouzi, charitních jízdenek na vlak a adresy na
azylové domy a neziskové organizace, kde jim bude poskytnuta odborná
pomoc.

Je vhodné informovat o situaci v rodině také v mateřské či základní
škole.

Pokud je situace závažná a jednalo se o těžké násilí, měly by ohrožené
osoby udělat všechny výše popsané kroky až v době, kdy budou relativně
v bezpečí – v azylovém domě nebo v podnájmu, u příbuzných nebo ve
specializovaném zařízení pro osoby ohrožené domácím násilím, např.
na krizovém lůžku. Ve většině azylových domů a dalších zařízeních pra-
cují sociální pracovníci, kteří ohrožené osobě pomohou situaci zvlád-
nout. Osoby ohrožené domácím násilím mají právo na utajenou adresu,
mohou sdělit pouze jinou kontaktní adresu – většinou P.O.BOX.

Sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou **povinni od 1. 6. 2009 (podle § 57 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí) zachovávat mlčenlivost o místě pobytu rodiče**, který byl
vystaven domácímu násilí. Dále jsou také povinni oznámit policii, že
mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dal-
šími osobami v domácnosti obývané dítětem, dochází k domácímu násilí
(§ 51 odst. 5 písm b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně
dětí). To často vede ke zhoršení situace a je dobré naplánovat oznámení
až ve chvíli, kdy je ohrožená osoba i s dětmi v bezpečí. Předvolání násil-
níka na policii je totiž ve většině případů velmi rizikové a způsobí jeho
zvýšenou agresi, výhrůžky nebo nátlak na ohroženou osobu (Bednářová
a kol., 2006).

Bezpečnostní plán slouží klientům k získání větší jistoty, protože ukazuje
možnost, jak násilí zamezit nebo z něj odejít. Zároveň může posilovat
vědomí, že někdo další (nezisková organizace, OSPOD, policie, lékař) je
obeznámen s jejich situací a mohou se na něj v případě potřeby obrátit
(Bednářová a kol., 2006).

*Zajímali jsme se, jak probíhá první kontakt a sestavování bezpečnostního
plánu v Intervenčním centru ve Vídni. Sociální pracovnice má k dispozi-*

ci formulář nazvaný „Osobní bezpečnostní plán“ (Persönlicher Sicherheitsplan), který obsahuje tyto okruhy informací: jméno ohrožené osoby i poradkyně, datum návštěvy intervenčního centra, informace o vykázání nebo zákazu vstupu, důležitá telefonní čísla (na policii, na intervenční centra, na bezplatnou linku pomoci pro ženy, nouzovou linku do azylového domu), žádost o předběžné opatření, informace o ohrožení dětí (násilím, únosem, sexuálním zneužíváním), jak je řešeno svěření dětí do péče, opatření k zabránění únosu (žádost k opatrovnickému soudu o založení pasu nebo vyškrtnutí dětí z pasu násilné osoby), jaká existují nařízení vydaná soudem, jak je to s bezpečím v bytě a na jiných místech (např. na pracovišti) – kdo v těchto případech může klientce pomoci. Sociální pracovníce se ptá na důležitá data a termíny u soudu, které by mohly být ohrožující, ptá se, kdo může klientku doprovodit nebo ji ochránit. Další informace sledují bezpečné ubytování (při odchodu od násilníka), obsah krizového kufříku (mimo jiné pracovní povolení, povolení k pobytu, pas, doklady o občanství a důležité osobní věci...), mapování a odhad rizika (otázky na vzestup násilí, zda vlastní násilná osoba zbraň a zda ji někdy použila k ohrožování nebo vydírání klientky, zda jsou ve vztahu přítomny výhrůžky zabitím, škrcením, kolikrát za poslední rok došlo k rozchodu, zda klientka byla nucena k sexu, týrána v těhotenství, zda násilná osoba užívá drogy, má problémy s alkoholem, s nadměrnou kontrolou a extrémní žárlivostí, dále zda má klientka dítě, které není násilné osoby, zda bylo ve vztahu přítomno vyhrožování sebevraždou nebo pokusem o sebevraždu, vyhrožování dětem, pronásledování, ničení majetku).

Z podobných otázek vycházíme při odhadu rizika také v Intervenčním centru Brno.

Pokud se na nás klienti obrátí opakovaně, i po opuštění násilného partnera, je vhodné jim nabídnout dlouhodobější spolupráci. Klienti potřebují naši podporu, ujištění, že situaci zvládnou, potřebují ale také pomoc, aby se mohli postavit na vlastní nohy, aby získali ztracené sebevědomí a pocít vlastní důležitosti, aby si mohli najít práci a bydlení, osamostatnit se. Při podpoře vycházíme z jejich vlastností a schopností, ne z nedostatků a nedokonalostí.

V některých azylových domech pro matky s dětmi, neziskových či charitních organizacích, fungují v dnešní době podpůrné programy,

skupinové i individuální terapie, socioterapie i svépomocné skupiny, které napomáhají zvyšování sebeúcty a sebevědomí, slouží k příznivému ovlivňování náročného období a znovunavrácení klientek do plnohodnotného života. Důraz je kladen také na odbornou práci s matkami a jejich dětmi, aby pro ně mohly být matky potřebnou oporou, rozuměly jejich pocitům a potřebám. K tomu potřebují samy odbornou pomoc.

Problém nastává v případě, kdy je ohroženou osobou muž, který odchází i s dětmi z násilného vztahu. Podle našich zkušeností je jeho umístění do azylového domu téměř nemožné.

5.2 Psychologové

Psychologicky podmíněné aspekty při problematice domácího násilí jsme podrobněji rozepsali v kapitole 1. V následující kapitole se zaměříme na specifické faktory, které ovlivňují psychologickou práci s klienty, kdy vedle domácího násilí je důležité mít na zřeteli také různé aspekty vázané na minoritní výchozí kulturu alespoň jednoho z aktérů. Některé z nich, jako jazyková bariéra, vyplývají z podstaty věci. Při bližším zkoumání můžeme zjistit, nakolik jsou tyto odlišnosti pro psychologické konzultace určující. Holá (in Vybíral, Roubal, 2010) uvádí, že někteří autoři vyjadřovali v devadesátých letech 20. století obavu z toho, že migranti nebudou mít zájem o využití psychologické pomoci. Dnes však již víme, že ji využívají. Příkladem nám mohou být např. města, jako je Frankfurt, Berlín, nebo Hamburk, kde vznikla specializovaná psychosociální pracoviště pro migranty, která zdaleka nepokrývají poptávku.

5.2.1 Hlavní cíle psychologických konzultací při práci s ohroženou osobou

Při psychologických sezeních se velká část pozornosti věnuje vnitřní realitě klienta. Psycholog vede klienta k pochopení vnitřních mechanismů, které se podílí na vnímání vlastní hodnoty, ale také sebeúčinnosti či akceschopnosti (*self-efficacy*)²⁸. Pomáhá klientovi projít obdobím, které je charakteristické úzkostí a obavami jednak z násilné osoby, která

28 Pojem Alberta Bandury, překládaný do češtiny Kratochvílem jako „vlastní zdatnost“, nověji Křivohlavým jako „vnímaná osobní zdatnost“ (Baštecká, Goldmann, 2001).

velmi často brání rozpadu násilného vztahu, a dále obavami z budoucnosti, z toho, zda klient obstojí v nové situaci bez násilného partnera. Při psychologických sezeních se vytváří důvěrný vztah, ve kterém klient může hovořit o všech svých obavách či fantaziích. Psycholog jej záměrně vede k tomu, aby své pocity verbalizoval, a tím je zpřístupnil pozitivní změně.

Je třeba si uvědomit, že osoby, se kterými se psychologicky pracuje v období vymezování se v násilném vztahu nebo ukončování násilného vztahu, jsou většinou v akutní krizi. Od pracovníků organizace potřebují skutečnou podporu. V sezeních se proto kombinují prvky krizové intervence, poradenství i terapie.

Usilujeme o to, aby klient díky změnám ve vnitřní realitě byl schopen využít možnosti, které jsou v realitě vnější.

5.2.2 Znalost dané kultury

Odborná veřejnost se v kontextu transkulturní psychoterapie rozděluje na několik táborů. Jeden z nich zastává názor, že je třeba využít určité kulturní typologie pro lepší orientaci v referenčním rámci klienta. Druhý z táborů namítá, že se tak může terapeut vystavit vlivu stereotypizace a zobecňování, jenž může způsobit velké překážky a bariéry při práci s klientem. Kulturní odlišnosti, které jsou jistě významné, by se měly vynořovat až v průběhu vlastní práce a být vázány na zcela konkrétního klienta.

Znalost dané kultury může mít velký vliv a může do značné míry napomoci při práci s klientem, při navazování vztahu otevřenosti a důvěry a při kladení vhodných otázek. Kronsteinerová (in Vybíral, Roubal, 2010) připisuje zásadní význam schopnosti terapeuta či poradce reflektovat vztah ke svojí vlastní kultuře a sebedefinovat se vůči jiným národům. Je důležité zaměřit se především na vlastní stereotypy, předsudky a tendence ke kategorizování jiných etnických skupin. Terapeuti pracující s kulturně odlišnými klienty by měli sami sebe chápat jako rasové a kulturní bytosti a aktivně by měli přistupovat ke zkoumání své vlastní kultury, jejího dědictví a hodnot.

Klienti s odlišným kulturním zázemím potřebují zpravidla zpracovat rozdílnost kultur a hodnot, která je mezi nimi a terapeutem. Při dobře probíhající terapii se tyto odlišnosti mohou opakovaně tematizovat s nalézáním pocitu větší sounáležitosti s lidmi obecně, zároveň s oceněním individuality každého. Pro klienta navíc může tento vývoj v terapii velmi pozitivně ovlivnit jeho adaptaci na novou kulturu, kde by právě těchto dvou schopností – umět ocenit jedinečné i vidět podobnost mezi lidmi – mohl využít. Tohoto může terapeut dosáhnout zaměřením na potvrzování pocitů a na podporu vlastní identity s důrazem na zachování pozitivních aspektů rodné kultury.

Rasové a kulturní rozdíly zahrnují v terapii více nevědomých významů, jak o tomto tématu píše britská psychoanalytička Andreouová (in Hornová, Lanyadoová, 2005: 125) „je opravdovým rizikem tyto otázky nebrat v potaz. Nevšímat si jich, znamená ponechat stranou velký díl pacientovy a terapeutovy každodenní reality. Být jimi zaujat příliš (však) může znamenat snahu popřít a odmítnout jiný hlubší intrapsychický konflikt.“ Výše zmiňované poznatky se podle našeho názoru odráží jak při terapeutické práci, tak v průběhu poradenského procesu. Jak již bylo zmíněno, v Intervenčním centru poskytujeme klientům komplexní službu sociálního, právního a psychologického poradenství, přičemž v rámci psychologického poradenství podle potřeby využíváme prvků a možností terapeutické práce.

5.2.3 Psychologické aspekty migrace

Lidem, kteří dlouhodobě pobývají v zahraničí, se věnovali např. Furnham a Bochner (in Kolman, 2005). Výsledky svých poznatků shrnuli v knize, kterou nazvali přilehavě *Culture shock*. Kulturní šok, případně akulturační stres, je označení problémů, se kterými se setkávají lidé při adaptaci na nové, neznámé prostředí. Lidé prožívající tento jev uvádí pocity úzkosti, ztráty, problémy při vytváření nových návyků. Někteří autoři se zmiňují i o depresi (Klineberg a Hull, in Kolman, 2005), jiní hovoří také o frustraci, kterou přináší kulturní rozdíly a potíže při společenském styku (Guthrie, in Kolman, 2005). Zdá se, že přitom velmi

záleží na míře odlišnosti kulturních rozdílů mezi zemí, ze které daná osoba pochází, a zemí hostitelskou.

Migrace může navodit krizi ze ztráty. Ztráty všeho známého a důvěrného, ztráty jistoty, postojů a hodnot, prostředí, osob. Vše v okolí je nové, cizí. (Kronsteiner, in Vybíral, Roubal, 2010) Terapeut pracující s člověkem v krizi by si měl být stále vědom dvou hlavních proudů krize: jeden z nich obsahuje nebezpečí, druhý však přináší velkou příležitost ke změně.

To, že se cílová skupina našeho projektu většinou méně orientuje v běžném chodu společnosti, znamená, že zajišťování základních potřeb vyžaduje větší psychické nasazení. Zážitky nezvládnutí jednoduchých úkolů vedou k větší destabilizaci, pocitu neschopnosti. Tento pocit, který se násilné osoby často snaží v ohrožené osobě vytvořit, je jedním z příznaků psychického násilí. Faktická menší selhání v realitě proto posilují násilnou osobou vyvolávaný negativní sebeobraz – představu, že osoba ohrožená sama nic nezvládne, vše pokazí a není schopná bez násilné osoby žít. Tímto se ohrožená osoba může dostat do začarovaného kruhu, kdy malá víra v sebe (*self-efficacy*) ji vede k častějšímu selhávání v sociálních situacích v běžném životě i v osobních vztazích.

5.2.4 Jazyková bariéra

Jedním z nejvýraznějších problémů při práci s klientem z minoritní kultury je právě jeho cizojazyčnost. Při psychologické práci s klientem je existence jazykové bariéry jednou z nejhůře překonatelných determinant. Možnost nahrazení klasické psychologické práce (s volným rozhovorem jako stěžejní metodou) alternativními technikami – arteterapie, muzikoterapie, taneční terapie – je malá, protože i u těchto směrů je potřebná verbalizace pro získání náhledu na průběh sezení, vyjasnění motivů. Předpokládáme, že nejlepší výsledky by v této situaci měla skupinová terapie, nejlépe hodně založená i na neverbální komunikaci (například dramaterapie, terapie taneční, hudební). Tato forma psychologické podpory by mohla vytvářet živnou půdu pro získání pocitu sounáležitosti, pro možnost sdílení, vyjadřování se. Vytvoření nové identity člena ve skupině by mohlo napomoci vymanění se ze staré identity oběti.

Při jazykové bariéře bývá často využíván tlumočník. To však s sebou nese řadu specifík, které hrají při práci s klientem významnou úlohu. Do vztahu zde přichází další osoba a je tedy nutné vytvořit bezpečné prostředí, aby to nebránilo psychoterapeutickému procesu, což na terapeuta i na klienta klade vyšší nároky. Terapeut se musí současně soustředit na překlad a na neverbální projevy klienta. Překlad a neverbální projevy nejsou vnímány současně ani při simultánním překladu (ten navíc působí více rušivě na klienta při jeho projevu). Je třeba, aby byl tlumočník dostatečně jazykově vybaven, při popisu některých výrazů může být konečný význam pozměněn, čímž se práce velmi znesnadní. Je zde i riziko zvýšené zátěže na tlumočníka, který by si tímto mohl přenášet do vlastního života část klientovy zátěže.

Např. Intervenční centrum Vídeň proto spolupracuje s cizojazyčně hovořícími psychology, kteří vedou s klienty konzultace v jejich rodném jazyce. Také FIM ve Frankfurtu má k dispozici dobře propojené a husté sítě zařízení i soukromých terapeutů, kteří nabízejí své služby v různých jazycích.

5.2.5 Konfrontace s rasismem a xenofobií

I když oficiální trendy v České republice směřují k potírání rasistických a xenofobních projevů, ve společnosti tyto tendence stále existují.

Osoby, kterým je soustavně ubližováno, domácí násilí často prožívají jako určité stigma, jako něco, zač je třeba se stydět, něco, co je na nich poznat. Týrání navíc většinou bývá doprovázeno argumenty, že ohrožená osoba si takové jednání zaslouží, že je méněcenná.

Obzvláště osoby, které nemají typické střeoevropské rysy, se na veřejnosti setkávají se zvýšeným zájmem okolí, spojeným i s jakousi nedůvěrou či opatrností. Ani otevřené rasistické projevy bohužel nejsou v České republice výjimkou. U osob, které jsou navíc ohroženy domácím násilím, může toto implicitní či explicitní vyčleňování vést k prohloubení pocitů nespravedlnosti, nepochopení a osamění. Fakt, že jsou tyto osoby veřejností více sledovány, může při vysoké zranitelnosti ohrožených osob vést v krajních případech i k rozvoji paranoidního myšlení.

5.2.6 Nebezpečí většího navázání klienta na službu

Větší navázání klienta na službu či přímo na osobu pomáhajícího pracovníka může vzniknout jako důsledek malé sociální sítě. Je možné, že ohrožená osoba, která je delší dobu bez jakékoli vztahové podpory, bude mít větší tendenci se navázat na pracovníky, kteří jí nabídnou pomoc. Klient/ka může tuto pomoc vnímat jako jediný záchranný bod ve svém životě a upnout k němu veškeré své naděje. Může se stát, že bude od pracovníků vyžadovat i takové služby, které standardně neposkytují. Domníváme se, že situace takovéto osoby je natolik specifická, že pracovníci by měli být schopni jí poskytnout maximální míru podpory. V případě, že dílčí úkony vedoucí k celkovému zlepšení životní situace ohrožené osoby jsou zcela mimo kompetence organizace (u intervenčních center např. pomoc při shánění zaměstnání), doporučujeme přesto zajistit návaznost služeb co nejlépe, být co nejvíce v osobním kontaktu s dalšími odbornými pracovníky. Situaci osoby ohrožené domácím násilím, která je nově v cizí zemi, lze obrazně vnímat jako naprosté vykořenění. Chceme-li jí dát šanci na lepší život, je třeba na začátku spolupráce poskytnout nadstandardní péči. Teprve v okamžiku, kdy se ohrožená osoba začne cítit lépe adaptovaná a akceschopná, je pak namístě podporovat více její samostatnost.

Psycholog, který s tematikou domácího násilí u minorit pracuje, by měl být s tímto jevem obeznámen. Měl by velmi citlivě vnímat, kde ještě klientovi pomáhá v obtížné adaptaci a kde už se klient dostává do závislé polohy, která je v terapii dlouhodobě kontraproduktivní.

Migrace většinou na člověka působí jako značná zátěž, která může v některých případech přejít až ve vážnější psychické obtíže, způsobené především náhlou změnou a střetem různých kultur. Jednou z nejvýraznějších překážek při kontaktu s migrantem je jazyková bariéra. Při psychologické práci – ať už poradenské činnosti nebo psychoterapii – s klienty z etnických minorit je třeba brát zřetel na kulturní proměnné. Na druhou stranu však zastáváme názor, že toto je třeba pouze v určité míře, aby nás naopak neodváděly od klienta k přílišné stereotypizaci. Specifickým jevem u klientů z cílové skupiny je riziko zvýšené závislosti

na službě, citlivost k tomuto jevu je dalším důležitým úkolem v práci psychologa.

5.3 Právníci

K úspěšnému řešení případů domácího násilí je důležitá jak podpora psychologa, tak včasné informace o možných řešeních. Konzultace poskytují v intervenčních centrech v rámci svých odborností především právník a sociální pracovníci. Ze zkušeností klientů Intervenčního centra Brno víme, jak je pro mnohé z nich těžké dosáhnout zejména na odborné právní služby a zastupování u soudu při domáhání se svých práv.

5.3.1 Dostupnost právních služeb v ČR

Právní služby na území ČR poskytují především advokáti, a to za podmínek a způsobem stanoveným zákonem o advokacii. Poskytováním právních služeb podle tohoto zákona se rozumí zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů a další formy právní pomoci, jsou-li vykonávány soustavně a za úplatu. Právě finanční náročnost je důvodem, proč pro většinu našich klientů jsou výše uvedené služby těžko dostupné, a to vzhledem k tomu, že typickým jevem doprovázejícím domácí násilí bývá finanční závislost oběti na agresorovi.

Bezplatnou právní pomoc zajišťují občanské, případně jiné specializované poradny, a Česká advokátní komora (ČAK). Česká advokátní komora zajišťuje právní pomoc osobám, které si nemohou z různých příčin a důvodů zajistit služby advokáta organizováním bezplatných právních porad v jednotlivých regionech. V Brně je takové poradenství organizováno vždy jednou týdně ve čtvrtek 14.00–16.00 v budově Okresního soudu Brno-venkov.²⁹ Další možností získat bezplatně právního zástupce je podle § 30 Občanského soudního řádu ustanovení zástupce účastníkovi řízení, který splní předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Předseda senátu může na žádost účastníka řízení, jestliže je to potřeba

29 Další podrobnosti zde <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2617>.

k ochraně jeho zájmů, ustanovit účastníkovi zástupce, kterým zpravidla bývá advokát.

Další z možností zájemce o právní službu poskytovanou advokátem je domluva s advokátem na tom, že mu bude odměna zaplacená až z vysouzené částky nebo že se v případě úspěchu advokát spokojí s náhradou nákladů, kterou mu zaplatí protistrana.

5.3.2 Právní poradenství v Intervenčním centru Brno

Intervenční centrum Brno poskytuje specializované právní poradenství v rámci komplexní pomoci při řešení domácího násilí nebo nebezpečného pronásledování (tzv. stalkingu). Služba je poskytována bezplatně, zahrnuje kromě právního poradenství také odbornou pomoc psychologa a sociálního pracovníka.

V rámci právního poradenství poskytovaného Intervenčním centrem Brno má klient možnost poradit se s právníkem o právní situaci, ve které se právě nachází, a o možných řešeních. Je možné se také domluvit na sepsání podání k soudu souvisejícímu s problematikou domácího násilí a nebezpečného pronásledování. Nejčastěji se jedná o návrhy na vydání předběžných opatření, návrhy na jejich prodloužení, odvolání, vyjádření k odvolání a žaloby na vyklizení. Mezi nejčastěji konzultovaná témata v Intervenčním centru Brno patří policejní vykázání, předběžné opatření vydávané soudem, rozvod manželství, úprava poměrů k nezletilým dětem, řešení společného bydlení, zrušení trvalého bydliště, spolupráce s institucemi jako je OSPOD, PČR a soudy. Na přání těchto institucí a se souhlasem klienta je možné pro tyto instituce vyhotovit zprávu. Právník Intervenčního centra Brno je proškolen v poskytování krizové intervence, kterou může v nezbytném případě klientovi poskytnout.

V případě, kdy služby poskytované Intervenčním centrem Brno dostatečně nepokryjí potřeby klienta, doporučujeme klientovi jinou lépe vyhovující poradnu nebo službu.

5.3.3 Doporučení pro komunikaci s ohroženými osobami

Klient si v souladu s principy poskytování služeb volí řešení sám. Právní rady mají pouze charakter doporučení, kdy je rozhodnutí klienta o dalším postupu plně respektováno. Návrhy sepsané právníkem Intervenčního centra Brno se vyhotovují jménem klienta a klient si je sám podává k příslušnému soudu. Právník dbá zejména na to, aby klienta dostatečně poučil o všech úskalích plánovaného postupu.

Je nezbytné, aby osoba pracující na pozici právníka disponovala potřebnými odbornými znalostmi, které bude umět předkládat natolik srozumitelně, aby jim klient porozuměl a mohl na jejich základě činit rozhodnutí. Při práci s klienty-cizinci je nezbytná jak znalost cizího jazyka, tak orientace v systému péče o cizince v ČR, jakož i základních právních předpisů vztahujících se k problematice pobytu cizinců. Celá právní konzultace musí být vedena s ohledem na sociokulturní odlišnosti prostředí, ze kterého cizinec přichází, a také na to, že cizinec nezná právní řád země, ve které nevyrůstal.

5.4 Policisté

5.4.1 Policisté a ochrana osob ohrožených domácím násilím

Role policistů při zajišťování bezpečí osobám ohroženým domácím násilím je klíčová. Policisté se často dostávají k případům domácího násilí ve vyhrocených okamžicích a jejich úkolem je především ochránit zdraví nebo dokonce život ohrožené osoby. Až v dalším sledu se policisté zabývají šetřením ve věci trestní nebo přestupkové.

CIZINECKÁ POLICE A DOMÁCÍ NÁSILÍ

Cizinecká policie je specializovanou složkou Policie ČR, mezi její hlavní úkoly patří odhalování nelegální migrace a povolování vstupu a pobytu na území ČR. Cizinecká policie se zabývá pouze trestnou činností související s překračováním státních hranic, problematiku domácího násilí neřeší vůbec a podle sdělení policistů služby cizinecké policie v Brně se o případech domácího násilí páchaného v rodinách cizinců ani nedozví. Přesto se domníváme, že při odhalování cizinců nelegálně pobývajících

na našem území, se mohou policisté útvaru cizinecké policie s oběťmi domácího násilí setkat a mohou jim předat kontakt na místa pomoci. Příslušníci cizinecké police ale nejsou v této oblasti proškolení, nemusí tedy oběť domácího násilí vůbec rozpoznat. Podle našich zkušeností neexistuje ani vůle policistů se touto problematikou zabývat.

SONDA DO PRAXE

Námi oslovení policisté potvrdili, že případy domácího násilí v rodinách cizinců, ke kterým jsou přivoláni, patří mezi velmi závažné. Oznamovatelem obvykle nebývá samotná osoba ohrožená, ale někdo třetí – soused, zaměstnavatel ohrožené osoby, která po útoku nepřišla do práce. Metodická příručka upravující zásah policistů při vykázání popisuje postup ve zvláštních případech, ale cizince do těchto zvláštních případů nezahrnuje. Policistům při zásahu ztěžuje podmínky několik okolností, jako je jazyková bariéra, neznalost kulturních zvyklostí rodiny a nežádoucí také nespolupracující ohrožená osoba, která v žádném případě nechce kriminalizovat svého partnera.

Osoby z odlišného sociokulturního prostředí, se kterými se policisté při řešení domácího násilí setkávají, mohou být:

- Imigranti přicházející do ČR jak ze států EU, tak ze třetích zemí za účelem dlouhodobějšího pobytu.
- Uprchlíci, kteří tvoří malou část ze skupiny imigrantů, ale přicházejí z důvodu ohrožení nebo pronásledování a svoji zemi opustili nedobrovolně. Jejich pobyt v ČR je legální, a pokud žijí v pobytovém zařízení pro uprchlíky, není možné využít institut vykázání násilné osoby, protože právo na pobyt v tomto zařízení garantuje norma vyšší právní síly, než je zákon na ochranu před domácím násilím.
- Cizinci pobývající v ČR nelegálně, kteří tvoří nejzranitelnější skupinu mezi osobami ohroženými domácím násilím. O těchto případech se policie obvykle dozví až velmi pozdě, když dojde k trestnému činu, např. ke zranění vyžadujícímu urgentní lékařský zákrok.

Setkali jsme se s případem mladé ženy, která byla svým přítelem napadena na veřejnosti tak závažně, že jí byla přivolána rychlá lékařská pomoc a její stav vyžadoval okamžitou operaci. V té době její pobyt v ČR nebyl legální v důsledku izolace, ve které byla svým přítelem držena, a nemohla si v zá-

konem stanovené době na úřadech prodloužit povolení k pobytu. Když se jí podařilo utéct, přítel ji našel, napadl přímo na ulici – důsledkem bylo sice trestní stíhání agresora, ale také dluh za lékařskou péči a správní vyhoštění mladé ženy. Z obavy o odhalení svého nelegálního pobytu zůstávala téměř rok ve vztahu, kde byla vystavena velmi brutálnímu fyzickému násilí.

FAKTORY ZVYŠUJÍCÍ RIZIKO V PŘÍPADECH DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Při šetření domácího násilí v rodinách cizinců mohou nastat specifické situace, které zvyšují riziko pro ohrožené osoby a policistům mohou komplikovat řešení situace:

- Cizinci pocházející ze třetích zemí (mimo EU), mají špatné zkušenosti s policií a úřady. Mají představu, že přivolání policie může celou věc jenom zhoršit, protože v zemi svého původu se oni sami, nebo jejich blízcí setkali s rozsáhlou korupcí.
- Cizinci mají strach z toho, že svoji situaci nebudou umět vysvětlit z důvodu jazykové bariéry, a budou tak nevěrohodní.
- V tradičně patriarchálních rodinách je také častá vysoká závislost na partnerovi a na rodině jako celku. Takový rodinný systém chápe přivolání policie k řešení jejich „vnitřní záležitosti“ jako nepřijatelnou ostudu, a ohrožená osoba tak může být považována za viníka.
- Ohrožená osoba může být přesvědčena o tom, že pokud odejde od násilného partnera, nebude mít právo vychovávat, nebo dokonce ani vídat svoje děti.
- Násilná osoba přicházející z jiné kultury nemusí respektovat zažité vzorce sociální kontroly, takže policie nebo soud nejsou autoritou, kterou vnitřně respektuje. Násilí v rodinách, které jsou z různých důvodů vytrženy ze svého původního prostředí, se často stupňuje právě z důvodu absence dosud respektované autority (např. otec, dědeček, duchovní).
- Často může být v rodině více násilných osob, které roli agresora převezmou. V těchto případech nemůže fungovat institut vykazání jako účinný prostředek, ale naopak může situaci ohrožené osoby ještě zhoršit.
- Lidé přicházející z válečných konfliktů vnímají násilí jako běžnou součást života a jako strategii fungující při prosazování zájmů.

Mohou mít také přímou zkušenost se zabíjením, což může znamenat, že vyhrožování fyzickou likvidací je více reálné.

Z toho vyplývá, že je třeba věnovat zvýšenou pozornost těmto faktorům při odhadu rizika, např. při vyplňování dotazníku SARA DN doporučujeme zaměřit se navíc ještě na následující oblasti/otázky:

- Zda existuje v rodině více členů, ze kterých má ohrožená osoba strach (např. partner může v době svojí nepřítomnosti delegovat kontrolní roli nad manželkou na svoji matku).
- Zda byla někdy napadena/trestána od více členů rodiny.
- Zda násilná osoba respektuje nařízení vyplývající z právního řádu ČR, zda je bude respektovat i v prostředí rodiny.
- Zda existuje v rodině člen, který nesouhlasí s násilným řešením problémů, je schopen a ochoten se ohrožené osoby zastat a jeho názor je v rodině respektován.
- Jak vážně vnímá ohrožená osoba výhružky zabitím a respektovat její názor, protože ona nejlépe ví, z jakého prostředí agresor pochází, jaká je jeho minulost a postoj k řešení konfliktních situací.

5.4.2 Doporučení pro komunikaci s ohroženými osobami

Doporučení směrem k ohroženým osobám

Z naší zkušenosti z případů domácího násilí v rodinách cizinců vyplývá, že řešení domácího násilí prostřednictvím policie je až poslední možností, ke které se ohrožená osoba uchýlí. To potvrzují také rozhovory s lidmi z cílové skupiny, kteří navíc ani nečekají, že po zásahu policie bude ještě následovat další nabídka sociálních služeb. Policisté, kteří zasahují v rodinách, které pocházejí z odlišné kultury, by měli počítat s nižší mírou spolupráce ohrožené osoby a být připraveni rozhodnout o zajištění bezpečí ohrožené osoby i bez jejího souhlasu, což postup policie při zásahu umožňuje. Na druhou stranu by měli zvážit, kdy je institut vykázaní efektivní a kdy naopak může postavení ohrožené osoby v rodině ještě více zhoršit. Policisté by měli ohrožené osobě projevit důvěru, vysvětlit jaká má práva, i to, že v ČR je domácí násilí trestné. Doporučujeme citlivě sdělovat výši trestu, která hrozí partnerovi v případě trestného činu. Pro ohroženou osobu, která nezná reálnou podobu trestů odnětí svobo-

dy v našem státě, je sdělení o možné výši trestu s horní hranicí osmi let zavádějící, protože nemá korekci s praxí jako český občan, který z médií ví, že tak vysoké tresty za domácí násilí ve skutečnosti nepadají. Tuto informaci pak ohrožená osoba bere jako fakt a začne svého partnera chránit tím, že přestane spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení. V této souvislosti je také důležité vytvořit atmosféru důvěry a dát ohrožené osobě najevo, že účelem policejního zásahu je v první řadě zajištění bezpečí ohrožené osoby, ne potrestání viníka. Je také vhodné respektovat tempo, ve kterém ohrožená osoba dokáže komunikovat a rozumět jazyku a ověřit, zda sdělenému obsahu porozuměla.

5.5 Pracovníci ve zdravotnictví

Ošetřování cizinců je pro pracovníky v českém zdravotnictví již běžnou realitou. Od zdravotnických pracovníků se automaticky očekává, že porozumí rozmanitým kulturním zvyklostem všech pacientů, cizinců, se kterými se setkají.

Poskytování zdravotní péče cizincům v našem kulturním prostředí vyžaduje, aby zdravotničtí pracovníci znali alespoň orientačně systém kulturních hodnot té země, odkud jejich pacienti pocházejí. S přibývajícím počtem cizinců žijících v České republice se tak pojem **multikulturní ošetrovatelství** stává stále častěji používaným.

Eticky významnými aspekty v rámci multikulturní péče jsou dle Ivanové a kol. (Ivanová, Špirudová, Kutnohorská, 2005) specifika komunikace, jako je otázka tykání a vykání, význam neverbální komunikace, dále otázka prostoru, tedy ochrana intimity při vyšetřování, přítomnost příbuzenstva v ordinaci, rovněž otázka náboženství včetně tolerance k některým náboženským zvyklostem, např. ponechávání šátku či turbanu na hlavě v nemocnici. Dalšími důležitými otázkami jsou slavnosti a rituály, např. v souvislosti se státními svátky, a v neposlední řadě struktura rodiny a poměry mezi pohlavími nejen ve zdravotnické péči.

Mezinárodním dokumentem, ze kterého také metodicky vychází koncepte zdravotní péče o cizince v České republice, je Světová deklarace zdraví, přijatá Světovou zdravotnickou organizací (WHO) na 51. světovém shromáždění v roce 1998. WHO považuje právo na zdraví za jedno

z nejzákladnějších práv člověka bez rozdílu rasy, náboženství, politického přesvědčení, hospodářského nebo sociálního postavení (Ivanová, Špirudová, Kutnohorská, 2005).

Zdravotnický pracovník se tedy může setkat při své práci s pacienty charakteristickými jinou kulturou života či náboženství. Do ordinace přicházejí **pacienti cizích národností**, u nichž mohou být zvyklosti v komunikaci rozdílné. Vietnamec např. úsměvem oznamuje, že nerozumí, což by našeho zdravotnického pracovníka mohlo zmást. Čím více nerozumí, tím více se směje, takže tím dokonce může i dráždit. Arabské ženy zase mívají problémy v gynekologických ambulancích, jejich muž chce být obvykle vyšetření přítomen.

Z hlediska ošetrovatelské praxe je nejdůležitější otevřená komunikace o odlišnostech vnímání téže situace z různých pohledů zúčastněných osob. Obecně platí, že vstoupí-li do ordinace cizinec, musíme se jej na způsob komunikace zeptat, abychom předešli případným nedorozuměním.

Největší obtíže mnohou nastat při komunikaci s cizinci, kteří neumí česky. Pokud není možné zajistit tlumočení, je potřeba využít prostředky neverbální komunikace. Na některých pracovištích již byl vyzkoušen program komunikace s cizinci prostřednictvím komunikačních karet (Kudlová, Dvořáková, 2007). Použitím této pomůcky může zdravotnický pracovník získat od pacienta základní informaci o jeho potřebách. Na komunikační kartě je znázorněn jednoduchý, výstižný a jednoznačný piktogram tak, aby ho pacienti byli schopni dešifrovat. Na některých kartách může být pro lepší orientaci pod piktogramem umístěn i text, a to v několika jazycích.

Nejjednodušší pomůckou je ale vždy použití jednoduchých náčrtků, např. při lokalizaci fyzických útoků násilníka na osobu ohroženou domácím násilím.

Zdravotnický pracovník by si měl v kontaktu s cizincem uvědomit a dodržovat obecně platná doporučení:

- Měl by počítat s tím, že při kontaktu s cizincem bude potřebovat více času na rozhovor, než jak je zvyklý.
- Měl by počítat s jazykovými bariérami a uvažovat, zda nemohou oboustranně vzniknout nějaké předsudky.

- Pokud se komunikace odehrává bez tlumočníka, bylo by vhodné používat alespoň slovník, či speciální komunikační karty, piktogramy, obrázky, pomáhat si gesty či jednoduchými schématy.
- K etickým pravidlům patří citlivé upozornění cizince na shody a rozdíly v jeho stanovisku a stanovisku zdravotníka.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Zdravotnické zařízení by mělo mít zpracovaný vnitřní řízený dokument, ve kterém bude uvedeno, jak v daném zařízení komunikovat s cizinci. Jedná se o vnitřní předpis, který popisuje, která osoba v zařízení je k čemu kompetentní v případech, kdy je pacientem cizinec. Jestliže hovoří cizinec jenom svým mateřským jazykem, měl by získat veškeré vstupní informace přeloženy právě do svého mateřského jazyka (existují např. nemocnice, kde mají vstupní informace v tištěné verzi v 15ti jazycích), je to podmínkou pro informovaný souhlas³⁰ pacienta např. s hospitalizací. Z uvedeného předpisu vyplývá, že není možná hospitalizace pacienta, aniž by informovaný souhlas ve svém mateřském jazyce nepodepsal. Stejně tak, aby měl např. negativní revers právní závaznost, musí být sepsaný v mateřském jazyce pacienta a následně pacientem podepsán.

Nejdříve je tedy potřeba pacientovi vytisknout informace v jeho mateřském jazyce, dát mu prostor k jejich prostudování, a mezi tím zavolat tlumočníka, pokud si pacient přímo nepřivede svého. Výjimku tvoří akutní zdravotní stav pacienta, kdy se primárně řeší záchrana pacientova života.

Zdravotnické zařízení by mělo mít vytvořený seznam tlumočnicků, kteří jsou vázáni smluvně, tento seznam veřejně přístupný na intranetu

30 „Možnost poučení souhlasit, nebo poučení odmítnout je podmíněna procesem, který je tvořen jednotlivými prvky seřazenými do tří navazujících oblastí:

1. Na straně pacienta jsou nutné vstupní předpoklady dány jeho rozumovou a rozhodovací způsobilostí a dobrovolností rozhodování.
2. Mezi zdravotníkem a pacientem musí dojít k rozhovoru, při němž zdravotník pacientovi podá informace o vyšetření, dalším postupu, seznámí jej s riziky, se zisky a poučí ho. Zdravotník doporučí pacientovi ze svého hlediska nejvhodnější postup, nato se pacient vyjádří, že obojímu rozumí.
3. Aby nakonec mohl pacient souhlasit, znamená to rozhodnout se pro daný postup a schválit jej, tedy přijmout jej za svůj a zplnomocnit či oprávnit zdravotníka, aby jej vykonal.“

(Baštecká, Goldman, 2001: 352).

nemocnice včetně telefonních čísel a s informací, do jaké doby se musí tlumočnick do zařízení dostavit. V některých případech může tlumočnick tlumočit rozhovor ad hoc přes telefon. Každý pracovník zdravotnického zařízení by měl vědět, kde uvedený seznam najde. Měli by to vědět i pracovníci na vrátnici či recepci nemocnice.

Existence uvedeného vnitřního dokumentu a jeho dodržování je podmínkou pro získání **akreditace pro dané zdravotnické zařízení**. Akreditační komise (SAK) kromě jiného požaduje přesný popis toho, jak má zdravotnické zařízení zajištěnou komunikaci s cizinci. Stejně je tomu v případech, kdy např. nemocnice cizince zaměstnává. Pokud má akreditaci, veškeré předpisy musí mít dotyčný pracovník k dispozici ve svém mateřském jazyce.

Problém může nastat tehdy, když zdravotnická zařízení sice předepsané postupy mají, ale jejich zaměstnanci jsou o nich špatně informováni, je to tedy záležitost managementu na všech úrovních.

Stejně tak musí být v uvedeném dokumentu uvedeno, jak má zdravotnické zařízení postupovat v případech, kdy pacient nemá zdravotní pojištění.

Vnitřní řízený dokument si každé zdravotnické zařízení vypracovává samo, dokumenty jednotlivých zařízení se v detailech dle specifikace zařízení liší, ale obecně platí, že veškeré předpisy musejí vycházet z platné legislativy.

Uvedená dobrá praxe se týká především větších nemocnic, které již mají přidělenou akreditaci. Zdravotnická zařízení jiného typu, např. polikliniky, ambulance privátních lékařů, atd., pokud usilují o akreditaci, musí splňovat tytéž požadavky na akreditaci jako nemocnice. Je otázkou času, kdy budou akreditovány i privátní ambulance, v Brně je v současné době zatím jedna. Dá se předpokládat, že tak jako v zahraničí bude stále větší zájem o akreditaci veškerých zdravotnických pracovišť i v České republice.

Lékaři, zdravotní sestry, sociální pracovníci ve zdravotnických zařízeních, jsou často jediní, kteří se mohou k osobě ohrožené domácím násilím dostat, násilí v rodině detekovat a nasměrovat ohroženou osobu na pomáhající organizace. V tomto případě je jejich role nezastupitelná. Měli by tedy cizinci v jeho mateřském jazyce vysvětlit postup, který ne-

mocnice zvolí při jeho ošetření, a to v návaznosti na vnitřní dokument, resp. v případě domácího násilí na Vyhlášku MZ (Věstník MZ, 2008). Tím je současně splněn požadavek informovaného souhlasu pacienta s dalším postupem. Pacient následně může s postupy souhlasit, nebo je odmítnout.

Problematickými v případě ošetřování pacienta jako osoby ohrožené domácím násilím mohou být jiné kulturní zvyky u některých etnik. Např. muž chce být přítomen vyšetření své ženy na gynekologii či chirurgii. Otázkou je, jak postupovat, pokud je podezření, že právě on může být násilnou osobou.

Podstatným v tomto případě je pacientčin souhlas s tím, kdo bude vyšetření přítomen. I když si můžeme myslet, že je pacientka pod nátlakem a můžeme mít hypotézu, že muž je násilná osoba, v dané situaci nemůžeme udělat nic jiného, než respektovat její přání. Tato skutečnost vychází z práv pacientů (<http://www.pacienti.cz/clanek.php?id=14>, plné znění Etického kodexu práv pacientů), pacient má právo se vyjádřit, pacient má právo odmítnout lékaře (např. žena muslimka má právo odmítnout gynekologické vyšetření lékařem mužem, pokud v daném zařízení lékařka není, musí to být pacientce vysvětleno tak, aby tomu porozuměla, ona má následně právo se rozhodnout, zda navštíví jiné zdravotnické zařízení či nikoli).

Tato oblast je v cizině velmi respektována, v České republice se pomalu dostává do každodenní praxe.

Souhrnně můžeme říci, že multikulturní ošetrovatelství má velkou oporu v legislativě, záleží pouze na zdravotnických zařízeních, jak jeho aspekty naplňují.

DOPORUČENÉ POSTUPY

Domácí násilí obecně mohou včas odhalit zejména sestry v primární péči. Základním předpokladem je vytvoření důvěry mezi sestrou a pacientem a dostatek času a soukromí na rozhovor. Je potřeba mít na paměti, že mnohé osoby ohrožené domácím násilím se za to, co se jim děje, stydí, nebo mají strach o tom hovořit, proto je získání anamnestických údajů o násilí velmi obtížné a vyžaduje trpělivost zdravotníka. V ambulantních provozech se pacient může na zdravotníka obrátit přímo s tím,

že je ohrožený domácím násilím, může žádat o ošetření, může se svěřit s tím, že jemu osoba blízká je ohrožená domácím násilím. Může ale také při ošetření fabulovat a ze strachu z dalšího napadení násilnou osobou tvrdit, že ke zranění došlo např. pádem na kluzké podlaze, apod.

U cizinců je více pravděpodobné, že se primárně s problematikou domácího násilí na zdravotnické zařízení neobrátl. Proto je nesmírně důležité **věnovat pozornost zápisům do dokumentace.**

Důležité je popsat do dokumentace přesně to, co pacient sdělil. Znamená to použít přesně jeho slov. Formulace by měla být následující: „Dle slov pacienta ke zranění došlo takovým způsobem...stalo se to při takové příležitosti...“, nikoli pouze poznačit, že je pacient zraněný, nebo zapsat to, co pacient sám řekne jako pouhé konstatování.

Také je zapotřebí neuvádět do dokumentace pouze čerstvá zranění, ale všimnout si i starších podlitin, škrábanců a vše zaznamenat. Doporučuje se pacienta řádně prohlédnout a zranění zakreslit do mapky těla, eventuelně doplnit, zda povaha zranění odpovídá pacientovu vysvětlení. Žádoucí je popsat, jak pacient vypadá, v jakém je psychickém stavu, jak vypadá jeho oblečení (např. potrhané šaty, apod.) Zápis do dokumentace musí být přesný a podrobný. Uvedený záznam musí pacient po ošetření dostat do rukou.

Pokud pacient potvrdí existenci domácího násilí, pozitivně ohodnotíme to, že se se svým problémem svěřil a povzbudíme jej k dalšímu rozhovoru. Před propuštěním pacienta zjišťujeme, zda se nebojí jít domů. Pokud ano, ptáme se, zda má rodinu či přátele, k nimž by mohl jít. Pokud ne, pokusíme se zprostředkovat pacientovi kontakt na některé ze specializovaných zařízení zabývajících se problematikou domácího násilí nebo na azylový dům. V krajním případě lze pacienta hospitalizovat. Znovu zdůrazňujeme, že pokud pacient nemluví česky, je potřeba přivolat tlumočníka.

Pokud pacientovi bezprostřední nebezpečí nehrozí, poskytneme mu kontakt na organizace poskytující pomoc osobám ohroženým domácím násilím.

Pokud pacient domácí násilí nepotvrdí nebo o něm nechce hovořit, všímáme si zranění, která mohou domácí násilí indikovat – zranění hlavy, zad, krku, trupu, prsou, břicha a genitálií, zranění, která napovídají

o obraně při zápasu, zranění během těhotenství, zejména břicha a prsou. Dalším indikátorem jsou stopy po zranění v minulosti nebo vysvětlení, které neodpovídá typu zranění. Jestliže pacient nadále násilí popírá, ale my jsme přesvědčeni o jeho přítomnosti, zapíšeme svůj názor a informujeme pacienta, kde může hledat další pomoc.

SONDA DO PRAXE

Ve spolupráci s Národním centrem ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně jsme na jaře roku 2010 provedli dotazníkové šetření zaměřené na multikulturní ošetrovatelství s přihlédnutím k problematice domácího násilí. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 132 zdravotnických pracovníků, převážně všeobecných sester či sester specialistek z celé republiky, z ambulantních zařízení a lůžkových zařízení nemocnic či z privátní praxe, a to z následujících pracovišť: anesteziologicko-resuscitační oddělení, fyzioterapie, gynekologie/porodnictví, hemodialýza, chirurgická ambulance, chirurgie, infekční, intenzivní multioborová péče, intermediální péče, interna, jednotka intenzivní péče, kardiologie, neonatologie, neurochirurgie, oddělení pro seniory, ortopedie, pediatrie, traumatologie, urgentní příjem, záchranná služba.

Ze 132 zdravotnických pracovníků se 99 setkala ve své praxi s ošetřováním cizinců, znalosti z multikulturního ošetrovatelství potvrdilo však pouze 42 z celkového počtu.³¹

S cizinci komunikovali zdravotničtí pracovníci prostřednictvím profesionálního tlumočníka (44), posunků (41), angličtiny (25), tlumočníka pacientů – většinou rodinný příslušník (15), slovníku (5), pomocí piktoqramů a obrázků (5), za pomoci spolupracovníka (4), pomocí ruštiny (4), němčiny (3), za pomoci jiného pacienta a pomocí manuálů v cizích jazycích (po 1).

Z dotazníku vyplynulo, že převážně osoby z Vietnamu si přiváděly tlumočníka z řad rodinných příslušníků, jednalo se i o děti, které se již na-

31 Zdravotníci, kterých jsme se dotazovali, se setkávali s cizinci z následujících zemí: Vietnam (44), Ukrajina (14), Mongolsko (11), Německo (9), Čína (9), Velká Británie (8), USA (5), Arábie (5), Polsko (5), Moldávie (4), Bulharsko (3), Pákistán (3), Holandsko (3), Španělsko (3), Japonsko (3), Itálie (3), Indie (2), Turecko (2), Írán (2), Libye (2), Francie (2), Palestina (2), Nigerie, Austrálie, Kanada, Řecko, Katar, Taiwan, Chorvatsko, Uzbekistán, Thajsko, Maďarsko, Korea, Norsko, Rakousko, Rusko (po 1).

rodily v České republice a do zdravotnického zařízení doprovázely svého rodiče.

Jako největší problém při ošetřování cizince vnímali zdravotničtí pracovníci jazykovou bariéru (121), jinou mentalitu a multikulturní rozdíly obecně (17), jiné zvyky (9), otázky spojené s náboženstvím (7), administrativní práci navíc (3), neochotu spolupracovat (2), složité účtování (2), zdravotní pojištění (2), přístup ke zdraví obecně, neznalost českého zdravotnictví, odlišnou stravu, chování rodiny, nedostatek času na řešení dané situace (po 1).

V dotazníku jsme se dotkli i otázky zdravotního pojištění cizinců, 95 respondentů uvedlo, že kontrola zdravotního pojištění spadá do jejich kompetence. Pokud pacient zdravotní pojištění nemá, obrací se sestry na svého nadřízeného (44), vystaví pacientovi doklad na zaplacení (34), kontaktují oddělení zdravotních pojišťoven nemocnic či oddělení pro cizince (11), kontaktují sociální pracovníci nemocnice nebo jiného tomu pověřeného pracovníka (11).

Problémy se zdravotním pojištěním neměli cizinci, kteří byli v České republice na dovolené, jednalo se o standardní turisty jak z Evropy, tak ze zámorí.

Na dotaz, na kterém pracovišti by se podle jejich názoru mohli nejčastěji setkat s pacientem cizincem jako osobou ohroženou domácím násilím, odpověděli respondenti následovně: na dětském oddělení (94), na chirurgii (81), na oddělení pro seniory (66), v ambulanci praktického lékaře (55), na psychiatrii (49), na oddělení gynekologicko-porodnickém (20), na interně (11), na neurologii (8), na ORL (5), na kožním/venerologickém oddělení (3), na stomatochirurgii (1).

Z naší praxe víme, že problematika domácího násilí u seniorů je v poslední době hodně diskutovanou otázkou, senioři jsou silně ohroženou skupinou osob, nepředpokládáme však, že by v kontextu domácího násilí byli senioři cizinci tak silně zastoupenou skupinou, jak se domnívají někteří zdravotničtí pracovníci. Stejně tak nepředpokládáme, že bychom se často mohli setkat s cizincem-osobou ohroženou domácím násilím na psychiatrii.

Stejně tak jako jejich rodiče, mohou být i děti ohrožené domácím násilím, ať už jako svědkové nebo přímé oběti. Prostřednictvím ošetřování

dítěte se ale můžeme dozvědět o existenci domácího násilí v jeho rodině, stejně tak můžeme vhodnou formou nabídnout jeho rodiči pomoc. Ordinance dětského lékaře může být jedním z bezpečných míst, kde lze o problematice domácího násilí hovořit, aniž by byla přítomna násilná osoba.

Závěrem můžeme konstatovat, že ač vzorek 132 účastníků dotazníkového šetření není nijak významným ve smyslu výzkumných šetření, jeho výsledky jsou přinejmenším inspirací pro další zdokonalování zdravotnické péče v oblasti multikulturního ošetrovatelství, resp. v kontextu výskytu domácího násilí u cizinců.

DOPORUČENÁ OPATŘENÍ

Vycházíme-li z našich zahraničních zkušeností v porovnání s možnostmi v rámci české legislativy, můžeme doporučit alespoň následující základní opatření v oblasti zdravotnické péče o cizince, v kontextu problematiky domácího násilí:

- Zdravotnický pracovník by měl mít dostupný seznam odborných pracovišť, která se problematikou domácího násilí zabývají, a to nejenom v daném regionu.
- Na těch pracovištích, kde se dá předpokládat častější ošetrování cizince jako osoby ohrožené domácím násilím, by měl mít zdravotnický pracovník k dispozici i informativní materiály (letáky), které může cizinci předat. (I když budou v českém jazyce, stačí k tomu podat vysvětlení, leták je důležitý materiál z hlediska adres, telefonních čísel a provozní doby odborných pracovišť.)
- V každém zdravotnickém zařízení by měly být základní informace o podmínkách zdravotnické péče k dispozici ve více jazycích, cizinec by se měl ihned po příchodu do zdravotnického zařízení tyto informace dozvědět.
- Zdravotničtí pracovníci by měli znát kontakty na profesionální tlumočníky, nebo alespoň znát kompetentní osobu v daném zdravotnickém zařízení, která má tyto kontakty k dispozici.
- Pro usnadnění komunikace by bylo vhodné mít na jednotlivých pracovištích komunikační karty či jiné vhodné piktogramy pro komunikaci s cizinci.

- Management zdravotnických zařízení by měl dbát na to, aby zdravotničtí pracovníci byli průběžně proškolení v oblasti multikulturního ošetrovatelství a v oblasti problematiky domácího násilí.
- Problematika multikulturního ošetrovatelství i problematika domácího násilí by se měla stát automatickou součástí výuky na všech typech škol – středních zdravotnických škol, vyšších odborných zdravotnických škol i vysokých škol.

5.6 Pracovníci ve školství

5.6.1 Škola a děti z rodin z jiného sociokulturního prostředí

Zajišťování rovnosti příležitosti ke vzdělávání všem osobám žijícím v České republice patří mezi základní priority, které jsou uvedeny v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR, tzv. Bílé knize (MŠMT, 2001). Rovnost příležitostí ke vzdělávání podle schopnosti každého jedince klade důraz na podporu překonávání znevýhodnění, které pramení v rozdílné sociální, etnické a kulturní úrovni jeho rodiny.

Děti azylantů a žadatelů o azyl se v současné koncepci českého školství zařazují mezi **děti se speciálními vzdělávacími potřebami**. Jsou to děti, které přicházejí z prostředí sociálně nebo kulturně a jazykově odlišného od prostředí, v němž vyrůstají žáci pocházející z majoritní populace. Speciální vzdělávací potřeby se vztahují k osobě, které má být poskytnuta podpora, ale také k prostředí, které má tuto podporu poskytovat (Bartoňová, Vítková, 2007).

Ve školských zařízeních se vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami řídí Školským zákonem, a to podle § 16, kde odst. 1 zní: „Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.“ V odst. 4 písmeno c) je sociálním znevýhodněním pro účely tohoto zákona „postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.“ (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Další ustanovení citovaného zákona ošetřují mimo jiné zákonnou povinnost škol vytvářet pro tyto žáky takové podmínky, aby byla zajištěna jejich integrace do škol hlavního proudu. Všem žákům cizincům je přiznáno právo na přístup ke vzdělávání za stejných podmínek, jako mají občané České republiky.

Na tento školský zákon, který nabyl účinnosti 1. ledna 2005, navazují dvě důležité vyhlášky k edukaci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních (vyhláška č. 72/2005) a Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a studentů mimořádně nadaných (vyhláška č. 73/2005).

V §20 Školského zákona se již obecně hovoří o **vzdělávání cizinců**: všem bez rozdílu je přiznáno právo na přístup ke vzdělávání za stejných podmínek, jako mají občané ČR. Aby občané členských států Evropské unie mohli skutečně využívat práva na svobodu pohybu v rámci EU, je zvláště kladen zřetel k zajišťování určitých podmínek pro děti občanů EU. Patří sem např. bezplatná příprava k jejich začlenění do základního vzdělávání, která zahrnuje výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků. Ve spolupráci se zeměmi původu žáka by se škola měla snažit i o podporu výuky mateřského jazyka a kulturních specifík země jeho původu, výuka by měla být koordinována s běžnou výukou na našich školách. Tuto bezplatnou přípravu, včetně vyškolení pedagogických pracovníků, kteří budou uskutečňovat vzdělávání dětí z různých kulturních prostředí, zajišťují příslušné krajské úřady (podle místa pobytu žáka ve spolupráci se zřizovatelem školy (<http://www.czechkid.cz/si1030.html>)).

V praxi může nastat situace, kdy se pedagogové setkají také s žáky, jejichž rodiče nemají v ČR legální pobyt. Tato situace může nastat pouze v případě základního školství, protože ke střednímu a vyššímu odbornému vzdělávání jsou oprávněni pouze cizinci legálně pobývající na území ČR a tuto skutečnost jsou povinni prokázat. V případě základní školní docházky ale není doložení dokladu, na jehož základě může žadatel po-

bývat na území ČR, podmínkou, respektive nesmí být důvodem pro jeho nepřijetí do základní školy.³²

Přípravou na sociální, politickou a ekonomickou realitu života v majoritní společnosti je **multikulturní výchova**. „Termín multikulturní výchova vyjadřuje snahy vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat jiné kultury než vlastní. Má značný praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči migrantům, příslušníkům jiných národů, ras.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1998: 137). Multikulturní výchova na školách seznamuje žáky s tradicemi a rozmanitostmi různých kultur, rozvíjí jejich smysl pro respekt a solidaritu, nachází způsoby práce s odlišnými kulturami. Multikulturní výchova souvisí i s mezilidskými vztahy ve škole, vztahy mezi školou a rodinou, vztahy školy s místní komunitou. Realizuje se ve výuce i v rámci mimoškolní činnosti.

Jednou z forem, jak plnohodnotně začlenit prvky multikulturního vzdělávání do edukačního procesu, je **projektové vyučování** (Bartoňová, Vítková, 2007). Pomocí projektových úkolů se žák zamýšlí nad jejich řešením a současně si osvojuje nové vědomosti a dovednosti. Projekt, který by měl vycházet ze zájmu žáků, připravuje tým učitelů. Žáci při řešení úkolů vycházejí ze svých zkušeností, nad problémem se zamýšlejí např. metodou brainstormingu a následně svoje řešení vyhodnocují a hledají způsob, jak řešení aplikovat v běžném životě. Tématem projektů může být např. komunikace se spolužákem z jiného kulturního prostředí, tradiční a současný rodinný systém v různých zemích a podobně.

V současnosti je obvyklé, že se ve školách hlavního proudu setkáváme s žáky z jiného kulturního prostředí. Námi oslovení pedagogové se shodují, že tito žáci většinou dobře hovoří česky. Často se jedná o druhou generaci cizinců žijících v České republice, tedy o děti, které se v České republice již narodily. Při komunikaci s nimi pedagogové nevnímají větší odlišnosti od komunikace se žáky z majoritní společnosti. Poněkud

32 Tuto úpravu lze dohledat v pokynu č. 22/2000/m VěMŠMT, kde se výslovně stanoví, že: „Skutečnost, že žádost o vzdělávání cizince ve věku povinné školní docházky v základní škole není doložena dokladem, na jehož základě může žadatel pobývat na území České republiky, nesmí být důvodem pro jeho nepřijetí do základní školy.“

složitější bývá komunikace s jejich rodiči, kteří příliš nenavštěvují třídní schůzky, i když mají o vzdělání svých dětí enormní zájem. A tak je škola v úzkém kontaktu většinou pouze s dětmi samotnými.

5.6.2 Škola a problematika domácího násilí

V poradenské praxi se setkáváme s tím, že ohlašovatelé násilí jsou právě nezletilé děti, pro které je situace doma již neúnosná. Tyto děti primárně vyhledávají pomoc prostřednictvím linek důvěry či krizových center, odvážnější se obracejí přímo na orgány sociálně právní ochrany dětí nebo i na policii. Místem, kde se může dítě se svým trápením svěřit, je však také škola. Pro dítě, které se doma potýká s násilím, může být třída jediným bezpečným místem.

V případě žáků pocházejících z rodin ohrožených domácím násilím se předpokládá úzká spolupráce výchovných poradců se školním psychologem, speciálním pedagogem a s třídním učitelem. Učitel by měl znát jak své žáky, tak jejich rodinné prostředí. Pedagogové obecně mají jedinečnou možnost včas identifikovat domácí násilí v rodině žáka, a tím přispět k dřívější a efektivnější podpoře a intervenci pro děti a jejich rodiny. Učitel je v tomto směru v ideálním postavení: může rozpoznat potíže žáka, může mu pomoci otevřít téma násilí, vyrovnat se s prožitými traumaty, může poskytnout intervenci. Běžnou praxí je, že se jedná o třídního učitele, výchovného poradce, eventuálně školního psychologa. V kontextu poskytování poradenství a intervencí však nesmíme podceňovat ani roli jiných učitelů, žák si sám může vybrat pedagoga, kterému důvěřuje a kterému se svěří se svým problémem.

Účinná intervence vždy znamená cílenou práci i s rodiči dítěte. V případech domácího násilí se tato omezuje pouze na jednoho rodiče, což bývá osoba ohrožená domácím násilím, která však sama většinou potřebuje intervenci pro zvládnutí své obtížné životní situace. V této souvislosti je tedy intervence pro žáky pocházející z rodin s výskytem domácího násilí specifická, omezuje se většinou pouze na žáka samotného a klíčovou osobou pro její poskytování je pedagog. Zde je opět nutné si uvědomit, že u žáků pocházejících z jiného kulturního prostředí může být dítě jediným spojovacím článkem mezi jeho rodinou a majoritní společností.

Současná speciálně pedagogická teorie zdůrazňuje význam praktického využití inkluzivních zásad edukace. Z těchto zásad můžeme jmenovat zejména respektování individualit žáků. To vychází z principu znalosti žáka, jeho problému, jeho rodinného i integrujícího prostředí tak, aby bylo podporováno jeho zapojování do hlavního proudu vzdělávání (Kocurová, 2002).

Na mezinárodní konferenci ve Vídni v roce 2007, realizované u příležitosti desetiletého výročí systémového řešení problematiky domácího násilí v Rakousku, představil M. Kaufman (2007) preventivní program pro děti na školách, který je zaměřený na téma domácího násilí. Tento program je postavený na pozitivní motivaci, na vedení dětí ke správnému chování v dané oblasti.

Domníváme se, že je potřebné vybavit pedagogy **speciálně pedagogickými kompetencemi** v rámci jejich celoživotního vzdělávání, které jsou nezbytné pro provádění prevence, poskytování včasné intervence, poradenství a doprovázení rizikových žáků na školách. Intervence poskytovaná ve škole a preventivní iniciativy školy v oblasti domácího násilí mohou výrazně snižovat dopady rizikových faktorů na žáky. Pedagog by ale měl vědět, jak v takových případech postupovat. Při nevhodném zásahu do rodiny žáka může násilí eskalovat tak, že žák i rodič v roli osoby ohrožené domácím násilím mohou být aktuálně ještě více ohroženi. Jako slabé místo v kontextu tématu domácího násilí byla zjištěna skutečnost, že pedagogové jsou obecně o této problematice málo informováni. Tak, jak je v povědomí pedagogické veřejnosti známý pojem syndrom CAN, pojem domácí násilí je pojmem novým, v jehož problematice se pedagogové obtížně orientují a mnohdy nevědí, zda pro ně v případech diagnostikování výskytu domácího násilí v rodině plynou nějaké povinnosti.

5.6.3 Doporučení pro práci s dětmi z cílové skupiny

Doporučení směrem k výuce

Školy mohou v rámci primární prevence problematiku domácího násilí zařadit do svých školních vzdělávacích programů tak, aby se změnil pohled na domácí násilí obecně, narušily se přetrvávající stereotypy vzorů chování pro muže a ženy, vytvořilo se prostředí netolerujících násilí.

Pedagogové by se měli soustavně snažit o vytváření takového prostředí, kdy dítě s nimi může o svých problémech hovořit bez toho, aby se následně cítilo stigmatizováno.

Doporučení směrem k dětem

Komunikace se žáky, kteří vyrůstají v rodině, kde se vyskytuje násilí, je obdobná jako s dětmi, které se staly oběťmi týrání či zneužívání. Prvotní intervence musí být zaměřená na aktuální situaci: důležité je zamezit dalšímu násilí a vytvořit pro žáka bezpečný prostor. Měli bychom vycházet ze znalosti konkrétního žáka, včetně uvědomění si, jaké volí strategie pro zvládání obtížných situací. Bez navázání kvalitního kontaktu s dítětem nelze očekávat, že bude upřímně hovořit o věcech, které často považuje za zahanbující, také se může obávat, že zveřejnění násilí bude vést k negativním zákrokům ze strany různých institucí. Pedagog by se při vedení intervence měl pokusit porozumět postojům žáka, poskytnout mu zpětnou vazbu a následně hledat cesty k podpoře.

Pro vedení rozhovoru se žákem, který vyrůstá v násilné rodině z jiného kulturního prostředí, platí stejná pravidla jako pro rozhovor se žákem pocházejícím z majoritní společnosti:

- rozhovor vedeme nedirektivně a empaticky,
- zajímáme se, co dítě prožívá, co si myslí, jak situaci ono samo hodnotí,
- respektujeme individuální osobní tempo dítěte, volbu témat,
- hovoříme tak, aby nám dítě rozumělo, používáme spíše kratší věty,
- vyvarujeme se zaváděcích otázek, otázky klademe otevřené,
- neslibujeme dítěti nic, co nemůžeme dodržet,
- dáváme dítěti najevo, že mu věříme,
- pomáháme dítěti pochopit, že za to, co se stalo, není zodpovědné,
- vyvarujeme se koalice s dítětem.

Učitel by měl mít respekt ke kulturním odlišnostem rodin, ze kterých pocházejí jeho žáci. Měl by si uvědomit, že některá témata jsou pro žáky cizince tabu, že děti mohou rozdílně chápat např. mocenské postavení členů v rodině než on sám, a měl by umět s těmito odlišnostmi citlivě pracovat. Pokud chce intervenovat v případech domácího násilí, musí se

tedy nejdříve seznámit s kulturou dané rodiny a teprve následně vést se žákem rozhovor.

Pedagog by měl být připraven na možné problémy, které vyplývají ze zatížení dítěte domácím násilím. Dítě může na situaci reagovat zhoršeným prospěchem, problémovým či poruchovým chováním a podobně. Toto může nepříznivě ovlivňovat dynamiku celého kolektivu, není výjimkou, že se tyto děti stávají aktéry šikany.

Doporučení směrem ke konkrétnímu případu

Vzhledem k citlivosti tématu doporučujeme pedagogickým pracovníkům diskutovat konkrétní problém s odbornými pracovišti, která se danou problematikou zabývají. Doporučené postupy by měly vést zejména k zaručení větší bezpečnosti jak pro dítě, tak pro jeho rodiče, který je vystavován domácímu násilí.

Tato kapitola je souborem informací, které jsme získali vlastní zkušeností i ze zkušeností našich partnerů. Soubor doporučení pro práci s cílovou skupinou jsme se snažili rozlišit podle potřeby v práci vyjmenovaných profesí. Jsme si vědomi toho, že se některá doporučení v jednotlivých subkapitolách opakují. Je to dáno jednak tím, že postupy uvedených spolupracujících složek nelze oddělit (a ani to nepovažujeme za účelné) a také předpokládáme, že zástupci výše uvedených profesí mohou vyhledat pouze kapitulu určenou jim.

ZDROJE:

- AUGUSTYN, M.; PARKER, S.; GROVES, B.M.; ZUCKERMAN, B. Silent victims: Children who witness violence In *Contemporary Pediatrics*. 1995, 8, p. 35–57. ISSN 8750-0507.
- BARTOŇOVÁ, M.; VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.
- BAŠTECKÁ, B., GOLDMAN, P. *Základy klinické psychologie*. 1. vyd., Praha: Portál, 2001. Bílá kniha. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha: MŠMT, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- BEDNÁŘOVÁ, Z., a kol. *Studijní materiál o problematice domácího násilí pro pracovníce a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí*. Acorus o. s. Praha: MPSV, 2006. ISBN 80-86878-50-3.
- BLATNÝ, M.; POLIŠENSKÁ, V.; BALAŠTIKOVÁ, V. Problematika rizikového chování vývoje dětí a dospívajících: hlavní témata a implikace pro další výzkum. *Československá psychologie*. 2005. Roč. 49, 6, s. 524–539. ISSN 0009-062-X.
- CRAIG, S. The educational needs of children living with violence. In *Phi Delta Kappan*. Bloomington: Sep. 1992, Vol. 74, Iss 1, p. 67–71. ISSN 0031-7217.
- HORNEYOVÁ, A., LANYADOVÁ, M., (eds.). *Psychotherapie dětí a dospívajících: psychoanalytický přístup*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7254-568-X.
- IVANOVÁ, K.; ŠPIRUDOVÁ, L.; KUTNOHORSKÁ, J. *Multikulturní ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2005, 248 s., ISBN 80-247-1212-1.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KAUFMAN, M. *Lessons from the White Ribbon Campaign*. [online] Příspěvek na mezinárodní konferenci International Conference in the Context of the Council of Europe Campaign to Combat Violence Against Women, Including Domestic Violence, Vídeň, 2007. Dostupné na [www: http://intste.marmara.co.at/images/doku/ten_years_of_austrian_violence_legislation_conference_publication.pdf](http://intste.marmara.co.at/images/doku/ten_years_of_austrian_violence_legislation_conference_publication.pdf) [cit. 2010-07-22].
- KOCUROVÁ, M. *Komunikační kompetence jako téma inkluzivní školy*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-23-6.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-097-3.
- KOLMAN, L. *Komunikace mezi kulturami, psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, provozně ekonomická fakulta, 2005. ISBN 80-213-0735-8.
- KUDLOVÁ, P., DVORÁKOVÁ, G., *Komunikační karty – alternativní způsob komunikace mezi zdravotníky a pacienty cizinci. Dimenze moderního zdravotnictví*. 2007, roč. 1, č. 1, s. 6–7.

KUTNOHORSKÁ, J., Komunikace s cizinci při poskytování zdravotní péče, *Ošetrovatelství*. 2004, roč. 6, č. 3–4, s. 98–101, ISSN 1212-723X.

PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-579-2.

ÚLEHLOVÁ a kol. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. 2009, ISBN 978-80-7013-502-0.
VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3532-3.

Věstník MZ, 2008, část 6.

VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J.(eds.). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-682-7.

Vyhláška č. 72/2005.

Vyhláška č. 73/2005.

Zákon č. 561/2004 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

www.pacienti.cz/clanek.php?id=14, plné znění Etického kodexu práv pacientů.

6. Přílohy

6.1 Příloha č. 1 – kazuistiky

KAZUISTIKA 1 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA ŘEK

První kontakt, vstupní informace:

Paní A. přišla po telefonickém objednání z téhož dne velmi rozrušená, v doprovodu svého švagra. Uváděla dlouhodobě trvající domácí násilí. Poslední incident proběhl předchozího dne u babičky (matky ohrožené osoby), kdy muž začal sprostě nadávat jejich 8letému synovi, posléze i babičce. Pak je oba začal bít, babičce natrhl ucho, po paní A. hodil láhev s vínem. Po incidentu vzal syna do auta a odjel. Rodina přivolala PČR, ta vyhodnotila čin jako přestupek. Později se muž vrátil zpět a odvezl i paní A. Následující den odjel na služební cestu do zahraničí, čehož paní A. využila a kontaktovala intervenční centrum. Ačkoli měla strach z mužovy reakce po návratu, rozhodla se, že chce využít jeho nepřítomnosti a začít dělat kroky pro ukončení násilného vztahu. Nechtěla čekat, až dojde k dalšímu incidentu, byla pevně rozhodnutá pro rozvod. Paní A. byla nezaměstnaná, finančně závislá na manželovi, bydlela v bytě, který patřil sestře manžela.

Vývoj domácího násilí:

Násilí trvalo asi 15 let. Několik let rodina přebývala v Řecku, odtud však žena i se synem odjela s tím, že se již za mužem do Řecka nevrátí. Zvažovala rozvod, neboť vzájemné soužití nebylo od počátku vztahu v pořádku. Manžel na její oznámení zareagoval tak, že přijel do České republiky a zůstal zde s klientkou a jejich synem. Přemlouval ji, aby nerozbíjela rodinu, přesvědčoval ji, že ji i syna miluje a sliboval, že své chování vůči ní změní.

Jeho chování se však nezměnilo, zpočátku bylo soužití sice klidnější, ale pak se začalo opět zhoršovat. Paní A. se cítila být hlavně psychicky týrána, bylo jí často vyhrožováno, byla zastršována, častována sprostými nadávkami. Opakovaně jí muž dával najevo, že ta špatná v jejich vztahu je ona. Když ji bil, dával si pozor, aby ji nezranil – bil ji otevřenou dlaní. V posledním roce se násilí zhoršilo. Byl na ni sprostý denně, vyhrožoval jí, že podpálí dům rodičů, že ji zabije, rozseká, že ji polije horkou vodou, plival jí do obličeje. Nadával i synovi, často sprostě, nutil ho k nadměrné fyzické zátěži při sportu. Syn byl rovněž téměř vždy přítomen u probíhajícího násilí vůči matce.

Další vývoj případu:

Paní A. byly na základě jejího telefonátu nabídnuty služby intervenčního centra. Vzhledem k tomu, že se obávala návratu manžela a neměla kam se ukrýt, souhlasila s nabídkou možnosti utajeného pobytu v intervenčním centru. Ubytovala se i se synem, kterému tak mohla být poskytnuta podpora psychologem krizového centra pro děti.

Během pobytu paní A. využila sociálně-právního poradenství v intervenčním centru. Byla podpořena v rozhodnutí vypovídat na PČR a kontaktovat sociální pracovníci OSPOD ve věci svěřeni dítěte do své péče. Na základě výpovědi paní A. využila policie své pravomoci vykázat násilnou osobu ze společného obydlí a paní A. se mohla i se synem vrátit domů. Do intervenčního centra pak docházela na konzultace, byla podporována v dalších krocích.

V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na předběžné opatření na zákaz vstupu do společného obydlí i na celou ulici po dobu 1 měsíce a zákaz kontaktování ohrožené osoby. Soud návrhu vyhověl, avšak v protokolu se vyskytla chyba, na kterou pracovníci intervenčního centra upozornili. Díky tomu se podařilo předejít případnému ohrožení klientky. Dále byl sepsán návrh na PO na svěřeni syna do péče paní A. – i tomuto soud vyhověl. Po ukončení pobytu pokračoval syn v konzultacích s psychologem krizového centra pro překonání náročného období rozvodu rodičů.

Paní A. se i se synem přestěhovala ke svým rodičům, spolupráce s intervenčním centrem byla ukončena.

KAZUISTIKA 2 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA POLÁK

První kontakt + vstupní informace:

Paní B. navštívila intervenční centrum po vykázání svého manžela Policií ČR. V rozhovoru sdělila, že by se chtěla s manželem dohodnout na rozvodu i na péči o děti, ale měla strach, že manžel bude chtít děti do své péče. Součástí jeho zastrašování bylo zejména obviňování klientky, že je špatná matka, v tomto smyslu se snažil působit na děti i na okolí. Rodiče paní B. se postavili proti ní, situaci bagatelizovali a její manžel u nich v době vykázání bydlel. Paní B. byla z celé situace unavená. S manželem žili v nájemním bytě.

Vývoj domácího násilí:

Neshody s manželem trvaly několik let, ale v posledním půlroce se situace výrazně zhoršila. Manžel jí téměř denně vulgárně nadával, vyhrožoval zabitím, obviňoval ji, že se nestará o děti. K incidentům docházelo většinou pod vlivem alkoholu. Vůči dětem vulgární nebyl, ale děti velmi špatně snášely jeho chování k matce. Zamezoval klientce volný pohyb po bytě, pak ji osočoval, že dětem nevaří. K fyzickému napadení zatím nedošlo.

Další vývoj případu:

Paní B. využila služeb psycholožky intervenčního centra a sociálně-právního poradenství. Bylo jí doporučeno zajít co nejdříve na příslušné oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a poradit se tam ve věci svěření dětí do své péče po rozvodu. V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na předběžné opatření na zákaz vstupu do společného obydlí. Ten se však nakonec rozhodla nepodat s tím, že si přeje klidný rozvod, od kterého si slibovala především setrvání dětí v České republice. Pracovnice IC s ní po jejím rozhodnutí probírala bezpečnostní plán pro případ, že by ji manžel po návratu domů po uplynutí desetidenní lhůty vykázání chtěl napadnout. Paní B. byla poskytnuta také právní konzultace, týkající se možností její bytové situace v případě odchodu od manžela.

Po nějakém čase se paní B. zastavila v našem centru a sdělila, že má po prvním rozvodovém stání. Děti jí byly svěřeny do péče, bylo stanoveno výživné a určen styk otce s dětmi. Situace doma byla jinak stále stejná, psychické násilí ze strany manžela přetrvávalo. Klientka těžce nesla, že manžel proti ní naváděl a manipuloval děti. Poté již klientka intervenční centrum nekontaktovala.

KAZUISTIKA 3 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA UKRAJINEC

První kontakt, vstupní informace:

Případ klientky C. jsme v IC řešili více než dva roky. V průběhu jednoho roku došlo ke čtyřem vykázaním násilné osoby ze společného bydliště. Po prvním vykázaní byla paní C. kontaktována pracovníky IC a seznámena s nabízenými službami. Paní C. sdělila pracovníci, že chce dát druhovi šanci, čeká s ním dítě a dle jejích slov na něj vykázaní udělalo dojem.

Vývoj násilí:

Paní C. byla týrána i v předchozím vztahu, s manželem byla právě v rozvodovém řízení. Po prvním vykázaní paní C. způsob napadení současným druhem nepopsala. Dle zjištění Policie ČR druh paní C. vulgárně nadával a udeřil ji otevřenou dlaní do tváře. Poté ji shodil na zem, tahal za vlasy, přitom ji držel pod krkem a opakoval jí, že by měla raději potratit a že zabije psa jejích dětí. K incidentu došlo pod vlivem alkoholu.

V den druhého vykázaní byla napadena opilý druh ve chvíli, kdy v náručí držela jejich 14denní dítě. Druh ji vulgárně urážel, tahal za vlasy a vyhrožoval zabitím. Paní C. se útoku nebránila, snažila se chránit dítě. Před odchodem z domu druh zničil pevný telefon i její mobil a vyšrouboval pojistky. Poté rozbil skleněnou výplň u dveří. Celému incidentu byly přítomny dvě dcery z předchozího vztahu klientky. Paní C. přivolala Policii ČR z mobilu starší dcery.

Před třetím vykázaním byla paní C. brutálně fyzicky napadena – druh ji škrtil a vyhrožoval smrtí jí i jejích dceří. Po napadení byla nucena vyhledat lékařské ošetření. Policie ČR zahájila trestní stíhání druhá pro trestné činy násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci a ublížení na zdraví. V době tohoto vykázaní došlo k tragickému úmrtí jejich společného dítěte.

Před incidentem, kvůli kterému došlo ke čtvrtému vykázaní, se bývalý druh dle sdělení paní C. několik měsíců choval dobře. Po smrti dítěte prý paní C. psychicky podržel. Jednoho dne ji však napadl na veřejnosti a poté doma. Vyčítal jí smrt dítěte a dal jí facku. Přivolaná Policie ČR ho vykážala. Vykázaní porušil, vtrhl do bytu, ale paní C. neublížil. I když se pak druh nevrátil trvale do společného obydlí, začal ji pronásledovat, zasílal jí vyhružné SMS zprávy. Starší dcera začala mít psychické problémy.

Další vývoj případu:

Paní C. se při prvním vykázaní svého druhá rozhodla služby IC nevyužít. Zajímalo ji však, zda by v případě opakování domácího násilí mohla znovu přijít či využít služeb jiných organizací, jestli by si pracovníci neříkali, že už si jejich pomoc nezaslouží, když ji teď odmítla. Paní C. byla ujištěna, že IC může kdykoli znovu kontaktovat.

Při druhém vykázaní se rozhodla odejít z násilného vztahu a využila služeb psychologa a so-

ciálně právního poradenství IC. Byla podpořena, aby v případě opakování násilí zavolala Policii ČR. Paní C. se však bála policii kontaktovat, protože se od sociální pracovnice příslušné dle místa bydliště dozvěděla, že při dalším incidentu může přijít o děti z důvodu jejich morálního ohrožení. Paní C. se chtěla s druhem rozejít. Trvalé bydliště mu ve svém bytě chtěla ponechat, aby nebyl vyhoštěn. Věřila, že strach z vyhoštění mu zabrání v násilném chování. V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na PO na prodloužení zákazu vstupu na jeden měsíc. Paní C. uvedla, že nežádá zákaz kontaktování. Přála si, aby měl druh možnost vidat jejich dítě.

Po třetím vykázání se paní C. nacházela ve velmi obtížné životní situaci, kdy při autonehodě tragicky zahynulo její nejmladší dítě. Násilný partner byl na její žádost propuštěn z vazby, aby mohl dítě vidět.

Po čtvrtém vykázání paní C. sdělila, že OSPOD jí má za zlé, když volá Policii ČR. Údajně pracovníci OSPOD navštívili ve škole starší dceru a přemlouvali ji, ať jde bydlet k tetě, že maminka půjde stejně do vězení. V rámci právního poradenství byl s paní C. sepsán návrh na předběžné opatření na prodloužení zákazu vstupu na jeden rok. Tento návrh soud schválil. Po ukončení spolupráce s IC byla paní v péči psychologa jiné organizace, nadále byla v kontaktu s orgánem péče o děti.

KAZUISTIKA 4 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA SYŘAN

První kontakt, vstupní informace:

Na základě několikaletého násilí mezi partnery proběhlo policejní vykázání druha paní D. Tu naše centrum následně telefonicky kontaktovalo a nabídlo své služby. Muž byl velice nebezpečný, bál se ho i syn paní z předchozího vztahu, který od vykázání nechodil do školy ze strachu, aby ho násilný muž nekontaktoval. Paní D. chtěla možnost konzultace využít.

Vývoj násilí:

Domácí násilí trvalo několik let. Paní D. byla zpravidla jednou měsíčně fyzicky napadána. V posledních 3 měsících se agresivita druha stupňovala. Druh paní D. fackoval, vytrhával jí vlasy, bil se pěstí, sprostě jí nadával. Vynucoval si pro ni nepříjemné sexuální praktiky a vyhrožoval jí zabitím. Často zmiňoval, že jí ukáže, jak se v Sýrii nakládá s neposlušnými ženami.

Další vývoj případu:

Paní D. přišla na domluvenou právní konzultaci s několikahodinovým zpožděním. Ve městě potkala vykázaného přítele, který ji zdržoval. Přinutil ji s ním jít na kávu, u toho jí sebral kabelku, musela zasahovat policie. Partner porušoval vykázání, dobýval se do bytu. Paní D. jej pouštěla dovnitř a komunikovala s ním. Na jednu stranu jí ho bylo líto, na druhou se ho velmi bála. V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na vydání předběžného opatření na zákaz vstupu. Klientka však byla s partnerem v osobním kontaktu i po dobu, kdy měl partner soudem zakázáno ji kontaktovat. Případ skončil tragicky, paní D. byla svým druhem zavražděna.

Klíčovým momentem případu byla skutečnost, že se paní D. s partnerem vídala i v době, kdy platil soudní zákaz kontaktu. Velký strach ze zhoršení násilí ze strany partnera, i vědomí toho, že sama porušuje nařízení policie, jí bránil informovat policii o jím porušovaném vykázání. Policie ČR při jedné z kontrol dodržování vykázání zadržela násilného partnera v bytě klientky, ten byl vzat do vazby, ze které byl po 48 hodinách propuštěn. Vztek a pocit zneuctění ho vedl přímo do bytu paní D., kde ji zavraždil. Násilný partner naší klientky měl za dobu svého pobytu na území ČR na svědomí řadu násilných incidentů, jeho žádost o azyl byla zamítnuta, ale legální pobyt mu byl přesto stále prodlužován. Nebezpečnost tohoto agresora byla opakovaně podceněna ze strany cizinecké i státní policie.

KAZUISTIKA 5 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA KUBÁNEC

První kontakt, vstupní informace:

Po policejním vykázání pracovnice IC telefonicky kontaktovala paní E., která jí ale sdělila, že o služby intervenčního centra nemá zájem. Vykázání manžela jí bylo nepříjemné. Za jeho chování mohli podle ní jeho kamarádi, kteří ho opili a on se na ni pak jen „zlobil a nadával jí“. Domnívala se, že si manžel bude už určitě dávat pozor na svoje chování. Policii ČR zavolala k incidentu její kamarádka. Paní E. byla upozorněna na možnost opakování násilného chování a bylo jí sděleno, že pokud by se tak stalo, má volat Policii ČR. Kdykoli může kontaktovat také intervenční centrum.

Po druhém vykázání paní E. s konzultací souhlasila. Do naší organizace se dostavila s kamarádkou. Sdělila, že podala návrh na rozvod. Manžel byl bez práce, závislý na alkoholu. Za násilí na partnerce byl již v minulosti odsouzen k podmíněčnému trestu, i po druhém vykázání však zůstal trest pouze podmíněný. Paní E. už dál nechtěla situaci snášet, ale stále měla tendence manžela litovat. Bála se, aby neskončil jako bezdomovec, bála se, co jejímu chování k němu řekne okolí. Proto jej v době vykázání nechala bydlet na své zahradě, i když jí to bylo nepříjemné.

Vývoj domácího násilí:

Domácí násilí trvalo asi 6 let. Manžel byl od začátku velmi žárlivý, žena musela kvůli němu změnit zaměstnání. Před prvním vykázáním klientku v podnapilém stavu napadl – naznačoval údery pěstmi, vyhrožoval jí, že zabije její kamarády, u toho vytahoval ze zásuvky kuchyňské nože. O pár dnů později ji častoval hrubými vulgárními výrazy a pliváním. Napadl ji také fyzicky, kopnutím do stehna a uhozením rukou do čela. U sebe měl mít schovaný nůž. Klientka na policii hlásila, že manžel vykázání porušil, policie toto jednání vyhodnotila jako přestupek.

Před druhým vykázáním manžel přísně kontroloval, kde a kdy se klientka zdržuje, sledoval ji. Často na ni křičel, vulgárně ji urážel a obviňoval ji z nevěry, plival jí do jídla. Vyhrožoval jí zabitím. Násilně se choval i ke svému okolí.

Pokud by intenzita jeho násilí překročila únosnou mez, trest by se změnil na nepodmíněný. To zatím dle Policie ČR nenastalo.

Další vývoj případu:

Při prvním vykázání paní E. konzultace v IC nevyužila. Po druhém vykázání se dostavila k psychologickému a sociálně-právnímu poradenství. Věnovali jsme se důvodům, ze kterých cítila za násilného partnera odpovědnost, byla s ní probrána bezpečnostní pravidla. Zvláštní pozornost jsme věnovali momentu odchodu ze vztahu. Ten je považován za nejrizikovější z hlediska možných násilných reakcí opuštěného partnera. V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na předběžné opatření na zákaz vstupu a kontaktování na jeden měsíc, který byl soudně schválen.

KAZUISTIKA 6 – OHROŽENÁ OSOBA ČEŠKA, NÁSILNÁ OSOBA ARAB

První kontakt:

Paní F. byla po vykázání partnera kontaktována telefonicky. Služby IC využít nechtěla. Byla informována o právech a povinnostech plynoucích z institutu vykázání. Sdělila, že Policie ČR jí už dala kontakt na psychologku, se kterou bude o své situaci mluvit. V případě potřeby bude kontaktovat IC.

Vývoj domácího násilí:

Ze zprávy Policie ČR však vyplynulo, že se jednalo o velmi rozvinuté domácí násilí: partner ženu každý týden bil, někdy pěstmi, někdy baseballovou pálkou. Obviňoval ji z nevěry a vyhazoval z bytu. Vyhrožoval jí zabitím tím, že ji polije kyselinou. V noci ji i děti budil.

Další vývoj případu:

Paní F. služeb IC nevyužila. Vzhledem k přítomnosti nezletilých dětí v rodině by případ konzultován se sociální pracovnící OSPOD. Ta sdělila, že paní F. s ní mluvila o tom, jak je druh hodný. Zavezla mu děti na místo, na které se vykázání nevztahuje a pak si je tam zase vyzvedla. Tímto sama porušila zákaz kontaktování mezi ohroženou a násilnou osobou. O děti strach neměla, neboť muž uznával kulturní model, dle kterého děti mají vyrůstat u matky. Paní F. prý popisovala, že podle jeho výrazu přesně pozná, kdy ji napadne. Označovala tak zcela nepředpověditelné okamžiky. V jeho chování se střídala „laskavost“ s agresivitou. Sociální pracovnice OSPOD ji nasměrovala do intervenčního centra, ale paní F. se ke konzultaci nedostavila.

KAZUISTIKA 7 – OHROŽENÁ OSOBA RUSKA, NÁSILNÁ OSOBA RUS

První kontakt, vstupní informace:

Paní G. navštívila IC po vykázání násilného manžela ještě před kontaktním telefonátem. Sděbila, že manžel je dlouhodobě násilný, že z něj má strach a chce se rozvést. Paní G. přišla s představou, že jí IC pomůže prodloužit vykázání manžela a pomůže jí s rozvodem. Zároveň si však myslela, že pokud bude chtít, může vzít „vykázání, podání trestního oznámení apod.“ zpátky. Tyto nepravdivé informace jí byly vysvětleny. Dále byla ve velmi špatné finanční situaci, dlužila za nájemné v azylovém domě pro cizince, kde byla aktuálně ubytovaná.

Vývoj domácího násilí:

Násilí začalo již v Rusku, kde se manžel léčil na psychiatrii. Ze země odcestovali prý kvůli manželovým potížím, které vyplynuly z jeho podnikání. V ČR vystřídali tři azylová zařízení. Po odchodu ze země se násilí dále stupňovalo. Manžel bil ženu pěstmi, nejčastěji do obličeje. Škrtil ji, vulgárně jí nadával. Násilí probíhalo nejdříve asi 2x týdně, později každý den. Většinou byla přítomna i nezletilá dcera. Násilný muž na Policii ČR k napadení uvedl, že podle něj se jedná o normální rodinný konflikt a že do těchto soukromých záležitostí nemá okolí co mluvit. Poté, co došlo k policejnímu zásahu, se paní G. velmi bála, že si manžel ji i jejich dceru najde a zabije je. Manžel porušoval zákaz kontaktu po dobu vykázání, paní se cítila ohrožená i v azylovém domě. Velmi se bála toho, až vykázání skončí.

Další vývoj případu:

Paní G. využila v intervenčním centru sociálně-právního poradenství. Bylo domluveno, že pracovníci IC zjistí informace týkající se možnosti rozvodu manželství, které bylo uzavřeno v zahraničí. V rámci právního poradenství byl s klientkou sepsán návrh na předběžné opatření na prodloužení zákazu vstupu do společného obydlí.

Pracovnice IC dále kontaktovala organizaci, v jejichž azylovém bytě paní G. s manželem žila, aby byla vyjasněna situace týkající se bydlení. Společně byl vypracován plán, jak klientku před násilným mužem ochránit. V průběhu spolupráce se ukázalo, že muž je celostátně hledaný policií, což samozřejmě změnilo přístup k tomuto muži ze strany pracovníků azylového ubytování pro cizince. Paní G. se postupně rozhodla vrátit se i s dcerou do Ruska. Ještě před odjezdem do rodné země si k bezproblémovému návratu vyřídila potřebné dokumenty.

KAZUISTIKA 8 – OHROŽENÁ OSOBA I NÁSILNÁ OSOBA Z ÁZERBAJDŽÁNU

První kontakt:

Od Policie ČR jsme dostali informaci o vykazání partnera paní H. následně jsme ji telefonicky kontaktovali. Služby IC využít nechtěla, měla strach, že by se další postup proti manželovi obrátil proti ní. Nepřála si, aby byla pracovníky IC znovu kontaktována, pokud bude potřebovat, spojí se s námi sama. Paní H. měla malé dítě a byla ve vysokém stupni těhotenství. S manželem žili v azylové ubytovně pro cizince.

Vývoj domácího násilí:

Domácí násilí probíhalo asi rok. Jako příčinu klientka uváděla rozdílné náboženské vyznání manželů – ona je křesťanka, on muslim. Manžel paní H. vyčítal, že nechce nosit šátek, zakazoval ji navštěvovat křesťanské přátele. Často jí nadával, jednou až dvakrát týdně ji fyzicky napadal. Nejčastěji ji fackoval, několikrát ji zbil řemenem s přezkou, a to i v době jejího těhotenství. Vyhrožoval jí zabitím.

Další vývoj případu:

V desetidenní lhůtě po vykazání paní H. služeb IC nevyužila. Naše centrum navštívila až měsíc poté. Přišla s dvouletým dítětem. Sdělila, že po vykazání nepodávala návrh na jeho prodloužení, protože se bála ještě větší manželovy zloby. Měla strach i z toho, že by jeho přátelé mohli něco udělat dcerce. Nyní měla 3 týdny do porodu druhého dítěte a chtěla by od manžela odejít do jiného azylového zařízení. Sice se v současné době agrese ze strany manžela zmírnila, ale ona byla přesvědčena o tom, že znovu propukne. Manžel paní H. vyčítal, že na něj zavolala Policii ČR. Vnímala to jako neodpuštěnou potupu. Paní H. se k výčitkám stavěla tak, aby manžela ještě více nevyprovokovala. Paní H. měla potíže také s legálním pobytem v České republice, jehož platnost měla za několik měsíců vypršet, bála se, že bez manžela se sama s dětmi neuživí a bez legálního pobytu nedosáhne na sociální dávky. Plánovala přihlásit se na vysokou školu, protože měla představu, že se statutem zahraničního studenta by se usnadnil i její život v České republice. V dané situaci se ale toto východisko nejevilo jako reálné.

Pracovníci IC informovali paní H. o možnostech ubytování v Brně. Předjednali také možnost bydlení v azylovém zařízení s utajenou adresou. Tam paní H. nakonec nenastoupila, uvedla, že se situace doma zklidnila, manžel ji aktuálně neohrožoval, protože měl strach z dalšího možného zásahu policie. Doporučili a zprostředkovali jsme paní H. také konzultaci v partnerské organizaci OPU, kde jí poradili podat žádost o mezinárodní ochranu a pomohli jí se sepsáním dokumentů. Po několika týdnech byla do Intervenčního centra Brno doručena žádost z Ministerstva vnitra České republiky o vyjádření k možnostem ochrany naší klientky před domácím násilím v její zemi půvo-

du. V naší odpovědi jsme podpořili obavu paní H. z toho, že v Ázerbajdžánu bude v tomto zcela bez možnosti dovolat se pomoci. Obava o její zdraví a život se nám při všech konzultacích jevila jako důvodná. Nedávno jsme se dozvěděli, že paní H. a její děti mezinárodní ochranu České republiky získala.

Podle našeho názoru byla klíčová spolupráce intervenčního centra, organizace pomáhající uprchlíkům při zajištění aktuálního bezpečí jako žadatelky o mezinárodní ochranu, kdy pod tuto ochranu byla přijata pouze část rodiny s vyloučením násilné osoby.

KAZUISTIKA 9 – OHROŽENÁ OSOBA UKRAJINKA, NÁSILNÁ OSOBA UKRAJINEC

První kontakt, vstupní informace:

Paní CH. byla kontaktována IC po vykázání manžela, který byl po incidentu trestně stíhán (§ 215a). Dle policejního záznamu v rodině probíhalo dlouhodobě závažné násilí, kterému bývaly přítomny i tři nezletilé děti. Manželé žili v České republice na základě uděleného politického azylu, bydleli v integračním bytě.

Paní CH. do telefonu sdělila, že se chce rozvést. Manžel s rozvodem souhlasil, slíbil, že nebude dělat problémy. Do dne, než byl vykázán, se jí vysmíval, že se tento stát neumí postarat ani o svoje ženy, natož aby se někdo postaral nebo chránil ji jako cizinku. Zásahem Policie ČR byl překvapen a vystrašen. Klientka měla zájem o osobní konzultaci.

Vývoj domácího násilí

Paní CH. se vdávala v šestnácti letech. Díky tomuto sňatku a fingovanému těhotenství nemusela jít do sirotčince. Od začátku vztahu ji starší manžel používal jako služku, když nepracovala podle jeho představ, tak ji bil. Za pět let i se dvěma dětmi požádali v České republice o politický azyl, ten získali po třech letech pobytu v různých uprchlických táborech. Násilí proti paní CH. se stupňovalo: manžel ji fyzicky napadal, chytal pod krkem, za vlasy, bil otevřenou dlaní do tváře. Vyhržoval jí zabitím a ponižoval ji. Nadával jí, že je otrok, jeho majetek a musí ho živit. Sypal jí jídlo na hlavu a poléval ji vínem. Při incidentech matce občas přicházel na pomoc dvanáctiletý syn. Otec se choval násilně i k dětem.

Násilný manžel se opakovaně sebepoškozoval, byl několikrát hospitalizován na psychiatrii.

Další vývoj případu:

Paní CH. využila sociálně-právního poradenství v intervenčním centru. V rámci právního poradenství byl s paní CH. sepsán návrh na rozvod manželství, smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a návrh na úpravu rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem, pro období do rozvodu. Děti byly svěřeny do její péče. Návrh na prodloužení vykázání klientka sepsovat nechtěla. Věřila, že manžel se nyní bude chovat slušně a do půl roku se pokojně vystěhuje.

Paní CH. se poté ještě IC ozvala telefonicky. Chtěla poradit, jak zastavit trestní stíhání manžela. Bála se soudního jednání, toho, že by měly před soudem vypovídat i děti. Bála se, že v případě odsouzení by měl manžel špatnou pozici při hledání zaměstnání a chtěl by se jí mstít. Nakonec se rozhodla, že tuto věc nebude nijak ovlivňovat.

KAZUISTIKA 10 – OHROŽENÁ OSOBA UKRAJINKA, NÁSILNÁ OSOBA UKRAJINEC

První kontakt, vstupní informace:

Paní I. žila v dlouhodobě násilném vztahu. Po posledním napadení zavolala lékařskou pomoc, přivolaná byla i policie, která násilného partnera vykázala. Klientka byla pracovníky IC telefonicky kontaktována ještě v nemocnici, kde byla po útoku hospitalizovaná. Nabízené služby odmítla. Uvedla, že chce odjet zpět na Ukrajinu, ale nechce manželovi způsobovat nepříjemnosti. V ČR bydleli na vesnici, v pronajatém bytě.

Vývoj domácího násilí:

Jednalo se o dlouhodobý násilný vztah. Při posledním incidentu byla paní I. ohrožena na životě. Manžel ji pod vlivem alkoholu bil, kopal, několikrát udeřil židlí do hlavy. Během jeho útoků upadla do bezvědomí. Zranění si pro svoji závažnost vyžádalo pobyt v nemocnici.

Další vývoj případu:

Paní I. odmítla služby IC. Po propuštění z nemocnice sdělila, že nepotřebuje využít ani naši ubytovací službu, neboť Policie ČR jí dala kontakt na azylové zařízení blízko bydliště. Naše pracovnice toto zařízení kontaktovala, aby s nimi projednala závažnost případu a upozornila je na rizikové momenty. Vzhledem k vysokému riziku dalšího útoku jsme byli také v úzkém kontaktu s policií. Z jejich sdělení víme, že klientka byla odhodlaná svou situaci řešit do okamžiku, kdy jí vyšetřovatel sdělil, že manžel může být odsouzen na 8 let vězení, pokud bude dále vypovídat. . . Od tohoto okamžiku paní další výpovědi odmítla, nabízenou pomoc institucí přijímala, ale fakticky ji nikdy nevyužila.

Policejní vyšetřovatel klientku informoval způsobem, který možné manželovo potrestání dal do souvislosti s její výpovědí, nikoli s jeho chováním. Velmi násilný a nebezpečný manžel se navíc v době vyšetřování pohyboval na svobodě. Klientka proto nechtěla riskovat jeho možnou pomstu.

Do sjednaného azylového zařízení nenastoupila. Zdůvodnila to tak, že věří manželovi, že bude vykázán dodržovat a odešla domů. Dle informací z azylového zařízení chtěla brzy odjet na Ukrajinu za svojí rodinou, měli však také informaci, že manžel ji tam chce následovat.

6.2 Příloha č. 2 – zajímavosti k zemím původu osob cílové skupiny projektu

6.2.1 Počet cizinců v České republice

Ředitelství služby cizinecké policie MV ČR evidovalo v České republice k 31. 5. 2010 426 749 cizinců, z toho 184 724 cizinců s trvalým pobytem, 242 025 cizinců s některým typem dlouhodobého pobytu nad 90 dnů (tj. přechodné pobyty občanů EU a jejich rodinných příslušníků, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů zemí mimo EU) (http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu). Tyto údaje se týkají pouze legálních pobytů cizích státních příslušníků, počty nelegálních pobytů nejsou známy. Na pracovní schůzce k problematice integrace cizinců, kterou pořádal Krajský úřad Jihomoravského kraje v červnu 2010, zazněla informace zástupců společnosti SocioFactor, která se zabývá integrací cizinců v Jihomoravském kraji, o počtu nelegálních pobytů cizinců ze třetích zemí, kteří byli cizineckou policií zadrženi v posledních pěti letech. Jedná se o počet minimálně 1400 osob. Je zřejmé, že nemůžeme nikdy znát přesný počet nelegálních cizinců žijících na určitém území. Tato informace nám však dává alespoň představu o tom, kolik migrantů v daném kraji může být.

V Jihomoravském kraji žilo ke dni 31. 5. 2010 36 914 cizích státních příslušníků, z toho 15 534 osob s trvalým pobytem a 21 380 osob s některým z ostatních typů pobytu. V okrese Brno-město je k tomuto datu evidováno 21 710 cizích státních příslušníků, z toho 8 233 osob s trvalým pobytem a 13 477 osob s některým z ostatních typů pobytu (http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu).

Nejpočetnější skupinou cizinců v České republice jsou občané Ukrajiny (128 636 osob, 30 %) a Slovenska (71 392 osob, 17 %), následují občané Vietnamu (60 931 osob, 14 %), Ruska (31 037 osob, 7 %) a Polska (18 572 osob, 4 %) (http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001).

6.2.2 Charakteristika zemí původu a přístup k otázce domácího násilí

Tématem projektu je problematika domácího násilí v rodinách i v partnerských vztazích cizinců. Pro cizince z jakéhokoliv státu může být

vzhledem k jazykové bariéře a neznalosti místního systému obtížné domácí násilí řešit. Domníváme se, že informační kampaně, které proběhly např. v zemích EU, severní Ameriky či Austrálie, dostaly tento fenomén a možnosti jeho řešení do povědomí svých občanů.

S problematikou domácího násilí se na nás obrazejí anglicky mluvící lidé žijící v ČR, často pracující v nadnárodních firmách. I tito cizinci jsou cílovou skupinou projektu, ale chápeme je jako osoby, které znají naše kulturní zvyklosti a kde hlavním problémem při vyhledání pomoci je jazyková bariéra.

Existují však i země, u kterých není možné přesně zjistit, jak je v nich problematika domácího násilí chápána a zda je vůbec nějak řešena.

V následujícím textu se zaměřujeme na země původu osob z cílové skupiny, se kterými se v praxi setkáváme a jejichž počet je v ČR nejvyšší. Jedná se o země bývalého Sovětského svazu, které dále dělíme na Rusko, Ukrajinu a zakavkazské státy (tj. Arménii, Ázerbájdžán, Čečensko, Gruzie, Kazachstán) a Vietnam.

Většina osob z cílové skupiny, se kterými jsme hovořili, zmiňovala jako hlavní důvod migrace nepříznivou ekonomickou a politickou situaci v rodné zemi. Tito lidé vyjadřovali obavy ze stereotypních názorů a předsudků v naší zemi, které vznikly např. na základě medializovaných negativních případů, které poukazovaly na problematiku kulturní kontext.

V některých zemích je současná situace natolik komplikovaná, že je velmi těžké dohledat relevantní informace. Případně je možné se dostat k informacím, které již nelze považovat za aktuální. Proto jsme museli sáhnout i k neověřeným zdrojům především novinářů, kteří v dané oblasti působí. Jejich informace jsou pro nás velmi zajímavé, za jejich objektivnost se však nemůžeme zaručit, stejně tak není možné z nich vyvozovat srovnávání jednotlivých zemí. V článcích jsou často uváděna velmi znepokojivá čísla výskytu domácího násilí, přičemž se jejich autoři odkazují na výzkumy, které se nám nepodařilo dohledat. Bereme je tedy s jistou rezervou. Přesto se domníváme, že alespoň pro představu o situaci na poli domácího násilí v těchto zemích nám mohou dobře posloužit. Při práci s osobami z cílové skupiny našeho projektu pro nás bylo velmi důležité mít alespoň přibližnou představu o tom, z jakého prostředí tyto

osoby pochází, kde jsou styčné body s naší zemí a kde je naopak potřeba postupovat s velkým respektem k odlišnostem.

V následující podkapitole se pokoušíme popsat některá specifika výše zmíněných národností v širším kontextu, než je pouze přístup k domácímu násilí. Necháváme na zvážení čtenářům, které informace si vyberou. Z vlastní zkušenosti víme, že mohou v přímém kontaktu s ohroženými osobami z cílové skupiny sehrát významnou úlohu.

RUSKO

Ruská federace se nachází na území o rozloze 17 075 400 km². Žije v ní přibližně 141,9 milionů obyvatel. Co se týká národností, nejvíce jsou zastoupeni Rusové (cca 80 %), dále pak Tataři, Ukrajinci atd. Dominantní církví je Ruská pravoslavná církev, k níž se hlásí více než polovina obyvatelstva. Druhým významným náboženstvím je sunnitský islám, jež vyznávají zejména turkické národy a etnické skupiny Kavkazu. Dále jsou zde komunity římských a řeckých katolíků, protestantů, židů a buddhistů.

Situace v oblasti domácího násilí

Situace v oblasti domácího násilí je v Rusku vážná. Zpravodajka Českého rozhlasu ve svém článku uvádí, že podle ruských nevládních organizací „násilí na ženách v zemi dosahuje alarmující úrovně. Každou hodinu v Rusku zemře rukou svého partnera jedna žena. Každých 30 minut se některá z ruských žen stane terčem sexuálního zneužívání.“ (http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094).

Podle Margaret Satterthwaitové, demografky a expertky OSN pracující v moskevské organizaci Memorial, „zdravotníci a sociální pracovníci odhadují, že až každá čtvrtá žena v Rusku se za svého života stane obětí znásilnění.“ (http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094).

Problematicke domácího násilí je v Rusku věnována minimální pozornost. Na veřejnost a před soud se podle odborníků dostane jen zlomek případů. Oběti násilí tak musejí zpravidla čelit svému osudu samy. Po celé zemi funguje pouhých 21 center, kde mohou ženy vyhledat pomoc. Ve dvanáctimilionové Moskvě existuje jedno jediné.

Margaret Satterthwaitová dále tvrdí, že „mnohé je dáno obecným postojem ruské veřejnosti k násilí a zejména k sexuálně motivované násilí. Řada lidí ho nepovažuje za problém, jiní ho přijímají jako nepříjemnou součást života, se kterou se však nedá nic dělat. Pro oběti je v takové atmosféře nesmírně obtížné žádat o pomoc, navíc když je to okolím často považováno za slabost.“ Podle sociálních pracovníků se úředníci a policie často chovají k ženským obětem domácího násilí jako k viníkům, kteří situaci sami vyprovokovali. (http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094).

UKRAJINA

Ukrajinská republika má územní rozlohu 603 700 km². Žije v ní cca 49 811 000 obyvatel. Co se týká národnostního složení, nejpočetnější skupinu tvoří Ukrajinci 73 %, dále Rusové 22 %, Židé 1 %, jiné 4 %. Nejrozšířenějším náboženstvím je Ukrajinská pravoslavná církev. (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=159>).

Situace v oblasti domácího násilí

V průzkumu realizovaném v rámci projektu Rovné příležitosti a práva žen na Ukrajině (Equal Opportunities and Women's Rights in Ukraine), který společně realizuje Evropská unie se švédskou mezinárodní rozvojovou agenturou (Sida) a Rozvojového programu OSN (UNDP) bylo zjištěno, že téměř polovina ukrajinského obyvatelstva se během života setkala s domácím násilím a 30 % bylo vystaveno násilí v dětském věku.

Dle této studie ženy častěji trpí domácím násilím v dospělosti, zatímco muži jsou spíše týráni v dětství (<http://www.undp.org.ua/en/media/41-democratic-governance/915-ten-unknown-facts-about-domestic-violence-in-ukraine-a-joint-euundp-project-releases-new-poll-results>).

Podle odborníků je domácí násilí na Ukrajině považováno za čistě rodinnou záležitost, nikoli za porušování lidských práv. Podobnou zkušenost nám sdělují klientky ze smíšených partnerství nebo manželství, kde byla (je) násilná osoba ukrajinské národnosti. Tuto informaci potvrzují i naše zkušenosti z řešení případů domácího násilí, kdy byla násilná osoba ukrajinské národnosti.

V listopadu roku 2001 ukrajinský parlament přijal zákon o prevenci násilí v rodině, což byl na Ukrajině první legislativní krok speciálně zaměřený na problematiku domácího násilí. V roce 2004 vydalo Ministerstvo vnitra ve spolupráci s Ministerstvem pro rodinu, mládež a sport dekret, ve kterém stanovilo postup spolupráce mezi vládními institucemi, zabývajících se prevencí násilí v rodině. V zákoně je poprvé definováno násilí v rodině, případně domácí násilí jako jakékoliv úmyslné jednání jednoho člena rodiny proti jinému, které porušuje ústavní práva a svobodu této osoby a poškozují její fyzické a psychické zdraví a lidskou důstojnost. Zákon identifikuje čtyři druhy násilí: fyzické, sexuální, psychické a ekonomické. Zákon umožňuje obětem požádat o ochranu, případně podat trestní oznámení na pachatele, kterému je ve většině případů udělena peněžitá sankce. Přestože tento zákon pomohl zvýšit povědomí veřejnosti o domácím násilí a poskytuje obětem domácího násilí určitou ochranu a možnosti řešení, některé aspekty tohoto zákona jsou ukrajinskými aktivisty velmi kritizovány. Zákon umožňuje potrestat oběti za vyprovokování útoku vůči své osobě a policie je oprávněna vydat těmto ohroženým ženám varování. Oběti, které byly varovány třikrát a výše, se tak stávají nezpůsobilé pro získání ochrany. Ukrajinské Ministerstvo vnitra v roce 2004 zaznamenalo téměř 7000 těchto varování za „provokativní chování“. Až v roce 2009 vstoupil v platnost dodatek, který odstraňuje tato varování za provokativní chování a zvýšenou pozornost věnuje spíše evidenci a šetření jednotlivých případů domácího násilí. Dodatek dále počítá se zavedením systému nápravných programů pro pachatele (<http://www.stopvaw.org/Ukraine.html>). Vystává zde však otázka, jak rychle se tato opatření stávají součástí veřejného života na Ukrajině a zda se vžila do paměti osobám ohroženým domácím násilím. Při naší práci se u osob z Ukrajiny, které nyní žijí v ČR, setkáváme s velkou nedůvěrou k úřadům a pomáhajícím organizacím.

ZAKAVKAZSKÉ STÁTY

Podle dostupných zahraničních článků čelí většina zemí ze zakavkazské oblasti značným problémům s porušováním lidských práv, projevuje se zde výrazná diskriminace žen, což souvisí také s velkým výskytem domácího násilí. Pro obyvatele těchto zemí je velmi důležité náboženství, které významně určuje jejich hodnotový systém a postoje. Zatímco Arménie a Gruzie jsou země s dlouhou křesťanskou tradicí, Ázerbájdžán je zase převážně muslimský. Zpravodajové působící v těchto oblastech světa přinášejí četná svědectví zneužívaných žen a znepokojivé statistiky v oblasti domácího násilí. Jejich zprávy však také naznačují, že vlády těchto zemí a také různé nevládní organizace si tento problém uvědomují a snaží se podnikat kroky, které by situaci zlepšily.

ARMÉNIE

Republika Arménie se nachází na území o rozloze 29 800 km². Žije v ní přibližně 3 500 000. Nejvyšší zastoupení mají Arméni 93 %, Azeři 1 %, Rusové 2 %, další 4 % (většinou Kurdové). Nejvíce rozšířenou církví je Arménská apoštolská církev 94 %. (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=171>).

Situace v oblasti domácího násilí

Domácí násilí je podle Gayane Abrahamyana, reportéra Armenianow, v Arménii velmi častý jev, o kterém se začíná otevřeně hovořit až v poslední době. Každá třetí žena vypovídá o tom, že byla doma zneužita. Jina Sargizova, koordinátorka projektu UNFPA, který bojuje proti genderově směřovanému násilí na Jižním Kavkazu a Susanna Vardanyan, ředitelka centra pro práva žen, se shodují v tom, že se situace v oblasti domácího násilí v Arménii lepší. Ještě před pěti lety totiž úřady totálně popíraly jeho existenci, nyní se dle nich otevírají i možnosti řešení domácího násilí.

Podle průzkumu provedeného v rámci výše uvedeného projektu bylo 15 % obětí ochotno sdělit podrobnosti o násilí, které bylo na nich páčáno. Ženy tento problém odmítají řešit, hlavním důvodem je stud. Rozvodem je zde žena natolik zostuzena, že o násilí raději nechce mluvit. Dalším důležitým faktorem je finanční závislost na partnerovi.

Podle výzkumu Amnesty International z roku 2008 byla třetina arménských žen doma bita a dvě třetiny mají zkušenosti s psychickým týráním. Další výzkumy uvádějí, že nejméně čtvrtina případů násilí probíhala před zraky dětí. (<http://iwpr.net/report-news/domestic-violence-finally-debated-armenia>).

ÁZERBAJDŽÁN

Ázerbajdžán se nachází na území o rozloze 86 600 km². Žije v něm 7 650 000 obyvatel. Nejvyšším procentem jsou zastoupeni Ázerbajdžánci 83 %, dále pak Arméni 6 % a Rusové 6 %. Co se týká náboženství, nejvíce je muslimů (šii 62 % a sunniti 26 %) a pravoslavných (12 %).

Situace v oblasti domácího násilí

Neexistují žádné přesné oficiální údaje o rozsahu domácího násilí v zemi. Podle Elguna Safarova, zástupce vedoucího právního oddělení Státního výboru pro rodinné problémy, ženy a děti, je to proto, že statistický výzkum problematiky domácího násilí začal až v roce 2006 a údaje nezobrazují všechny jeho formy.

Leyla Leysan (IWPR-trained reporter in Azerbaijan) tvrdí, že monitorovací zprávy mezinárodních organizací uvádějí znepokojivé údaje. Přibližně 80 % žen v Ázerbajdžánu bylo nějakým způsobem zneužito, a to ze strany manželů, tchánů či tchýní. Ředitelka krizového centra pro ženy, Matanet Azizova, vidí hlavní problém v postoji mužů, kteří jsou dle ní přesvědčeni, že nedělají nic špatného, nebo na co by neměli právo. Výsledky zprávy oslovené muže upřímně překvapily. Existuje u nich totiž stále přesvědčení o tom, že by žena měla být v domácnosti a vychovávat děti. Dalším zažitým přesvědčením podle Matanet Azizové je, že jakmile se žena stane manželkou, musí být muži k dispozici v sexu kdykoliv si to muž přeje.

V současné době ázerbajdžánský právní systém staví fyzické zneužití mimo zákon – v plánu je nová legislativa, zabývající se tématem domácího násilí včetně zřizování azylových domů pro oběti domácího násilí, zatím však tyto změny nejsou realizovány. (<http://iwpr.net/report-news/new-law-tackle-domestic-assault-azerbaijan>).

ČEČENSKO

Územní rozloha Čečenské republiky činí cca 16 tisíc km². Žije v ní cca 600 tisíc až 1 milion obyvatel (asi 30 % ve městech). Národnostní složení tvoří Čečenci, Inguši a Rusové. Většina Čečenců vyznává islám.

Situace v oblasti domácího násilí

V zemi panuje celkově špatná situace v oblasti dodržování lidských práv v souvislosti s dlouhotrvajícími rusko-čečenskými konflikty. Informace o situaci v oblasti domácího násilí nejsou známy. Lze však předpokládat, že situace bude podobná, ne-li horší, než ve výše zmíněných státech.

Human Rights Watch dokumentuje neustálé zneužívání, špatné zacházení a mučení lidí čečenskými bezpečnostními agenturami, které tak činí pod kontrolou státu. Oběti těchto činů a obhájci lidských práv, kteří se rozhodli proti tomuto bezpráví vystoupit, jsou v neustálém ohrožení, unášeni, vězněni, nebo dokonce zavražděni. (<http://www.hrw.org/en/news/2010/04/29/russia-act-findings-implicating-chechnya-leader>).

Žádné oficiální a aktuální informace o problematice domácího násilí v této zemi nám nejsou známy.

GRUZIE

Gruzie leží na území o rozloze 69 700 km² a žije v ní 4 934 413 obyvatel. Národnostní složení tvoří Gruzínci (70,1 %), Arméni (8,1 %), Rusové (6,3 %) a Ázerbajdžánci (5,7 %).

Co se týče náboženství, nejvíce jsou zastoupeni gruzínští pravoslavní 65 %, dále pak muslimové 11 %, ruští pravoslavní 10 %, a stoupenci Arménské apoštolské církve 8 % (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=174>).

Situace v oblasti domácího násilí

Dle informací dostupných běžně na internetu je násilí v zemi velmi častým jevem. Značná je také nerovnost mužů a žen. Ženy jsou minimálně zastoupeny ve vedoucích pozicích, mají minimální práva v průběhu těhotenství a čelí riziku domácího násilí. Nezávislá gruzínská novinářka Natia Kuprashvili ve svém článku píše, že mnoho žen si myslí, že je vše tak, jak má být. Nevládní organizace v Gruzii podle ní vedou dlouhodobou kampaň proti domácímu násilí. Deki, skupina zaměřující se na tuto problematiku, tvrdí, že 22 % respondentek potvrdilo, že byly oběťmi

násilí každý týden, 36 % dotazovaných odpovědělo, že bylo bito několikrát za měsíc, 43 % žen vypovědělo, že bylo bito svým mužem během těhotenství a 10 % z nich následkem toho dokonce potratilo.

Kuprashvili dále uvádí, že ministerstvo vnitra zaznamenalo od roku 2006, kdy byl přijat zákon vymezující domácí násilí jako specifický druh zločinu, 757 případů. Experti však tvrdí, že je to pouze špička ledovce. Problémem je mimo jiné způsob jednání policie, obzvláště v provinciích, kde často vůbec neřeší případy domácího násilí a nejsou ochotni si připustit, že by se v rodině mohlo jednat o porušení zákona.

V některých regionech v Gruzii byly již zřízeny azyly pro ženy, které zde mohou zůstat po dobu maximálně 5 měsíců. Během pobytu dostávají ženy i jejich děti potraviny a absolvují školení, která by jim měla umožnit osamostatnění. Někdy však musí předčasně uvolnit místo nově příchozím. Některé ženy jsou donuceny vrátit se po odchodu z azylu zpět do rodiny, kde pokračuje jejich zneužívání, líčí situaci Kuprashvili. Právní specialisté zaměřující se na domácí násilí nacházejí největší překážky ke změně v postojích společnosti. Khatuna Chitanava z Gruzinské Young Lawyers' Association říká, že lidé nechtějí, aby o jejich problémech okolí vědělo kvůli hanbě. Společnost však musí pochopit, že se není za co stydět a že se o těchto věcech musí otevřeně mluvit. (<http://iwpr.net/report-news/georgia-combating-violence-home>).

KAZACHSTÁN

Republika Kazachstán se nachází na území o rozloze 2 717 300 km². Žije v ní 14 819 000. Nejvyšší procentem jsou mezi národnostmi zastoupeni Kazaši (53,4 %), Rusové (30 %), Ukrajinci (3,7 %), Uzbekové (2,5 %), Němci (2,4 %), Ujguři (1,4 %) a ostatní (Tataři, Ázerbajdžánci, Bělorusové, Korejci atd.) 6,6 %. Nejvíce obyvatel se hlásí k islámu (47 %) a pravoslaví (44 %) (<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=169>).

Situace v oblasti domácího násilí

Následující informace jsou dle internetových stránek mezinárodní organizace The Advocates for Human Rights. Podle ministerstva vnitra bylo v průběhu svého života nejméně 52 % žen obětí domácího násilí. Policejní zprávy uvádějí, že od ledna do září roku 2006 bylo přezkoumáno přes 10 000 stížností na domácí násilí a 4700 pachatelů bylo sankci-

onováno, především pokutami. Místní nevládní organizace a americké ministerstvo zahraničí však hovoří o mnohem vyšších číslech. Úřad veřejného ochránce práv se tedy zaměřil na problémy nerovnosti mezi pohlavími, kterým ženy čelí. Obzvláště na venkově se potýkají s tradičními patriarchálními postoji okolní společnosti, objevuje se zde velké množství únosů a sexuálního zneužití. Problémem je zde také velká chudoba, málo příležitostí pro uplatnění žen a nerovnoměrný ekonomický růst. Velmi rozšířené a tolerované jsou tzv. „únosy nevěst“, při kterých je žena bez jejího souhlasu unesena a nedobrovolně přinucena ke sňatku, což je zde dokonce pokládáno za jeden z prvků „tradiční“ kazašské kultury, uvádějí na svých stránkách Obhájci lidských práv (The Advocates for Human Rights; <http://www.stopvaw.org>).

Stejný zdroj uvádí, že možnosti obětí zneužití jsou v Kazachstánu velmi omezené. Ekonomická závislost na útočníkovi značně minimalizuje možnosti obětí dojít až k podání trestního oznámení. Postoj policie je laxní, kromě opravdu extrémních případů považuje policie domácí násilí za vnitřní záležitost rodiny, do které nechťejí zasahovat. Služby pro oběti zde existují, avšak ve velmi omezeném množství. I přes pozitivní změny ve společenských postojích k domácímu násilí, obzvláště ve městech, mnoho Kazachů dále zachovává tradiční přístup, který zlehčuje dopad domácího násilí a stigmatizuje jeho oběti. Mnoho kazašských žen je proto přesvědčeno, že neexistuje jiná možnost, než bránit se také násilím. Zvláštní zpravodaj zaměřený na násilí proti ženám uvádí, že téměř 68 % vězněných žen je uvězněno z důvodu obrany proti domácímu násilí. V současné době Kazachstán prožívá období změn v přístupu k lidským právům a s tím samozřejmě souvisí i problematika domácího násilí. (<http://www.stopvaw.org/Kazakhstan.html>).

VIETNAM

Oficiální název státu je Vietnamská socialistická republika, C.ng Ho X H.i Ch. Ngh.a Vi.t Nam, (Socialist Republic of Vietnam) s územní rozlohou 329 566 km². S počtem obyvatel 80,1 milionu je Vietnam třináctou nejlidnatější zemí světa. Národnostní složení tvoří převážně etničtí Vietnamci (86 %), Číňané a několik dalších národnostních menšin, které obývají převážně horské oblasti. Hlavním náboženstvím je buddhismus.

Vietnamci v České republice

Zajímavý příspěvek o vietnamské komunitě přináší bakalářská práce M. Horáka (2007), který uvádí, že za příchodem téměř všech Vietnamců do ČR stojí ekonomické důvody. Pocházejí tedy většinou z chudších poměrů a často nemají téměř žádné zkušenosti se sociálními výhodami, nemají povědomí o svých právech a možnostech, proto se raději úřadům vyhýbají. Vietnamská komunita u nás je velmi uzavřená, což značně ztěžuje naši snahu řešit případné domácí násilí v této komunitě. Dle informací získaných od kolegů z občanského sdružení Klub Hanoi³³ je však velmi pravděpodobné, že k násilí dochází. Vztah mezi mužem a ženou je založen spíše na partnerství a je tedy spíše rovnoprávný, proto se dá předpokládat i výskyt násilí páchaného na mužích. Velkým problémem vietnamské komunity je jazyková bariéra, kterou mnoho Vietnamců příliš neřeší. Ať už je to z důvodu jejich pracovní vytíženosti, obtížnosti českého jazyka nebo z důvodu, že češtinu k běžnému životu tolik nepotřebují. Při jednání s úřady, případně i v oblasti poradenství, jsou tedy často zcela závislí na tlumočnickovi. To dává tlumočnické osobě velkou moc. Kolegové z Klubu Hanoi nás také upozornili na to, že při práci s vietnamskou komunitou záleží na výběru vhodného tlumočníka, na jeho jazykové dovednosti, ale také na důvěryhodnosti. Záleží totiž pouze na něm, co a jak přetlumočí, proto se jeví jako vhodnější využívat pro tlumočení například Vietnamce druhé generace, kteří se již na našem území narodili, dobře ovládají český jazyk a je jim bližší i evropská kultura. Pro Vietnamce je velmi důležitá rodina, pro kterou je charakteristická soudržnost. Udržují pevné vazby uvnitř rodiny, mezi manželi a dětmi, ale také mezi příbuznými a jinými blízkými rodinami. Rodina má pevný řád založený hlavně na tradicích, které jsou předávány z generace na generaci. S tím souvisí i fakt, že jakékoliv zostuzení rodiny je považováno za jednu z nejhorších věcí, která může Vietnamce v životě potkat, a proto mají tendenci jakékoli problémy v rodině skrývat. To může být jedním z největších problémů v oblasti domácího násilí ve vietnamské komunitě. I když je při výchově ve vietnamské rodině charakteristická přísnost, děti jsou pro rodiče tím nejcennějším. Rodiče děti vedou k tomu, aby jim

33 Klub Hanoi je občanské sdružení, které se zabývá vietnamskou kulturou a snaží se o integraci Vietnamců do společnosti. Při tom klade důraz na zachování jejich kulturní identity <http://www.klubhanoi.cz/>.

pomáhaly, a je nemyslitelné, aby rodiče ve stáří zůstali sami. Děti svoje rodiče poslouchají často až do dospělosti. Úkolem dětí, a zejména prvozeného syna, je, aby se o rodinu postaral.

Svatba je považována za jeden z nejdůležitějších okamžiků v životě Vietnamce a na manželství je pohlíženo jako na svazek na celý život. Vždy je snaha uvnitř rodiny problémy řešit a rozvod téměř nepřipadá v úvahu, což může být další překážkou při řešení případů domácího násilí. V souvislosti s tím se nám v tomto kontextu zdá jako prospěšný model používaný v zahraničí (např. v holandském Utrechtu), kde je při domácím násilí snaha pracovat s celou rodinou, a to i s násilnou osobou, přičemž důraz je kladen hlavně na odstranění násilí při zachování rodiny.

Jedna z možných cest, jak se přiblížit vietnamské komunitě, je právě prostřednictvím jejich dětí. Vietnamské děti navštěvují české školy, mají české kamarády a hlavně umí česky, takže zde blok jazykové bariéry odpadá, a nabízejí tedy jakási pomyslná vrátka, která mohou pootevřít dveře vietnamské izolovanosti. Podle Horáka (2007) v současné době vyrůstá na českých školách nová generace Vietnamců, která zdělila od svých rodičů velkou učenlivost a píli, není proto překvapením, že často dosahují i nadprůměrných výsledků, což znamená značný příslib do budoucna. Navíc mohou být tito mladí lidé prostřednictvím vzdělání a běžného fungování v majoritní kultuře více otevření a přístupní novým věcem a přístupům týkajícím se např. právě oblasti domácího násilí.

Odlišnosti v komunikaci

Vietnamská kultura je velmi bohatá na neverbální komunikaci, některé neverbální projevy Vietnamce jsou však často spojovány s odlišným významem, než na který jsme zvyklí, což nám při práci s nimi může přinášet různá nepříjemná nedorozumění. Podařilo se nám zjistit některé ze specifických prvků vietnamské komunikace, které Vám zde pro zajímavost předkládáme.

Příkladem nám může být jeden z dobře viditelných neverbálních projevů, jako je úsměv, kterým Vietnamci vyjadřují mimo jiné i nervozitu, podráždění a omluvu. Usmívají se rovněž, když nerozumí, případně když mají potřebu zmírnit napětí v nepříjemné situaci, což může v našem kulturním kontextu spíše dráždit. Upřený oční kontakt pro Vietnamce zna-

mená domýšlivost a pokládají ho za nezdvořilý, noha přes nohu pro ně značí nadřazenost. Za nevhodné až neslušné považují taktéž smrkání do kapesníku. Za zmínku stojí také podání ruky, které by mělo být správně provedeno pravou rukou, přičemž levou rukou lehce stiskneme obě ruce, podání pouze jedné ruky může být pokládáno za neúctu. Podobně je tomu i při podávání věcí, které by mělo být uctivě uskutečněno oběma rukama, podání libovolného předmětu jednou rukou taktéž značí neúctu. Vietnamci jsou poměrně kontaktní národ, dotečky a objímání mezi přáteli jsou zcela běžné, líbání na veřejnosti je však zcela nepřipustné. Vietnamci své děti nehladí po vlasech, je to neuctivé, náklonnost jim vyjadřují spíše poplácáním po ramenou nebo po zádech.

Z verbální komunikace je pozoruhodné např. to, že místo vykání používají Vietnamci různé obraty pro vyjádření úcty, téměř nepoužívají zápor, jelikož nesouhlasit s názorem druhého je nezdvořilé a souhlas lze tedy vyjádřit různými způsoby podle míry úcty. Vietnamci jsou přesvědčeni, že by svými problémy a stížnostmi neměli nikoho obtěžovat, projevováním emocí ztrácí člověk na respektu a autoritě, je to považováno spíše za slabost, což přináší značné obtíže například i při přijímání nabízené pomoci (Horák, 2007).

ZDROJE:

HORÁK, M. *Integrace cizinců v České republice se zaměřením na státní příslušníky Vietnamu*.

Brno, Masarykova univerzita, pedagogická fakulta, 2007, bakalářská práce.

http://is.muni.cz/th/135688/pedf_m [cit. 2010- 07-11].

HORÁK, M. *Integrace státních příslušníků Vietnamu v České republice*. Brno, Masarykova univer-

zita, pedagogická fakulta, 2009, diplomová práce. http://is.muni.cz/th/135688/pedf_m

[cit. 2010- 07-13].

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu.

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001.

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=159>.

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=169>.

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=171>.

<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=174>.

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094.

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094.

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/704094.

<http://www.hrw.org/en/news/2010/04/29/russia-act-findings-implicating-chechnya-leader>

<http://www.undp.org.ua/en/media/41-democratic-governance/915-ten-unknown-facts-about-domestic-violence-in-ukraine-a-joint-euundp-project-releases-new-poll-results>.

<http://www.stopvaw.org>.

<http://www.stopvaw.org/Kazakhstan.html>.

<http://www.stopvaw.org/Ukraine.html>.

<http://iwpr.net/report-news/domestic-violence-finally-debated-armenia>.

<http://iwpr.net/report-news/new-law-tackle-domestic-assault-azerbaijan>.

<http://iwpr.net/report-news/georgia-combating-violence-home>.

Závěr

Tato publikace je určena zejména pracovníkům v sociálních službách, zdravotnických zařízeních, pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí, úředníkům státní správy, policistům, pedagogům.

Vy, kteří pracujete s rodinami v náročných situacích, se s lidským utrpením můžete setkávat každý den. Věříme, že naším textem jsme alespoň částečně přispěli k doplnění obrazu o situaci některých Vašich klientů, pacientů, žáků.

Domácí násilí je těžké téma. Kombinací s postavením imigranta, jehož právní úprava je nepřehledná a neustále se vyvíjí, se dostáváme ke složitým otázkám, kde by bylo bláhové hledat jednoduchá řešení. Pro nás, kdo jsme se podíleli na tvorbě tohoto materiálu, je mnohdy psychicky velmi náročné naslouchat našim klientům s empatií a přitom si zachovávat stabilní vnitřní postoj. Možná i Vy jste měli během čtení textu chuť od něj odejít, už na tyto věci nemyslet. Jestli jste se však pročetli až k těmto řádkům, pak pravděpodobně i Vy cítíte nutnost nepřehlížet a postavit se proti tak patologickému jevu, jakým domácí násilí je.

Přejeme Vám v této i dalších oblastech Vaší práce mnoho úspěchů.

Kolektiv autorů.

Informace o autorech

Mgr. Jana Brzkovská

Vystudovala psychologii a na FFUP a logopedii na PdFUP v Olomouci. Absolvovala komplexní psychoterapeutický výcvik „Umění terapie“ v Institutu pro systemickou zkušenost ISZ. Provozuje soukromou psychoterapeutickou praxi, je lektorkou kurzů krizové intervence. V rámci Intervenčního centra Brno pracuje s lidmi ohroženými domácím násilím, komunikuje se zahraničními odbornými organizacemi.

Mgr. Iva Burianová

Vystudovala obor Sociální práce na PF Univerzity Hradec Králové. Vyučuje odborné předměty na Vyšší odborné škole sociální Brno a téměř 10 let působí v oblasti sociálních služeb. Na projektu se podílela jako spoluautor metodiky.

Mgr. Michal Diviš

Vystudoval jednooborovou psychologii na filozofické fakultě Masarykovy university v Brně, kde dále pokračuje v doktorském studiu oboru klinická psychologie. Absolvoval psychoterapeutický výcvik PCA a nadstavbový kurz Tělo v práci PCA terapeuta, dále výcvik v telefonické krizové intervenci a internetovém poradenství. V rámci projektu se zaměřuje především na problematiku etnických menšin a psychologickou práci s nimi.

Mgr. Jana Levová

Vystudovala sociální práci na filozofické fakultě UP v Olomouci a sociální pedagogiku na pedagogické fakultě MU v Brně. Absolvovala výcvik v systemické rodinné a párové terapii. V letech 1996 až 2006 pracovala s cizinci-azylanty a žadateli o azyl v ČR v neziskové i státní sféře. V současnosti pracuje jako odborná vedoucí a sociální pracovnice v Intervenčním centru Brno s osobami ohroženými domácím násilím.

Mgr. Margarita Pátíková

Vystudovala Právnickou fakultu MU v Brně. Absolvovala kurz krizové intervence a seminář „Změny v právní úpravě pobytu cizinců“. V Intervenčním centru Brno poskytuje právní poradenství osobám ohroženým domácím násilím.

Mgr. Eva Pospíchalová

Vystudovala speciální pedagogiku se specializací etopedie, psychopedie, specifické vývojové poruchy učení a chování a rodinnou a zdravotní výchovu. Absolvovala výcvik v mediaci a v systemické rodinné a párové terapii v Praze, kurz Časové osy v Liberci. V současné době pracuje jako odborná vedoucí a sociální pracovnice v Krizovém centru Spondea a Intervenčním centru Brno.

Mgr. Olga Štěpánková

Vystudovala jednooborovou psychologii na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Absolvovala skupinový psychoanalytický výcvik IAPSA a základní stupeň katatymně imaginativní psychoterapie. V současnosti pracuje jako psycholožka s dětmi a dospívajícími, dále s osobami ohroženými domácím násilím.

PhDr. Dagmar Úlehlová

Vystudovala speciální pedagogiku a učitelskou psychologii, absolvovala výcvik v systemické rodinné terapii. Je zakladatelkou Krizového centra Spondea a od roku 1997 ředitelkou obecně prospěšné společnosti, která Krizové centrum a Intervenční centrum Brno provozuje. Má více než 30 let praxe v pomáhajících profesích, pracovala ve školství, ve zdravotnictví a posledních dvanáct let v sociálních službách. Angažuje se jako supervizorka v sociálních službách, podílí se na vzdělávání zdravotnických pracovníků, pracovníků ve školství a ve zdravotnictví, vyučuje na FF MU v Brně.

